

Чернівецький юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»

Юрчишин В. М., Юрчишин Ю. В.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

МОНОГРАФІЯ

Чернівці
Технодрук
2021

УДК 343.163:343.31/.32(477)

Ю83

*Рекомендовано до друку
вченою радою Національного університету
«Одеська юридична академія»
(протокол № 08 від 07.07.2021 р.)*

Рецензенти:

Марчак Віталій Ярославович, заступник голови апеляційного суду Чернівецької області, доктор юридичних наук, професор

Савченко Василь Антонович, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Івано-Франківського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент

Юрчишин В. М., Юрчишин Ю. В.

Ю83 Процесуальні засади участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини: монографія. Чернівці : Технодрук, 2021. 188 с.
ISBN 978-617-8034-08-5

У монографії досліджено процесуальні засади участі прокурора у кримінальному провадженні про корупційні злочини. Розкрито генезу участі прокурора в справах про корупційні злочини, відображено стан дослідження проблеми участі прокурора у таких кримінальних провадженнях.

Проаналізовано повноваження прокурора в ході судового розгляду справ про корупційні злочини та на стадіях оскарження судових рішень, особливості міжнародного співробітництва в означеній сфері та досвід зарубіжного законодавця.

Визначено перспективи удосконалення кримінального процесуального законодавства щодо участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини.

Рекомендується викладачам, аспірантам, студентам юридичних вузів та факультетів, практичним співробітникам правоохоронних органів, експертам, суддям та адвокатам, а також усім, кого цікавлять проблеми вітчизняного кримінального процесу та, зокрема, прокурорської діяльності.

УДК 343.163:343.31/.32(477)

ISBN 978-617-8034-08-5

© Юрчишин В.М., 2021
© Юрчишин Ю.В., 2021
© ПБКФ «Технодрук», 2021

ВСТУПНЕ СЛОВО

Протидія корупції в Україні є одним із пріоритетних завдань діяльності правоохоронних органів нашої держави. Це негативне явище є суттєвою перешкодою на шляху розбудови демократичної держави, реалізації принципу верховенства права у всіх сферах життя українського суспільства, національній безпеці, розвитку міжнародних відносин із зарубіжними державами та міжнародними інституціями.

У зв'язку з цим у Законі України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія)» задекларовано положення про необхідність створення системи інструментів, які дадуть змогу ефективно виявляти, розслідувати корупційні злочини, запобігати вчиненню таких кримінально караних діянь, притягувати до відповідальності осіб, винних у їх вчиненні тощо.

З метою реалізації положень законодавства та наближення України до європейського співтовариства у системі органів прокуратури було створено Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, основним завданням якої є запобігання корупції шляхом здійснення процесуального керівництва кримінальних проваджень про корупційні злочини, здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України, підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях тощо.

З огляду на зазначене у кримінальних провадженнях про корупційні злочини важливою є діяльність прокурора, який контролює хід досудового розслідування корупційних злочинів, бере безпосередню участь та слідкує за правильністю збирання доказів, формує майбутнє публічне обвинувачення, яке підтримує у суді. У зв'язку з цим дослідження процесуальних аспектів участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини є актуальним як у теоретичному, так і практичному аспектах.

Більше того, поряд з реформуванням антикорупційного законодавства та системи правоохоронних органів низка питань, пов'язаних з участю прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини, не знайшли свого законодавчого урегулювання, зокрема чіткі підстави для затримання особи у разі вчинення

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

корупційного злочину, повноваження головуючого щодо дотримання вимог про проведення судових дебатів тощо.

Про актуальність дослідження зазначеного питання свідчать і дані статистичної звітності, згідно з якою упродовж 2015–2020 рр. спостерігалася тенденція до зростання кількості відкритих кримінальних проваджень з корупційною складовою. Так, за 2015 рік було відкрито 1 257 кримінальних проваджень. До судів було направлено матеріали за 752 справами щодо осіб, підозрюваних у вчиненні корупційних злочинів. 198 обвинуваченим були винесені обвинувальні вироки. Упродовж 2016 року було відкрито 1 305 кримінальних проваджень. До судів було направлено матеріали за 913 справами щодо осіб, підозрюваних у вчиненні корупційних злочинів. 231 обвинуваченому було винесено вироки. За 2017 рік було відкрито 1 376 кримінальних проваджень. До судів було направлено матеріали за 856 справами щодо осіб, підозрюваних у корупції. 286 обвинуваченим були винесені вироки. Упродовж 2018 року було відкрито 1 542 кримінальні провадження. До судів було направлено матеріали за 1 143 справами щодо осіб, підозрюваних у вчиненні корупційних злочинів. 311 обвинуваченим були винесені вироки. За 2019 рік було відкрито 1 687 кримінальних проваджень. До суду було направлено матеріали за 1 217 справами щодо осіб, підозрюваних у вчиненні корупційних злочинів. 378 обвинуваченим були винесені вироки¹. З огляду на статистичні дані можна зробити висновок, що, порівняно з кількістю відкритих кримінальних проваджень, досить незначна кількість справ закінчується винесенням вироку. У зв'язку з цим важливою є кримінальна процесуальна діяльність прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини.

Водночас комплексне дослідження процесуальних засад участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини, визначення чіткого переліку повноважень прокурорів у кримінальних провадженнях про корупційні злочини, імплементації деяких положень міжнародних договорів щодо оптимізації діяльності прокурорів у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів на сьогодні залишаються малодослідженими. Наведене зумовлює потребу у розробці науково-практичних рекомендацій щодо вирішення вказаних проблем, що й обумовило вибір теми пропонованої Вашій увазі монографії.

¹ Статистична звітність Генеральної прокуратури України. Офіційний сайт ГПУ. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

§ 1.1. Генеза участі прокурора у провадженнях про корупційні злочини

Як вказується у літературі, історія зародження і становлення органів прокуратури в різних країнах, в тому числі і в Україні, показує нам нерозривний зв'язок прокуратури з кримінальним провадженням; участь прокурора в кримінальному процесі виступає одним із спеціальних засобів забезпечення законності. Поряд з цим, прокурор на всіх стадіях кримінального процесу захищає права і свободи громадян, а в судовому засіданні на основі принципу змагальності сприяє суду в постановленні об'єктивного і справедливого вироку².

Почнемо з того, що дослідження історії розвитку того чи іншого правового явища, зокрема, участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини, досить тісно пов'язано з реформуванням правової та організаційної структури правоохоронних органів, які існували в різні часи на території України.

Слід зазначити, що у теорії кримінального процесуального права є деякі напрацювання щодо участі прокурора у кримінальному провадженні, його повноважень і проблемних питань, проте проблематика ролі прокурора у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів не досліджувалася.

² Юрчишин В. М. Фактори, що обумовлюють необхідність участі прокурора в кримінальному процесі. *Вісник Акад. адвокатури України* : тези Міжнар. наук. конф. «Проблеми реформування судочинства в Україні». 2010. Число 2. С. 146–148.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Саме тому, дослідження історико-правових аспектів становлення ролі прокурора у кримінальному провадженні загалом, та створення й діяльності спеціалізованих антикорупційних органів, зокрема, є одним з найактуальніших питань кримінального процесу.

Ми поділяємо думку В. В. Сухоноса, який зауважує, що звернення до спадщини минулого зумовлене потребами реформування органів прокуратури, а для належного правового забезпечення цього процесу важливим є якраз виявлення й узагальнення історичного досвіду та особливостей функціонування прокурорської системи на території сьогоденної України, яка в різні історичні періоди належала до юрисдикції різних держав. Водночас актуальними вважаються не лише питання історичного розвитку прокуратури, а й ті фактори, які обумовлювали її конкретну функціональну модель, зокрема в системі кримінальної юстиції³.

Вивчення історичного досвіду участі прокурора у кримінальному провадженні, зокрема й у справах про корупційні злочини, стало предметом дослідження таких учених, як І. Й. Бойко, М. І. Бортун, Є. П. Бурдоль, Г. А. Васильєв, В. В. Долежан, В. Г. Клочков, М. М. Кобилецький, М. В. Косюта, В. П. Лакизюк, О. Р. Михайленко, М. І. Мичко, І. І. Поляков, І. В. Рогатюк, Р. В. Савуляк, В. В. Сухонос, Б. Й. Тищик, Ю. С. Шемшученко, О. Н. Ярмиш тощо.

Починаючи дослідження участі прокурора у кримінальному провадженні, слід відмітити, що науковці відносять його діяльність ще до часів Стародавнього Риму, саме з часів правління імператора Августа (Гай Юлій Цезар Октавіан, 63 р. до н.е. – 14 р. н.е.), який уперше запровадив інститут прокуратора у провінціях Римської імперії шляхом прийняття Августинської Конституції. Так званий «прокуратор» призначався лише імператором і по суті визнавався слугою імператора з представницькою владою. Особливу роль прокуратори відігравали при збиранні податків, а також

³ Сухонос В. В. Історично-правові аспекти становлення в українських губерніях Російської імперії в XIX столітті судової влади та місце прокуратури в ній. *Вісник прокуратури*. 2011. № 6. С. 119–125.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

керуванні імператорськими маєтками⁴. У цей час прокурори виконували повноваження щодо управління певними регіонами, які надавалися їм імператором; самостійних функцій прокурори не мали.

Із запровадженням інституту судового представництва в Стародавньому Римі, формально закріпленого у преторських едиктах, починаючи з II ст., уперше згадуються процесуальні форми судового захисту цивільних прав, а вже згодом – у сфері кримінального провадження.

Занепад республіки й перехід до імперії характеризувався суттєвими змінами у сфері судочинства. Судові повноваження поступово набувають імператорські чиновники, при цьому права приватних осіб на пред'явлення обвинувачення майже по всіх злочинах суттєво обмежені. У цей час починає розвиватись інститут офіційного обвинувачення. За деякими злочинами імператор або сенат починають призначати офіційного обвинувача з кола сенаторів. Такий обвинувач виконував також функції слідчого, збираючи докази вини на досудових стадіях. Поступово народне обвинувачення фактично самоліквідувалося, і при імператорі Костянтині (306–337 рр. н. е.) було офіційно встановлено, що загальним законом має бути переслідування злочинів магістратом на благо суспільного інтересу⁵.

Своєрідним праобразом прокурора-обвинувача з IV ст. вважаються дефенсори (defensor) – імператорські чиновники, діяльність яких спрямована на захист інтересів найбільш вразливої частини громадян від свавілля багатіїв. Крім цього, у римському праві представницькі функції в судовому процесі виконували вже згадані прокуратори та гестори (ті, хто ведуть чужі справи)⁶.

Щодо участі прокурора у справах про корупційні злочини, відмітимо, що по мірі того, як корупційні прояви набували ознак конкретних діянь (злочинів, правопорушень), відповідальність за вчинення яких закріплювалася у відповідних нормативно-

⁴ Клочков В. Г. Історія прокуратури України : моногр. Київ : Правник, 2004. С. 13.

⁵ Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України : моногр. Київ : Атіка, 2007. 160 с

⁶ Сибірцева Є. Ю. Історичні передумови розвитку та становлення представницької функції прокуратури. *Соціум. Наука. Культура*: міжнар. наук. Інтернет-конф. URL : <http://intkonf.org/sibirtseva-e-yu-istorichni-peredumovi-rozvitku-ta-stanovlennya-predstavnitskoyi-funktsiyi-prokuraturi>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

правових актах, вони переслідувалися державою, котра намагалася створювати механізми щодо їх протидії⁷.

З огляду на сказане, перша процесуальна діяльність прокурора у кримінальному процесі сформувалася у Стародавньому Римі, адже правових джерел її ранішого існування не було знайдено.

Першою європейською країною, у якій з'явилася система органів прокуратури в «класичному» розумінні, стала середньовічна Франція. У юридичній літературі засновником французької прокуратури прийнято вважати відомого монарха Філіпа IV Красивого, за часів правління якого королівським Ордонансом (1302 р.) визначено статус прокурорів при судах, які, щоправда, у певному статусі існували у Франції і раніше, починаючи з XII–XIII ст.⁸.

З початку свого існування на прокуратуру покладалися функції представництва; цей державний орган представляв інтереси короля в суді. Фактично прокурор був посередником між судовим органом і королем, виконував всі розпорядження останнього. Проте з розвитком Французької держави система органів прокуратури невпинно розширювалося, що стало основою до збільшення їх повноважень і відповідно, сфер впливу. Так, прокурор отримав функцію нагляду у деяких сферах життя суспільства: фінансовій, економічній, податковій тощо. Пізніше прокурори отримали повноваження захищати звичайних громадян у суді.

Варто зазначити, що дефініцію «прокурор» почали широко застосовувати лише на початку XVIII ст. Раніше в народі їх просто називали «людьми короля». Давньою французькою мовою «стряпчий», «повірений», «завідуючий справами іншого» мав назву «procureur», тобто прокуратор, проте пізніше це слово скоротилося до «procureur», тобто прокурор⁹.

⁷ Боровик А. Корупційні практики та методи їх подолання у державах Європи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 229–236.

⁸ Сухонос В. В. Особливості формування інституту прокуратури у країнах континентальної Європи. *Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти* : зб. тез доп. за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21–22 груд. 2007р.). Суми, 2007. С. 197.

⁹ Басараб Р. І. Організаційно-правові засади діяльності Генерального прокурора України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2015. С. 27.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Позитивний досвід функціонування прокуратури та участі її у кримінальному процесі був запозичений європейськими країнами, зокрема, Великою Британією, Швецією тощо. Не винятком була й Російська імперія.

З огляду на це зазначимо, що серед учених передусім радянських шкіл права поширилася думка, що «точкою відліку» прокуратури на теренах України є перша половина XVIII ст., коли більша частина українських земель перебувала у складі Російської імперії. Відповідно, історію становлення прокурорського нагляду розпочинають висвітлювати від часів Петра I¹⁰.

Проте детальніший аналіз історичних джерел дає змогу стверджувати, що правові засади прокурора як учасника кримінального провадження, передбачалися задовго до цього.

Так, у певних дослідженнях йдеться про прокуратуру (а саме: її ранні прообрази в тому чи іншому вигляді) на теренах сучасної України, починаючи з античних часів, в демократичних грецьких країнах-полісах Північного Причорномор'я або ж принаймні з часів Київської Русі¹¹.

Одним із визначних періодів розвитку інституту прокурора визнається доба Київської Русі. Відповідно до існуючих історичних джерел на той час спеціалізованого органу, який би виконував наглядові функції, у тому числі за проведенням досудового розслідування, не існувало, оскільки в принципі не існувало і чіткого розподілу між нормами кримінального процесу і кримінального права та розмежування між досудовим розслідуванням і судовим розглядом¹².

У цьому нормативному акті містились окремі норми щодо регулювання фінансових, економічних, соціальних та інших відносин, а також встановлювалася відповідальність за їх порушення.

¹⁰ Курочка М. Й. Каркач П. М. Прокурорський нагляд в Україні : підручн. ; за ред. Е. О. Дідоренка. Київ : Центр навч. літ., 2005. 424 с.

¹¹ Бортун М. І. Становлення правового регулювання органів прокуратури України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2015. С. 15.

¹² Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 604 с.

Так, у «Руській Правді» були передбачені деякі аспекти кримінальної відповідальності за корупційні злочини, однак поширеність їх у цей період була обмеженою. До офіційних корупційних діянь того часу можна було зарахувати зловживання з боку дружинників, зафіксовані у XI–XII ст., тоді як у період татарської орди хабарництво тимчасово було усунене силовими методами ханом Батием¹³.

Поширення корупційних проявів на Русі було пов'язане зі встановленням системи «годування», яка найбільш яскраво виявилася під час існування Московського князівства (пізніше – царства). Коріння цієї системи, як правило, сягає ще ранньо-феодальних державних утворень (у цьому випадку – Київської Русі), проте саме з XIII ст. вона набуває всеохоплюючого характеру та полягає в тому, що частина прибутків від волостей спрямовувалася на утримання державного апарату (чиновники не отримували за службу платні від держави, а «годувалися» коштом переданих їм в управління регіонів, забезпечуючи при цьому лояльність та сплату відрахувань центральній владі)¹⁴.

На той час вже існували спеціально уповноважені особи, які контролювали ці сфери життя суспільства. Проте їх повноваження були нечіткими і зводилися здебільшого нагляд за виконанням законів у будь-якій сфері, а не виконувати кримінальні процесуальні повноваження.

Це можна пояснити й тим, що виокремлення таких стадій кримінального процесу як досудове розслідування і судовий розгляд було здійснено у період Київської Русі, проте лише умовно.

Щодо власне кримінального процесу часів Київської Русі необхідно відзначити, що в той час панував змагальний процес за активної участі сторін, які власноруч здійснювали збирання доказів та відстоювали свою правоту в судовому порядку, а власне суд уособлював функцію нагляду за законністю проведених ними дій і вирішення справи по суті, хоча інколи застосовувались і певні розшукові заходи. Функцію

¹³ Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження ; керівник авт. кол. І.О. Ревак. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. С. 28–29.

¹⁴ Шило А. І. Криміналістичне розуміння корупції та її співвідношення з хабарництвом з точки зору їх історичних витоків та нового антикорупційного законодавства. *Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2011. Том 24 (63). № 1. С. 360–363.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

обвинувачення на судовому засіданні формально виконував позивач, за зверненням якого розпочиналося судочинство¹⁵.

Схожа ситуація загалом збереглася і в період, коли українські землі належали до складу Великого князівства Литовського (XIV–XVI ст.). Оскільки всією повнотою судової влади володів князь, відповідно, тогочасне судочинство походило на судочинство часів Київської Русі. Це зумовлено також тим, що литовські князі прихильно ставились до місцевих звичаїв та системи управління, які діяли на момент захоплення українських земель литовцями. Серед пам'яток права особливе значення мали Литовські Статути, у яких відобразилася правова свідомість тогочасного суспільства¹⁶.

Кримінальний процес в українських землях, що входили до складу Польського королівства, за типом був змагальним. У судовому засіданні брали активну участь як представники сторони обвинувачення (позивач), так і захисту (пізнаний), які вели спір і доводили свою правоту, використовуючи фактичні дані та судові докази. На сеймі Речі Посполитої 1578 р. утворено особливий для України Луцький трибунал, через рік реорганізований в Український трибунал, який був судом вищої інстанції для України. Дія цього суду поширювалась на три воєводства (Київське, Волинське, Брацлавське), він наділявся правом законодавчої ініціативи, а в діловодстві використовувалась українська мова. Важливо, що на початку діяльності цього трибуналу його депутати щорічно обирали прокурора¹⁷. Проте на сьогоднішній день відсутні історичні джерела, які б дали змогу більш детально дослідити це питання.

Розвиток кримінальних процесуальних повноважень прокурора на українських землях, на думку Р. В. Савуляка, пов'язано з отриманням багатьма містами магдебурзького права. У містах, яким було надано магдебурзьке право, утворювалися органи управління – магістрати, до складу яких, крім старости,

¹⁵ Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 604 с.

¹⁶ Кистяковский А. Ф. Общая часть уголовного судопроизводства : лекции ; науч. ред. Баулин О. В. и др. Киев : Семенко, 2005. С. 62.

¹⁷ Савуляк Р. В. Виникнення та розвиток посади інстигатора (прокурора) на території правобережної України за часів Речі Посполитої. *Вісник Львівського ун-ту*. 2008. Вип. 46. С. 52.

бургомістра та радців (депутатів), входив також вїт, який очолював лаву (суд), та інстигатор (прокурор)¹⁸.

Основним завданням прокурора у той час було підтримання державного обвинувачення в суді. Так, він виступав державним обвинувачем у справах про тяжкі злочини, проти національної безпеки, проти державності, деякі економічні злочини, в тому числі, й корупційні. До його повноважень відносилися доповідь щодо основних матеріалів у справі, пропозиція суду міри покарання за вчинене кримінально каране діяння.

Щодо інституту прокурорів, який існував при кошових отаманах у польсько-литовській період української історії та за часів Гетьманщини, то як зауважує М. І. Бортун, українська прокуратура остаточно припинила своє існування тоді, коли було ліквідовано Запорозьку Січ (1775 р.), тому саме з цього часу, на думку вченого, розпочинається історія прокуратури Російської імперії, у складі якої перебували українські землі¹⁹.

За часів перебування українських земель під владою Польщі корупційні прояви були незначними і мали такий собі «середньоєвропейський» характер, тоді як у період Гетьманської держави спостерігається збільшення випадків хабарництва, рівень якого все одно був значно меншим, ніж у Російській імперії, та переважно мав становий характер. І якщо в попередні періоди «посули» та «хабарі» розглядалися як порушення службового обов'язку чиновниками, передусім у сфері судочинства, то з XVIII ст. вони виділяються в окремі загальні склади злочинів²⁰.

Отже, на основі сказаного можемо відмітити, що історико-правовий аналіз повноважень прокурора у кримінальному процесі показав нечіткість правового регулювання його діяльності з однієї сторони, й поширення його повноважень на всі сфери життя суспільства з іншої. Великий вплив на існування інституту прокурорського нагляду у кримінальному

¹⁸ Савуляк Р. В. Реорганізація органів прокуратури за судовою реформою 1864 року в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2011. С. 10–11.

¹⁹ Бортун М. І. Становлення правового регулювання органів прокуратури України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2015. С. 8.

²⁰ Цитряк В. Я. Хабарництво: історико-правові аспекти соціального явища та протидії йому в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 48. С. 243.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

провадженні здійснила фактична територіальна роздробленість і належність земель України до різних держав.

Вважається, що в Російській імперії прокурор як інститут державного управління з'явився у 1722 р. Тоді його функції ще не було чітко визначено й законодавчо врегульовано. Діяльність прокурора регламентували три укази Петра I «Бути при Сенаті Генерал-прокурору і обер-прокуророві, а також у будь-якій колегії по прокурору, які повинні рапортувати Генерал-прокуророві» від 12 січня 1722 р., «Про встановлення посади прокурорів у надвірних судах і про межі компетенції надвірних судів у справах фіскальних та інших людей» від 18 січня 1722 р., а також «Про посаду Генерал-прокурора» від 27 квітня 1722 р.²¹

У цьому випадку повноваження прокурора суттєво відрізнялися від повноважень цих осіб у зарубіжних країнах. На прокурора покладалася функція представництва королівської влади у судах. Його повноваження можна охарактеризувати як контрольньо-наглядові; існували непоодинокі випадки виконання «особистих» доручень імператора. Отже, можна зробити висновок, що прокуратура того часу була уособленням імператорської волі.

Так, за задумом Петра I, прокуратура мала сприяти створенню в імперії потужного ефективно керованого державного механізму в умовах ще тоді не забутої боярсько-князівської вольниці і вже добре відомої продажності чиновницького апарату. З прокурором великий реформатор пов'язував народження цементуючої опори держави («ока государева»), який міг би стати оплотом єдності законності і правопорядку на просторах імперії, гарантом чистоти і совісті владних чинів у центрі та регіонах²².

Головна функція прокурора полягала у здійсненні контролю за діяльністю Сенату – правильністю і своєчасністю розгляду ним справ, а також стеження за виконанням усіма державними органами і посадовими особами правових актів, що приймав

²¹ Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 604 с.

²² Бессарабов В. Г. Дореформенная (петровская) прокуратура (1722–1864). *Журнал российского права*. 2002. № 8. С. 153.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Сенат. Крім того, наглядові функції прокурор здійснював і за законністю діяльності фіскальних органів, які займалися «інтересами скарбниці», а також органами, що вели арештантські справи та установами в яких утримувалися ув'язненні, хоча безпосереднє кримінальне переслідування знаходилося поза компетенцією прокурора²³.

Водночас В. В. Сухонос справедливо зазначає, що Петро I, переслідуючи чиновників за хабарництво і розкрадання, неодноразово доручав генерал-прокурору проведення розшуку в межах досудового розслідування, що свідчить про становлення окремої, а в майбутньому – однієї з основних, функцій прокурорської діяльності²⁴. Проте такі випадки були одиничними і стосувалися справ, які мали великий резонанс.

Згадування про інститут прокурора також міститься в іменному указі «Про заснування в Глухові малоросійської колегії та про призначення в оную присутствующим бригадира Вельямінова» від 1722 р., коли на території України було запроваджено посаду прокурора²⁵.

Отже, ми можемо виокремити перший етап участі прокурора у справах про корупційні злочини – XIV – перша пол. XVIII ст. – перше законодавче закріплення повноважень прокурора, а саме: представлення справи в суді, наполягання на призначенні обвинуваченому відповідного виду та розміру покарання, контроль своєчасності виконання вироків суду.

Варто зазначити, що після смерті Петра I статус прокурора піддавався серйозним змінам. Інститут прокуратури було практично скасовано. Як відзначається в літературі, сходження на престол Катерини I призвело до зосередження фактичної влади в руках аристократії (по суті – феодалської олігархії), що не могло не позначитися на становищі інституту прокурора. Генерал-прокурор потрібний був Петрові I для нагляду за вельможами, а в умовах, коли монарх сам потрапляв під їхній

²³ Белікова С. Прокуратура: історія і сучасність. *Вісник прокуратури*. 2013. № 11 (149). С. 166–167.

²⁴ Сухонос В. В. Організація і діяльність прокуратури в Україні: історія і сучасність : моногр. ; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Суми : Університет. кн., 2004. С. 10.

²⁵ Бортун М. І. Правове положення органів прокуратури України у другій половині XIX століття. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2012. Вип. 29. С. 17.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

вплив, широкі повноваження генерал-прокурора ставали невідгідні більшості чиновників вищого рангу²⁶.

Вже при Катерині I спостерігається значний відступ від встановленого Петром I порядку здійснення вищого прокурорського нагляду за додержанням законів у країні шляхом звуження державного значення цього органу і суттєвого обмеження повноважень його очільника – генерал-прокурора²⁷.

Часткове відновлення статусу прокурора відбулося у період правління імператриці Анни Іоанівни. В Указі від 2 жовтня 1730 р. пропонувалося «Бути при Сенаті генерал і обер-прокурорам, а при колегіях і в інших судових місцях – прокурорам і діяти за даною їм посадою»²⁸. У 1733 р. засновано посаду губернського прокурора, який мав право опротестовувати незаконні дії місцевої влади та судів з одночасним повідомленням про це генерал-прокурора. Утім реальний вплив прокурорів на місцях було вже остаточно втрачено, і відновити статус прокурора, який він мав за Петра I, так і не вдалося. Не спромоглася цього зробити й імператриця Єлизавета.

Помітних результатів у цій сфері вдалося досягти Катерині II. За часів її правління прокуратурі надавалося важливе значення. Прокурорів зобов'язували не тільки боротися з порушеннями закону, а й запобігати їм. Генерал-прокурор у своєму статусі піднісся над Сенатом. Йому доручалося ведення найважливіших державних справ, у тому числі й питання відправлення правосуддя. З поділом у 1763 р. Сенату на шість департаментів генерал-прокурор офіційно очолив перший з них, у якому вирішувалися найбільш важливі державні питання і зберігалися справи Таємної експедиції, Канцелярії конфіскацій, охорони прав дворянського стану, фінансів, видання законів. Роботою Таємної експедиції, що була органом політичного переслідування і мала в державному механізмі дуже сильні позиції, генерал-прокурор керував безпосередньо²⁹.

²⁶ Шобухин В. Ю. Тенденции развития прокуратуры России в период 1722–1864 гг. *История государства и права*. 2007. № 14. С. 15–17.

²⁷ Басков В. И. История прокуратуры Российской империи. *Вестник Московского гос. ун-та. Серия 11*. 1997. № 2. С. 3.

²⁸ Казанцев С. М. История царской прокуратуры. Санкт-Петербург : Санкт-Петербург. гос. ун-т, 1993. С. 44.

²⁹ Шобухин В. Ю. Тенденции развития прокуратуры России в период 1722–1864 гг. *История государства и права*. 2007. № 14. С. 15–17.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

У цей період важливим етапом розвитку процесуального статусу прокурора стала губернська реформа 1775 р. До цього часу прокурор на Росії існував виключно як орган нагляду у некримінальній сфері, а з 1775 р., згідно з положеннями «Установи для управління губерній Всеросійської Імперії», створено так звану «судову прокуратуру» шляхом запровадження посади прокурорів і стряпчих губернських судових органів. Обов'язки стряпчих обмежувалися виступами в судах з висновками від імені відповідних прокурорів, тобто стряпчі були судовими уповноваженими прокурорів, які з того часу отримали монополію на ведення судових справ, доручених прокурорському захисту, і за їх посередництва таким чином прокурори здійснювали процесуальну діяльність³⁰.

У зв'язку з вищесказаним, виокремимо другий етап розвитку законодавства щодо участі прокурора у справах про корупційні злочини – початок XVIII ст. – кінець XVIII ст. – поява прокурора як окремого інституту державного управління, до повноважень якого віднесено контрольні-наглядові функції загальнодержавного значення. Надання прокурору повноважень щодо здійснення окремих слідчих (розшукових) дій у корупційних справах.

Подальший розвиток законодавчого регулювання діяльності прокуратури відбувся при кодифікації всієї системи права у Зводі Законів Російської імперії 1832 і в його наступних редакціях (1842 та 1857 рр.)³¹, проте в даний період прийнято важливий для проблематики, яка розглядається, нормативно правовий акт, а саме циркулярний ордер, підписаний 22 вересня 1802 р. першим Міністром юстиції Російської Імперії Г. Державіним.

Цей нормативно-правовий акт було спрямовано губернським прокурорам і, водночас, містив відомості, які мали бути передані такими прокурорами в Петербург (про кількість вирішених і невирішених справ, про «колодників», про посадові та загальнокарані злочини), головне, уперше покладав на

³⁰ Стефанчук М. Историчні та правові передумови становлення функції прокуратури України з представництва інтересів громадянина або держави в суді. *Наук. часопис Нац. акад. прокуратури України*. 2014. № 4. С. 170.

³¹ Бріль Г. Г., Корняков А. А. Правовое регулирование прокурорского надзора в пореформенной России (вторая половина XIX века). *История государства и права*. 2008. № 2. С. 28.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

прокурорів нагляд за слідством як особливу сферу контролю. Вони мали наглядати, «чи не відбуваються упереджені допити, нелюдські катування і утиски усякого роду» та окремо мали боротися з приховуванням злочинів³².

Що стосується антикорупційної діяльності прокуратури, можемо зазначити, що деякі аспекти участі прокурора у даних справах були передбачені у Зводі законів Російської імперії.

Так, Д. В. Галкін зазначає, що правові засади регулювання цього питання було закладено, насамперед, у статтях XV тому Зводу законів 1832 р., а також Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року³³. Завдяки ухваленню цих та інших нормативно-правових актів формується усталена система протидії корупційним діянням. Уточнимо, що до Зводу законів було включено п'ятий розділ, спеціально присвячений питанням відповідальності посадових осіб. При цьому у статтях цього розділу було зазначено різноманітні склади злочинів, що могли бути зараховані до розряду корупційних. Важливо наголосити, що Звід законів встановлював відповідальність за корупційні діяння зі специфічними назвами та формулюваннями (зокрема, «лихоїмство», «незаконні побори», «здирництво», «хабар»), при цьому покаранням за це було позбавлення усіх станових прав та віддання у солдати або ж заслання на поселення чи каторжні роботи (особи, що підлягали тілесним покаранням, окрім того, каралися батогами)³⁴. Звичайно, контроль за процесом розслідування і розгляду таких справ було покладено на прокурора.

Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. також містило низку важливих статей щодо протидії корупційним діянням, зокрема, шоста глава п'ятого розділу була присвячена найпоширенішому серед чиновників злочину – хабарництву, яке охоплювало «лихоїмство» (прийняття винагороди за діяльність із порушенням обов'язків по службі),

³² Белікова С. Прокуратура: історія і сучасність. *Вісник прокуратури*. 2013. № 11 (149). С. 169–170.

³³ Галкін Д. В. Організаційно-правові засади боротьби з корупційними проявами у російській імперії у кінці XVIII – першій половині XIX ст. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : збірник тез доп. V Міжнар. наук. практ. конф., (31 берез. 2017 р., м. Харків). Харків : ХНУВС, 2017. С. 54.

³⁴ Звід законів російської імперії. Енциклопедія історії України : Т. 3 : Е-Й / редкол.: В. А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2005. 672 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Zvid_zakoniv_Ros_imp.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

вищим ступенем якого було вимагання хабара, та «мздоїмство» (прийняття винагороди за діяльність без порушення обов'язків по службі)³⁵.

Досить цікавим в аспекті становлення кримінальної процесуальної діяльності прокурора на теренах сучасної України є Закон Російської імперії «Про судопровадження у справах про злочини та проступки взагалі», прийнятий у 1857 р. Цим законодавчим актом уперше процес досудового розслідування розподілено на стадії (слідство і розшук, судовий розгляд, виконання вироку) з визначенням повноважень відповідних суб'єктів (поліція, суд, прокурор). Прокурор разом зі стряпчим належали до суб'єктів нагляду за досудовим слідством, що покладалося на поліцію³⁶.

Як зауважує О. Попович, ст.167 вказаного Закону вже закріплювала праобраз подальшого процесуального керівництва прокурором розслідуванням у кримінальному провадженні про корупційні злочини, адже вперше в ній сформульовано норму про те, що саме прокурор має право давати вказівки про дослідження тих обставин, які, на його думку, не встановлено під час розслідування кримінальної справи³⁷.

Суттєві зміни не тільки в організаційному плані, а й у функціональному аспекті діяльності прокурора відбулись в епоху царя-реформатора Олександра II. Саме за його правління проведено судову реформу 1864 р., яка, на думку В. Сухоноса, була новаторською, більш радикальною і технічно досконалішою, порівняно з усіма реформами другої половини XIX ст.³⁸. З цього часу розпочинається третій етап розвитку нормативних повноважень прокурора (друга половина XIX початок XX ст.).

Під час судової реформи 1864 р. було прийнято так звані «Судові статuti», що склалися з чотирьох законів: «Установа судових установлень», «Статут кримінального судочинства»,

³⁵ Уложение о наказаниях уголовных и исправительных: изд. 1845. Санкт-Петербург, 1845. 920 с.

³⁶ Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 604 с.

³⁷ Попович О. Становлення інституту процесуального керівництва прокурора у кримінальному провадженні в XIX столітті. *Вісник прокуратури*. 2012. № 6. С. 120.

³⁸ Сухонос В. В. Історично-правові аспекти становлення в українських губерніях Російської імперії в XIX столітті судової влади та місце прокуратури в ній. *Вісник прокуратури*. 2011. № 6. С. 124–125.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

«Статут цивільного судочинства» та «Статут про покарання, що накладаються мировими судьями», з яких саме в перших двох закріплювались основоположні на той час засади кримінальної процесуальної діяльності прокурора. До обов'язків судових слідчих належало проведення всіх слідчих дій, необхідних для того, щоб відшукати, одержати та зберегти відомості й докази, які вважалися потрібними суду для обґрунтування вироку. Отже, досудове провадження і функцію кримінального переслідування відтоді стали здійснювати як судові слідчі і поліція (за менш значними справами), так і прокурори, які при виявленні злочинів вносили відповідні подання судовим слідчим³⁹.

Загальні принципи організації і діяльності інституту тогочасного прокурора, у тому числі у сфері нагляду за веденням досудового слідства, було закріплено дещо раніше в 1862 р. у прийнятому Державною Думою Російської імперії Законі «Основні положення про прокуратуру» та Імператорському указі від 29 вересня 1862 р., який закріплював «Основні положення перетворення судової частини в Росії». Саме зазначеними нормативно-правовими актами вперше прокурора офіційно зобов'язано здійснювати процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях. Прокурор набув більшість функцій сторони обвинувачення – від виявлення та переслідування злочинів (ст. 4 ч. II) і нагляду за провадженням розслідування судовими слідчими (ст. 47 ч. II) до надання суду обвинувальних висновків (ст. 7, ч. I)⁴⁰. У той час прокурору надавалися досить широкі повноваження, зокрема, щодо участі у всіх процесуальних діях, збиранні доказової інформації, давання вказівок слідчому у справах про корупційні злочини тощо. За своєю правовою природою ці повноваження повністю охоплювалися терміном «процесуальне керівництво», проте тоді його законодавчо не було закріплено. Слід зазначити, що далі ці повноваження знайшли своє відображення у «Статуті

³⁹ Коротких М. Г. Сорокіна Ю. В. Реформа следственного аппарата в России 1860–1864 гг. *Советское государство и право*. 1991. № 10. С. 122–129.

⁴⁰ Попович О. Становлення інституту процесуального керівництва прокурора у кримінальному провадженні в XIX столітті. *Вісник прокуратури*. 2012. № 6. С. 121.

кримінального судочинства», і всіх кримінально-процесуальних кодексах «радянського» зразка.

Загалом, судовою реформою 1864 р. вперше запроваджено нову модель досудового слідства, дещо схожу на сучасний європейський тип, в основі якої втілювалась демократична ідея відокремлення адміністративної влади від судової з покладанням на першу функцій переслідування й розшуку, на другу – слідчих повноважень. До кримінального судочинства введено двох нових учасників: публічного обвинувача (в особі представника прокурорської влади) і захисника (в особі присяжних повірених). Після кількох років апробації (1860–1864 рр.) ця модель остаточно закріпилась у кримінальному процесуальному законодавстві, що стало основою для подальшого розвитку досудового слідства в країні⁴¹.

Тому за підсумками судової реформи 1864 р. прокурор як суб'єкт кримінальної процесуальної діяльності остаточно набув функції органу кримінального переслідування та державного обвинувачення перед судом, зокрема, у справах про корупційні злочини⁴².

Отже, можемо виокремити третій етап розвитку законодавства щодо участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини – середина XIX ст. – 1960 р. – надання прокурору широких повноважень у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів: від початку кримінального провадження, загального контролю над розслідуванням, затвердження обвинувальних висновків до участі в розпорядчих засіданнях суду, підтримання обвинувачення в суді, опротестування вироків і ухвал, що виносяться судом.

У подальшому генеза процесуального статусу прокурора пов'язана із встановленням на більшості територій сучасної України радянської влади і значною мірою має як позитивні так і негативні риси радянського ладу. З перших днів після встановлення радянської влади в Україні Народний Комісаріат

⁴¹ Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : навч. посіб. Київ : Центр учбової літ., 2015. 184 с.

⁴² Феоктістова О. М. Розвиток і створення органів прокуратури на українських землях у складі Російської імперії XIX ст. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 459.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

юстиції видав низку циркулярів, спрямованих на удосконалення діяльності системи досудового розслідування. Зокрема, циркуляри «Про посилення провадження досудового слідства», «Про строки та порядок передачі справи до суду» та «Про прискорення провадження судових справ» від 20 лютого 1920 р.⁴³. Протягом 1917–1922 рр. прокурорів, у тому числі й на українських землях, зовсім не існувало. Водночас функцію нагляду за додержанням законів у діяльності органів дізнання та досудового слідства на той час здійснювали інші інституції радянської держави. Наприклад, трибунали перевіряли законність слідчих дій, обґрунтованість утримання громадян у місцях позбавлення волі. Діяльність міліції і виправно-трудова установа перебувала у віданні слідчих комісій і народних судів. Наглядові функції виконував і народний комісаріат юстиції та його органи на місцях – губернські і міські юридичні відділи.

Відмітимо, що прокурор отримав широкі повноваження у сфері боротьби зі злочинністю: від початку кримінального переслідування, загального контролю над дізнанням і слідством, затвердження обвинувальних висновків до участі в розпорядчих засіданнях суду, підтримання обвинувачення в суді, опротестування вироків і ухвал, що виносяться судом. На прокурорів покладался нагляд що передбачав здійснення від імені держави нагляду за законністю дій всіх органів влади, підприємств, установ і організацій, а також приватних осіб шляхом порушення кримінального переслідування проти винуватих осіб й опротестування постанов, які суперечили закону⁴⁴.

Щодо участі прокурора у справах про корупційні злочини, як доводить С. А. Саблук, протягом 1922–1960 рр. організація такої діяльності вирізнялася тенденцією до зміцнення панівного становища вищого партійного керівництва в умовах надмірної етатизації суспільства, при цьому їй був властивий «квазіправовий», відверто класовий, антагоністичний характер, поєднаний із посиленням кримінально-правових санкцій, а

⁴³ Строгович М. С. Уголовный процесс. Москва : Сов. законодательство, 1946. С. 314.

⁴⁴ Глух Ф. К. Из истории прокуратуры Украины. *Право України*. 1999. № 6. С. 7.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

також зростанням кількості хабарництва та зловживання владою⁴⁵.

Подальший етап трансформації кримінального процесуального статусу прокурора пов'язується з прийняттям першого республіканського Кримінально-процесуального кодексу. 13 вересня 1922 р. Центральний Виконавчий Комітет затвердив перший Кримінально-процесуальний кодекс УСРР і прийняв постанову про введення його в дію на всій території республіки з 20 вересня 1922 р. Кодекс містив шість розділів, 32 глави й 481 статтю⁴⁶.

01 січня 1927 р. набрав чинності новий КК УСРР, однак у ньому положення щодо відповідальності за хабарництво мало чим відрізнялися від попередніх норм. Протягом другої половини 1920-х рр. відбувалося зростання кількості службових злочинів, зокрема досить поширеним було зловживання владою. Така ж ситуація збереглася й у 30-х роках ХХ ст., тоді як у 1943–1945 рр. набуло великого поширення незаконне виселення громадян із житла правоохоронцями на користь інших громадян за одержання хабара. У 1950-х рр. фіксується зростання кількості вчинених злочинів, пов'язаних із хабарництвом, що було свідченням прогалин у превентивній роботі прокурора з чиновниками та службовцями⁴⁷.

У свою чергу, Кримінально-процесуальним кодексом УСРР 1927 р. значно розширено права прокурорів в частині закриття кримінальних справ у зв'язку з відсутністю складу корупційного злочину. За матеріалами досудового слідства кримінальна справа закривалася або обвинуваченого представляв до суду саме прокурор (статті 223–224), а у справах, у яких проводилося дізнання, ці питання вирішував слідчий (статті 213, 216), до компетенції якого належав нагляд за проведенням дізнання в органах міліції. Загальний нагляд за діями органів дізнання здійснював також прокурор. Таким чином, слідчі, які відтепер

⁴⁵ Саблук С. А. Кримінально-правовий контроль злочинності в Україні у 1922–1960 рр. : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Хмельн. ун-т управл. та права ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. С. 378–375.

⁴⁶ Васильев А. Н. Вопросы прокурорского надзора за предварительным следствием и дознанием. *Социалистическая законность*. 1953. № 9. С. 24–27.

⁴⁷ Заболотна Т. Життя та побут міського населення напередодні та в роки окупації (1941–1944 рр.). *Україна в Другій світовій війні* : погляд з ХХІ ст. : у 2 кн. Київ, 2011. Кн. 1. С. 33.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

безпосередньо не пов'язувались із судом, опинились поза сферою належної уваги як суду, так і прокуратури⁴⁸.

У подальшому кримінальна процесуальна діяльність прокурора у справах про корупційні злочини удосконалювалася. Реалізовувалися Основи кримінального судочинства СРСР, які стали підґрунтям для уніфікації моделі кримінального та кримінального процесуального законодавства радянських республік. Зокрема, у прийнятому Кримінальному кодексі, по-перше, відповідальність за корупційні діяння також (як і у попередніх радянських КК) була пов'язана з «посадовими злочинами», які розташовувалися у главі VII Особливої частини (насамперед, це зловживання владою або посадовим становищем (ст. 165), одержання хабара (ст. 168), посередництво в хабарництві (ст. 169), дача хабара (ст. 170)), по-друге, визначалися поняття «посадова особа», «істотна шкода», «великий розмір хабара», «повторність», «вимагательство хабара» (ст. 164), по-третє, найбільш суворе покарання встановлювалося за особливо кваліфіковане одержання хабара (позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна і позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк п'ять років), тобто смертна кара за такі діяння вже не призначалася⁴⁹. Все це давало правові підстави для здійснення кримінальної процесуальної діяльності прокурора у даній категорії справ.

Крім цього, «Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік» стали правовою базою, на основі якої в союзних республіках створювалися нові кримінально-процесуальні кодекси. Основоположна його ідея полягала в утворенні єдності правоохоронних органів, на яких покладався обов'язок боротьби зі злочинністю: суд, прокурор, слідчий і орган дізнання мали стати єдиним механізмом, що було

⁴⁸ Горский Г. Ф. Научные основы организации и деятельности следственного аппарата в СССР. Воронеж : Воронеж. ун-т, 1970. С. 11–115.

⁴⁹ Кримінальний кодекс УРСР : Закон УРСР від 28.12.1960 р. № 2002-05 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

обумовлено спільністю кінцевих завдань і загальних принципів їх діяльності⁵⁰.

В УРСР новий Кримінально-процесуальний кодекс прийнято 28 грудня 1960 р. До нього у відповідні розділи були майже без змін включено всі норми Основ 1958 р., деякі норми раніше чинного кримінального процесуального законодавства з урахуванням слідчої та судової практики, а також досягнень радянської науки кримінального процесу. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 р. віддзеркалив процес «відбудови змішаної, змагально-розшукової форми кримінального судочинства»⁵¹. У ньому містились як норми, в яких закріплювались наглядові повноваження прокурорів (статті 25, 227–233), так і норми, що передбачали повноваження прокурора як державного обвинувача (статті 232, 264)⁵².

З набуттям Україною незалежності розпочався процес реформування не лише прокуратури та інших судових і правоохоронних органів, а й досудового слідства взагалі. Напрями такого реформування вперше відображено в Концепції судово-правової реформи в Україні, схваленій Постановою Верховної Ради України 28 квітня 1992 р. Це стало суттєвим поштовхом для законодавчого забезпечення кримінальної процесуальної діяльності, у тому числі і прокурорської⁵³. Отже, положення Концепції свідчать про остаточну відмову від практики, закладеній в нормах Закону СРСР «Про прокуратуру СРСР» 1979 р., згідно з якими на прокуратуру покладался обов'язок з нагляду за виконанням законів при розгляді справ у судах, тобто нагляду за діяльністю судів.

Починаючи з 1993 р., до Закону України «Про прокуратуру» внесено понад 30 змін і доповнень⁵⁴, адже більшість норм цього

⁵⁰ Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 604 с.

⁵¹ Сірий М. Тенденції розвитку кримінального процесу України. *Адвокатура*. 2004. № 1 (9). С. 1–6.

⁵² Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 604 с.

⁵³ Про концепцію судово-правової реформи : Постанова Верховної Ради України від 28.04.1992 р. № 2296-ХІІ. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2296-12>.

⁵⁴ Визнання окремих положень Закону «Про прокуратуру» такими, що не відповідають Конституції України, обумовило додаткове їх тлумачення : рішення Конституційного Суду України від 30.10.1997 р. № 5-зп, від 9 лип. 2007 р. № 6-рп/2007, від 25 жовт. 2007 р. № 10-рп/2007.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Закону, передусім у частині функцій, які покладаються на прокуратуру, на той час вже не відповідали чинній редакції Конституції. Із прийняттям Конституції України 1996 р. правовий статус прокуратури вперше закріплено на рівні Основного Закону. Функції з підтримання державного обвинувачення в суді, а також нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, отримали юридичне й термінологічне закріплення у п. 1 та п. 3 ст. 121 Конституції України⁵⁵.

У результаті вказаної реформи прийнято пакет із десяти законопроектів, що дозволили наблизити устрій вітчизняної судової системи до вимог Конституції, Кримінально-процесуальний кодекс 1960 р. доповнено низкою істотних змін, зокрема щодо віднесення до судової компетенції замість прокурорської вирішення питань обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і продовження тримання під вартою, погодження проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку, а також звільнення від кримінальної відповідальності з nereабілітуючих обставин; надання права прокурору в судовому розгляді внести постанову про зміну обвинувачення, наділення правом внесення подання в апеляційну інстанцію лише прокурорів, які підтримують державне обвинувачення в суді, або прокурора, який затвердив обвинувальний висновок тощо⁵⁶.

Загалом, відповідно до повноважень, закріплених КПК України 1960 р., прокурор визнавався і суб'єктом досудового розслідування, оскільки за необхідності мав право особисто проводити розслідування в повному обсязі по будь-якій справі (п. 5 ст. 227), так і нагляду за розслідуванням, що здійснювали органи дізнання і досудового слідства (п. 1–12 ст. 227)⁵⁷.

⁵⁵ Рогатюк І. В. Там само.

⁵⁶ Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : навч. посіб. Київ : Центр учбової літ., 2015. С. 120.

⁵⁷ Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 р. № 1000-05 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

У контексті євроінтеграційних процесів, на думку В. Я. Тація, правове становище прокуратури України мало визначатися з урахуванням того, що європейська модель прокуратури передбачає обмеження функцій прокурорів переважно кримінальним переслідуванням від імені держави. Зокрема, у Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1604 (2003) щодо ролі прокуратури в демократичному правовому суспільстві, текст якої схвалено Постійним Комітетом, що діяв від імені Асамблеї, 27 травня 2003 р., акцентовано увагу на таких аспектах:

1) роль прокурорів у загальному захисті прав людини не повинна створювати підстав для будь-якого конфлікту інтересів і бути перешкодою, для осіб, які шукають захисту своїх прав у держави;

2) по-друге, при наділенні прокурорів додатковими функціями необхідно забезпечити повну незалежність прокуратури від втручання в її діяльність будь-якої гілки влади на рівні окремих випадків;

3) по-третє, повноваження й обов'язки прокурорів повинні обмежуватися переслідуванням кримінальних діянь і загальною роллю із захисту публічних інтересів через систему кримінального правосуддя зі створенням окремих, належним чином виділених й ефективних органів для виконання будь-яких інших функцій⁵⁸.

Саме тому логічним кроком щодо удосконалення кримінального провадження, у тому числі в частині кримінальної процесуальної діяльності прокуратури у справах про корупційні злочини, стало прийняття 13 квітня 2012 р. КПК України, який набрав чинності 20 листопада 2012 р. У новій редакції КПК України закріплено окремі демократичні положення. Насамперед, це стосується реального забезпечення прав громадян шляхом закріплення принципу змагальності сторін у кримінальному провадженні. Зокрема, надання сторонам рівних можливостей щодо збирання та подання до суду клопотань, скарг, речей, документів, доказів, а також реалізації інших процесуальних прав (статті 22 та 93).

⁵⁸ Тацій В. Я. Актуальні питання конституційної реформи та державного розвитку на сучасному етапі. *Право України*. 2014. № 7. С. 10–17.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Отже, можемо виокремити наступний етап процесуальних і правових засад участі прокурора у провадженнях про корупційні злочини – 1958 р. – 2014 р. – закріплення у законодавстві наглядових повноважень прокурорів та функції державного обвинувача.

Наступним кроком на шляху реформування прокуратури, став новий Закон України «Про прокуратуру», прийнятий Верховною Радою України 14 жовтня 2014 р., до якого було внесено багато змін та доповнень, зокрема, тих, що стосуються діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Загалом, як і в попередній редакції цього Закону, серед головних функцій, безпосередньо пов'язаних з кримінальною процесуальною діяльністю прокуратури, виділено підтримання публічного обвинувачення в суді (п. 1 ст. 2) та нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство (п. 3 ст. 2). Оскільки ст. 2 також передбачено здійснення міжнародного співробітництва для реалізації таких функцій, то в ст. 92 визначено особливості міжнародно-правового співробітництва з компетентними органами іноземних держав у сфері кримінального провадження⁵⁹.

Окремим розділом нової редакції Закону України «Про прокуратуру» передбачено повноваження прокурора з виконання покладених на нього функцій (розділ IV). Так, у ст. 22 визначається нормативно-правовий акт, в якому містяться права й обов'язки прокурора при підтриманні ним публічного обвинувачення в судовому провадженні, а в ст. 25 окреслено законодавчі акти, в яких містяться права й обов'язки прокурора з нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, а також окремі повноваження в цій сфері, що стосуються вказівок прокурора та координаційної діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю. До того ж, у Законі визначено особливості організації і діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, на прокурорів якої покладаються функції здійснення нагляду за додержанням законів під час

⁵⁹ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України, підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях, а також представницька функція у випадках, пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями⁶⁰. Правові засади організації та діяльності Національного антикорупційного бюро України визначено в окремому Законі України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII⁶¹.

На основі сказаного можемо виокремити наступний етап у становленні законодавства щодо участі прокурора у провадженнях про корупційні злочини: 2014 р. – теперішній час – розроблення антикорупційних нормативно-правових актів, у яких передбачено створення спеціалізованих антикорупційних органів, які здійснюють досудове розслідування корупційних злочинів, та процесуальне керівництво такими кримінальними провадженнями.

Отже, можемо представити авторську періодизацію такої участі прокурора, яку умовно поділено на шість періодів залежно від законодавчого закріплення цієї діяльності: 1) XIV – перша пол. XVIII ст. – перше законодавче закріплення повноважень прокурора, а саме: представлення справи в суді, наполягання на призначенні обвинуваченому відповідного виду та розміру покарання, контроль своєчасності виконання вироків суду; 2) початок XVIII ст. – кінець XVIII ст. – поява прокурора як окремого інституту державного управління, до повноважень якого віднесено контрольню-наглядові функції загальнодержавного значення. Надання прокурору повноважень щодо здійснення окремих слідчих (розшукових) дій у корупційних справах; 3) кінець XVIII ст. – середина XIX ст. – вперше у законодавстві передбачено функцію процесуального керівництва, в тому числі, у повноваженнях про корупційні злочини; закріплення за прокурором більшості функцій сторони обвинувачення; 4) середина XIX ст. – 1960 р. – надання прокурору широких повноважень у кримінальних провадженнях

⁶⁰ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.

⁶¹ Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 16.09.2020 р. № 1698-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

щодо корупційних злочинів: від початку кримінального провадження, загального контролю над розслідуванням, затвердження обвинувальних висновків до участі в розпорядчих засіданнях суду, підтримання обвинувачення в суді, опротестування вироків і ухвал, що виносяться судом; 5) 1958 р. – 2014 р. – закріплення у законодавстві наглядових повноважень прокурорів та функції державного обвинувача; 6) 2014 р. – теперішній час – розроблення антикорупційних нормативно-правових актів, у яких передбачено створення спеціалізованих антикорупційних органів, які здійснюють досудове розслідування корупційних злочинів, та процесуальне керівництво такими кримінальними провадженнями.

§ 1.2. Стан дослідження проблеми участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини

Інноваційний розвиток економіки країни, підвищення її конкурентоспроможності, становлення та посилення ролі правоохоронних структур у протидії злочинності, стабілізація та послідовне подолання кризових явищ, з якими Україна стикається протягом останніх років, обумовлюють, що держава в рішенні цих питань у першу чергу буде спиратися на досягнення науки⁶².

Розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сьогоднішньому етапі розвитку держави. Усвідомлюючи руйнівну силу корупції, розуміючи потребу у змінах, які повинні сприяти протидії корупційним проявам, Україна робить впевнені кроки на шляху до подолання цього явища⁶³.

⁶² Корольова Т. Організація наукових досліджень в університетах: стан і розвиток. *Вісник Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. 2019. № 2(203). С. 46–53. URL : <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/09/203-46-53.pdf>.

⁶³ Михайлова Ю. О., Федосова О. В. Щодо проблеми корупційних ризиків у кримінальному провадженні в Україні. URL : http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2755/schodo_problemi_korupciynih_rizikiv_u_kr.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

Важливим у цьому контексті є визначення ролі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини, адже покладені законом на цього учасника кримінального провадження повноваження є частиною загальної системи корупції у нашій державі загалом, і протидії злочинам у цій сфері зокрема.

Крім цього, в світлі реформаційних процесів було утворено спеціалізовані антикорупційні органи, діяльність яких є не повністю вдосконаленою і науково обґрунтованою.

Погодимось з А. В. Лапкіним, що поштовхом до активізації наукових досліджень з цієї тематики було прийняття КПК України у 2012 році, яким було передбачено здійснення прокурором нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. «Друга хвиля» наукових досліджень розпочався з Конституційною реформою щодо правосуддя від 2016 р., у результаті якої була реформована система функцій прокуратури, зокрема замість функції нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство, на прокуратуру покладено організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. І якщо закріплення за прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням виглядає як погодження Основного Закону з КПК України, то інші складові цієї функції потребують належного теоретичного аналізу. Передусім це стосується її складової — організації досудового розслідування⁶⁴.

Що стосується участі прокурора у справах про корупційні злочини, зазначимо, що це питання є не досить висвітленим у науці кримінального процесуального права. Більшу увагу науковців привертала проблеми участі прокурора у кримінальному провадженні загалом, його повноваження, запозичення зарубіжного досвіду тощо. Вважаємо за необхідне розглянути наукові дослідження у даному напрямку, адже деякі

⁶⁴ Лапкін А. В. Прокурор як менеджер досудового розслідування. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1 (62). С. 197–202.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

вчені торкалися особливостей процесуального керівництва і підтримання публічного обвинувачення прокурором у справах про корупційні злочини.

Спочатку зазначимо, що проблематика здійснення прокурором кримінальної процесуальної діяльності у справах про корупційні злочини досліджувалася такими науковцями, як В. С. Бабкова, П. М. Каркач, М. В. Марчук, І. В. Рогатюк, М. В. Руденко, О. М. Толочко, В. М. Юрчишин, А.В. Лапкін та ін.

Варто зазначити, що окремі аспекти участі прокурора у кримінальному провадженні стали предметом монографічних і дисертаційних досліджень.

У монографії В. В. Колодчина, А. Р. Туманянц «Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції» досліджено теоретичні та практичні аспекти нормативної регламентації повноважень прокурора в судовому провадженні у першій інстанції. Охарактеризовано підходи щодо розуміння правового статусу прокурора в кримінальному процесі та встановлено зумовленість особливостей статусу прокурора специфікою стадій кримінального провадження. Проаналізовано міжнародні стандарти участі прокурора у кримінальному провадженні та виявлено ступінь їх втілення в чинне кримінальне процесуальне законодавство України. Виявлено недоліки правового регулювання передбачених КПК України процесуальних повноважень прокурора у судовому провадженні в суді першої інстанції в межах загальної та диференційованих форм кримінального судочинства та запропоновано шляхи їх усунення.

Зокрема, повнота наукових досліджень забезпечена шляхом використання дедуктивного методу наукового пізнання: просування від найбільш загальних теоретико-методологічних положень до конкретних проблем доктринального та прикладного характеру. Тож, керуючись вищезазначеним, доцільно перш за все звернутися до загальнотеоретичних підходів щодо визначення процесуального статусу (положення) прокурора у кримінальному провадженні⁶⁵.

⁶⁵ Колодчин В. В., Туманянц А. Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції : моногр. Харків : ТОВ «Оберіг», 2016. 228 с. URL : http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11981/1/Tumaniants_Kolodchin_mon_2016.pdf.

Важливим науковим здобутком щодо діяльності прокурора у кримінальному провадженні, в тому числі, щодо корупційних злочинів, є дисертаційне дослідження І. В. Рогатюка «Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні». Науковець зазначає, що оновлення вітчизняного антикорупційного законодавства об'єктивно зумовило інституційно-функціональну трансформацію органів прокуратури. Упродовж останніх років в Україні сформувалася консолідована суспільна позиція щодо необхідності запровадження антикорупційної спеціалізації прокурорів⁶⁶ [164].

У кандидатській дисертації Г. А. Ніколайчук «Повноваження прокурора та їх реалізація у судовому провадженні» детально визначає повноваження на кожному етапі судового розгляду у кримінальному провадженні. Науковець відмічає, що прокурор, який бере участь в апеляційному та касаційному провадженнях, під час виконання своїх повноважень, спрямованих на організацію судового процесу відповідно до вимог законодавства: висловлює мотивовану позицію щодо законності оскарженого судового рішення в межах вимог, викладених в апеляційних скаргах, а за наявності підстав для прийняття рішення на користь осіб, в інтересах яких апеляційні скарги не надійшли, ініціює прийняття судом відповідного рішення; встановлюють підстави та за їх наявності заявляють мотивовані письмові клопотання про передачу касаційного провадження на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду; інформують про результати касаційного розгляду керівника прокуратури регіонального рівня або його першого заступника чи заступника згідно з розподілом обов'язків, а прокурори Генеральної прокуратури України – Генерального прокурора або його першого заступника чи заступника, заступника Генерального прокурора – Головного військового прокурора,

⁶⁶ Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ ; Київ, 2018. 40 с.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури згідно з розподілом обов'язків⁶⁷.

Шульган І. І. у дисертаційному дослідженні «Прокурор в кримінальному процесі» розглянуто проблемні питання та напрями посилення ефективності діяльності прокурора в кримінальному процесі, а саме: 1) оптимізувати функції прокуратури, за для уникнення дублювання з діяльністю інших органів державної влади, а також забезпечити додаткові гарантії незалежності прокурорів; 2) дотримуватися єдиних організаційних і методичних принципів прокурорської діяльності та правил юридичної техніки; 3) здійснювати систематизацію нормативно-правових актів органів прокуратури за кожним напрямом її діяльності⁶⁸.

У дисертаційному дослідженні Д. Г. Михайленка «Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні» наголошено на необхідності дослідження ролі прокурора у кримінальному провадженні про корупційні злочини як обов'язковому напрямку протидії корупції в Україні і вдосконаленню законодавства з даного питання. Також вдосконалено ідею про запровадження у правовій системі України приватного кримінального переслідування як ефективного інструменту кримінально-правової протидії інституціоналізованій корупції у вищих ешелонах влади⁶⁹.

У дослідженні О. В. Хорсуненка «Прокуратура України та країн-членів Європейського Союзу: порівняльне дослідження» аргументовано, що досвід країн-членів ЄС має значення, по-перше, у плані спростування різних негативних думок щодо наявності у складі прокурорської системи спеціалізованих прокуратур, оскільки, як свідчить аналіз, ці прокуратури є у більшості європейських держав (наприклад, у Данії, Італії, Іспанії, Румунії, Словенії, Швеції); по-друге, дає підстави для подальшого поглиблення засади спеціалізації у прокуратурі,

⁶⁷ Ніколайчук Г. А. Повноваження прокурора та їх реалізація у судовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2019. 262 с. URL : <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/Dysertatsiia-1.pdf>.

⁶⁸ Шульган І. І. Прокурор в кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Міністерство освіти і науки України ; Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2020. 238 с.

⁶⁹ Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун-т «Одеська юридична академія» ; Одеса. 2018. 505 с.

зокрема, у сфері ювенальної юстиції, обґрунтовано доцільність подальшого функціонування в Україні військових прокуратур. Запропоновано вивести Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру з підпорядкування Генеральній прокуратурі України, що дозволить утворити автономну, незалежну систему антикорупційних органів: досудового антикорупційного розслідування, прокурорського процесуального керівництва розслідуванням та судового антикорупційного розгляду з обов'язковим підтриманням публічного обвинувачення⁷⁰.

Зарубіжний досвід діяльності і формування спеціалізованих антикорупційних прокуратур розгорнуто дослідила Н. М. Курко у кандидатській дисертації «Адміністративно-правове регулювання антикорупційної діяльності прокуратури України».

Авторка представила власне розуміння мети контролю за антикорупційною діяльністю прокуратури, яка полягає у встановленні відповідності діяльності прокуратури законам України; виявленні відхилень від конституційних засад і державних програм; визначенні причин незаконної або недоцільної антикорупційної діяльності й використання засобів, спрямованих на боротьбу з корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями; встановленні передумов щодо притягнення винних до відповідальності пропозиції щодо здійснення антикорупційної діяльності в країні, за допомогою використання різних заходів: суто репресивних, які полягають у виявленні, розслідуванні та розкритті корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень і притягненні винних осіб до відповідальності, або превентивних, серед яких такі, як: покращення прозорості, підзвітності й доброчесності публічних інститутів, правовий захист громадян і підвищення правової обізнаності, підвищення етичних стандартів в публічній службі, просвітницька робота з населенням та окремими цільовими групами, виховання молоді у дусі неприйняття корупції⁷¹.

⁷⁰ Хорсуненко О. В. Прокуратура України та країн-членів Європейського союзу: порівняльне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2018. 224 с. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11976/Diss.pdf?sequence=4&isAllowed=y>.

⁷¹ Курко Н. М. Адміністративно-правове регулювання антикорупційної діяльності прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 191 с. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/7/2.pdf>.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Кандидатську дисертацію Льозного О. А. «Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності» присвячено визначенню предмета доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності. Визначено поняття корупції та корупційних злочинів у сфері службової діяльності. З'ясовано теоретичні основи процесу доказування в кримінальному судочинстві. Сформульовано поняття та виокремлено структурні елементи предмета доказування. Надано характеристику події корупційних злочинів у сфері службової діяльності та інших обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо злочинів зазначеної категорії. Здійснено їх кримінально-правову характеристику. З'ясовано зміст процесу доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій⁷².

Отже, на дисертаційному рівні досліджувалися окремі аспекти кримінальної процесуальної діяльності прокурора, визначались його повноваження на різних стадіях кримінального провадження, аналізувався зарубіжний досвід на предмет можливого запозичення до законодавства України.

Слід відмітити, що аналізоване нами питання широко висвітлювалося у наукових статтях і тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Зокрема, історико-правові засади діяльності прокурора під час кримінального провадження розглянуто у науковій статті О. В. Ільченка та А. А. Вольвач «Участь прокурора у кримінальному провадженні історичні аспекти». Авторами наголошено, що уявлення про повноваження прокурора, його процесуальний статус протягом усього періоду становлення й розвитку інституту прокуратури постійно змінювались. Такі зміни були зумовлені розвитком державності, просуванням до побудови правової держави та громадянського суспільства. Інститут прокуратури пройшов складний історичний шлях

⁷² Льозний О. А. Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 22 с.

розвитку, еволюціонувавши від органу, що захищав інтереси монарха, до гаранта забезпечення прав і свобод людини і громадянина⁷³.

У науковій статті «Сутність кримінального переслідування та проблема його законодавчого закріплення», підготовленою А. Палюхом і М. Гузелою доведено, що кримінальне переслідування є провідною самостійною функцією кримінального провадження, яка охоплює: початок досудового кримінального провадження внесенням відомостей до ЄРДР, повідомлення про підозру конкретній особі, отримання доказів, які підтверджують підозру у вчиненні кримінального правопорушення, обґрунтування обвинувачення перед судом щодо винуватості обвинуваченого та необхідності застосування до нього кримінального покарання⁷⁴. Крім цього, авторами зазначено, що у європейській доктрині кримінального провадження регламентуються повноваження прокурорів, пов'язані з проведенням розслідування, процесуальним керівництвом або ж наглядом за розслідуванням, а також з підтриманням обвинувачення в суді. Водночас допускається, з огляду на національні особливості розбудови інституту прокуратури, альтернативне впровадження повноважень прокурора у кримінальному провадженні з ведення розслідування, керування ним або здійснення нагляду за ним. Як приклад можна навести положення КПК Франції (статті 12, 13, 40, 401), що надають прокурору право починати кримінальне переслідування, керувати здійсненням дізнання та здійснювати публічний позов у кримінальному провадженні⁷⁵.

Сакал В. М. у науковій статті «Місце та роль прокурора – процесуального керівника в організації досудового розслідування» під процесуальним керівництвом вважає одну з форм такої функції прокуратури як нагляд за додержанням

⁷³ Ільченко О. В., Вольвач А. А. «Участь прокурора у кримінальному провадженні історичні аспекти». *Юрид. наук. електрон. журнал*. 2018. № 6. С. 354-357. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2018/100.pdf.

⁷⁴ Палюх А., Гузела М. Сутність кримінального переслідування та проблема його законодавчого закріплення. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. 2018. № 902 (24). С. 141-145. URL : http://ena.lp.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/ntb/47162/2018n902__19__Paliukh_A-Satisfaction_of_criminal_141-145.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

⁷⁵ Палюх А. І., Гузела М. В., Римарчук Г. С., Цилпориц І. І. Роль прокурора в доказуванні : моногр. Львів: Укр. акад. друкарства. 2017. 184 с.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

законів органами, що провадять досудове розслідування, здійснюється прокурором, який має повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні (є процесуальним керівником) та полягає у виконанні своїх повноважень, передбачених ч. 2 ст. 36 КПК України з метою забезпечення швидкого, повного і неупередженого розслідування вчиненого правопорушення⁷⁶. На основі аналізу Рекомендації КЕС(2000)19 Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо ролі прокурорів у системі кримінального правосуддя» вчений визнає, що процесуальне керівництво може здійснюватися прокуратурою з наданням прокурорам владних повноважень щодо органів розслідування⁷⁷.

Тупельняк І. І. у статті «Повноваження прокурора за новим кримінальним процесуальним законодавством України» відмічає, що процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, яке здійснюється прокурором, не є тотожним організаційному керівництву органом досудового розслідування, яке здійснюється керівником органу досудового розслідування (ст. 39 КПК України). Так, прокурор не вправі самостійно відсторонювати та замінювати слідчого, оскільки організаційно слідчий не перебуває у підпорядкуванні прокурора та виконує його вказівки тільки в межах відповідного процесуального провадження. Автор підсумовує, що прокурор за КПК 2012 року має достатньо широке коло повноважень. Прокурор здійснює свої функції від початку кримінального провадження до його завершення. Він координує діяльність органів досудового розслідування. Координаційну діяльність прокурор здійснює у декількох формах. Важливим напрямком діяльності прокурора є забезпечення законності при повідомленні особі про підозру. Згідно зі своїми повноваженнями прокурор, разом з тим, здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням⁷⁸.

⁷⁶ Сакал В. М. «Місце та роль прокурора – процесуального керівника в організації досудового розслідування». *Наук. вісник нац. акад. внутр. справ*. № 2, 2015. С. 41–51.

⁷⁷ Рекомендація Rec (2000)19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя : прийнята від 06.10.2000 р. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf.

⁷⁸ Тупельняк І. І. Повноваження прокурора за новим кримінальним процесуальним законодавством України. *Європейські перспективи* 2014. № 5. С. 63.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Щодо правової природи повноважень прокурора на досудовому провадженні, а також співвідношення прокурорського нагляду і процесуального керівництва досудовим розслідуванням І. В. Гловюк вважає, що процесуальне керівництво виступає формою реалізації прокурорського нагляду⁷⁹.

Смирнов М. з цього приводу стверджує, що участь прокурора у досудовому провадженні забезпечує за допомогою наглядових повноважень – попередження, своєчасне виявлення і усунення можливих порушень закону, забезпечення законності всього досудового розслідування (мета нагляду); за допомогою повноважень, пов'язаних із процесуальним керівництвом, швидке, повне і неупереджене досудове розслідування кримінального правопорушення (мета процесуального керівництва). Специфіка прокурорського нагляду у кримінальному провадженні та повноваження прокурора, які мають владно-розпорядчий характер, дають можливість говорити про здійснення прокурором нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, яке має постійний та безперервний характер. Нагляд не може бути зведений до одного лише спостереження за виконанням законів під час здійснення досудового провадження. За допомогою своїх владно-розпорядчих повноважень прокурор не лише виявляє, а й безпосередньо усуває порушення закону та інші упущення слідчого, що є проявом процесуального керівництва з боку прокурора, яке дає змогу правильно визначити головний напрям діяльності слідчого у конкретному кримінальному провадженні. Крім того, на користь особливої уваги з боку законодавця щодо процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням говорить принцип незмінності прокурора в кримінальному провадженні. Прокурор постає суб'єктом, особисто зацікавленим в успішному проведенні

⁷⁹ Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. : моногр. Одеса : Юридична література, 2015. 712 с.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

досудового розслідування, тому що саме він буде підтримувати обвинувачення в суді у цьому кримінальному провадженні⁸⁰.

Отже, проблема участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини досліджувалася в рамках загальної теорії участі прокурора у кримінальному провадженні. Лише з появою спеціалізованих органів, починаючи з 2014 року, ця проблематика виокремилася у самостійний напрям наукових досліджень (М. Чорноусько, А. Лапкін, А. Галай, С. Деркач, І. Гловюк, А. Орлеан та ін.).

У контексті нашого дослідження слід звернути увагу на звіт Експертного центру з прав людини за 2018 р. «Про дослідження ролі процесуального керівника-прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на досудовій стадії процесу». Так, за результатами свого дослідження Експертний центр з прав людини рекомендує посилити гарантії незалежності процесуального керівника-прокурора САП (Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) у кримінальному провадженні через: призначення старшими груп прокурорів у конкретних кримінальних провадженнях тих процесуальних керівників, які фактично виконуватимуть ці функції (а не лише керівників відділів); мінімізацію практик погодження процесуальних рішень з керівництвом; розробити та впровадити в органи прокуратури ефективну систему оцінювання діяльності процесуального керівника у кримінальному провадженні, яка спиратиметься на позитивний досвід САП стосовно відмови від використання статистичних показників як основного критерію оцінювання; розглянути можливість запровадження електронного дос'є прокурора на заміну наглядовому провадженню та інтеграції такого дос'є у майбутньому в систему електронного кримінального провадження; розвивати практику, коли тримання під вартою ініціюється лише у виняткових випадках; належно нормативно врегулювати механізм взаємодії між НАБУ та САП у кримінальному провадженні; поширити позитивну практику спільного

⁸⁰ Смирнов М. Правова природа та особливості нагляду прокурора у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 4. С. 108–112. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/04/21.pdf>.

розроблення та використання детальних алгоритмів взаємодії між органами досудового розслідування та прокуратури⁸¹.

В експертному висновку «Потреби професійної підготовки Спеціалізованої антикорупційної прокуратури», підготовленому А. Галаєм, С. Деркачем, оприлюднено результати дослідження навчальних потреб професійної підготовки Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. На основі аналізу законодавства, публікацій у професійному сегменті Інтернету, проведення групи опитувань керівництва і прокурорів САП, а також інших антикорупційних органів було надано рекомендації щодо формування навчального плану з підготовки прокурорів САП. Зокрема, авторами зазначено, що переважна більшість прокурорів САП сприймають роль процесуального керівника як реального організатора процесу досудового розслідування, на відміну від прокурорів загальних прокуратур⁸².

У науковій статті М. Чорноусько «Феномен спеціалізованого процесуального керівництва у кримінальному процесі України» з'ясовано правову природу, основні ознаки спеціалізованого процесуального керівництва та зміст його функціональної структури у кримінальному процесі України. У результаті дослідження сформульовано визначення понять спеціалізованого процесуального керівництва та імунітету процесуального рішення⁸³.

Досить суттєвий доктринальні і емпіричні дослідження сформовані у збірнику матеріалів міжнародного науково-практичного семінару «Запровадження антикорупційної спеціалізації прокурорів: європейський досвід і перспективи в Україні». Зокрема, у наукових тезах зазначено, що особливі риси корупції вимагають спеціальних заходів із запобігання, розслідування та спеціальних методів кримінального переслідування. Цей факт безсумнівно відображається на

⁸¹ Белоусов Ю., Венгер В.; Орлеан А.; Яворська В. Прокурор: керує? контролює? наглядає? розслідує? Роль процесуального керівника – прокурора спеціалізованої антикорупційної прокуратури на досудовій стадії процесу : звіт за результатами дослідження. URL : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15464/Prokuror_kerue_kontroliue_nahliadaie_rozsliduiie.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

⁸² Галай А., Деркач С. Потреби професійної підготовки Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Київ : Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу в Україні, 2017. 64 с.

⁸³ Чорноусько М. «Феномен спеціалізованого процесуального керівництва у кримінальному процесі України». *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 90–95.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

органах, що відповідають за боротьбу проти корупції. Вони повинні мати персонал, що володіє особливими знаннями та уміннями, має швидкий доступ до інформації, яка знаходиться у володінні різних національних органів влади (митна та податкова служби, поліція, суди тощо), бути здатними використовувати адекватні засоби розслідування, вживати термінові заходи для отримання чи збереження доказів, мати можливість надавати захист свідкам, тощо. І головне – відповідальні за протидію корупції органи повинні мати гарантії того, що особи, задіяні в корупції, та їх помічники не матимуть можливості перешкоджати їхній роботі⁸⁴.

У збірнику висвітлено основні міжнародно-правові акти щодо діяльності спеціалізованих антикорупційних прокуратур, проаналізоване чинне законодавство з цього питання і розглянуто досвід Румунії, Литви, Латвії, Іспанії щодо участі прокурора у справах про корупційні злочини.

Отже, на основі аналізу доктринальних джерел виокремлено напрями наукових досліджень участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини: 1) історико-правові аспекти становлення законодавства щодо участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини (О. Ільченко, А. Вольвач, І. Рогатюк); 2) вивчення феномену спеціалізованого процесуального керівництва (М. Черноусько); 3) процесуальні аспекти участі прокурора на досудовій та судовій стадіях розгляду справ про корупційні злочини (А. Палюх, І. Шульган, Г. Ніколайчук, В. Бабкова, О. Толочко, В. Юрчишин, П. Каркач, М. Руденко); 4) процесуальні засади діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та основні положення щодо її взаємодії з іншими антикорупційними органами (А. Лапкін, А. Галай, С. Деркач, О. Льозний); 5) особливості оскарження рішень прокурором у кримінальних провадженнях про корупційні злочини (І. Гловюк, І. Курбатова, В. Маринів); 6) зарубіжний досвід участі прокурора у справах про корупційні злочини (Н. Курко, О. Хорчуненко).

⁸⁴ Запровадження антикорупційної спеціалізації прокурорів: європейський досвід і перспективи в Україні : матер. міжнар. наук.-практ. семінару, (8 жовтня 2008 р.). Київ : 2008. URL : <https://www.oecd.org/corruption/acn/lawenforcement/41651559.pdf>.

Зазначено, що на сьогодні дискусійними у науці кримінального процесуального права залишаються питання щодо: 1) правової природи Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; 2) переліку корупційних кримінальних правопорушень; 3) визначення чіткого переліку повноважень прокурорів у кримінальних провадженнях про корупційні злочини; 4) імплементації деяких положень міжнародних договорів щодо оптимізації діяльності прокурорів у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів тощо.

§ 1.3 Методологічні підходи дослідження проблеми участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини

Вибір методів дослідження тієї чи іншої наукової проблеми є одним з важливих і першочергових етапів будь-якого наукового дослідження. Така пізнавальна діяльність дозволяє правильно визначити предмет, об'єкт дослідження, сформулювати мету і на її основі – завдання наукової роботи.

Для того, аби проаналізувати використані у процесі дисертаційного дослідження методи, потрібно дати визначення методології. Науковці розглядають термін «методологія» як сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, які застосовуються в процесі наукового пізнання й практичної діяльності для досягнення визначеної мети⁸⁵; інтегральне явище, «звід законів» наукового пізнання, який об'єднує низку компонентів: світорозуміння й фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони і категорії, загальні та конкретні наукові методи⁸⁶.

До основних функцій методології відносять: отримання нового знання та подання цього знання у вигляді понять,

⁸⁵ Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; ред. кол. : В. І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. С. 374.

⁸⁶ Керимов Д. А. Методология права : моногр. Москва : Аванта Плюс, 2001. С. 46–47.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

критеріїв, законів, теорій, гіпотез; організація використання нових знань у практичній діяльності⁸⁷.

У правовій науці методологія визначається як система особливих методів-прийомів, способів вивчення загальних закономірностей виникнення, становлення і розвитку державно-правових явищ⁸⁸. Методологія юридичної науки – це не тільки увесь її інструментарій, але й теорія про їх використання. Тільки за такого підходу вона здатна виконувати функцію пізнання предмета⁸⁹.

Особливістю сучасного стану національної юридичної науки з гносеологічної точки зору, на думку В. М. Селіванова, є певна невизначеність її методологічних і теоретичних підвалин та установок⁹⁰.

Вчений М. В. Костицький вважає, що коли йдеться про методологію в юридичній науці, то необхідно відмовитися від ієрархій методологій, що визначається як філософська, загальнонаукова, конкретно-наукова. Методології слід «розташувати» по горизонталі. Вчений може використовувати методи за власним вибором. Це може бути юснатуралістична, позитивістська, діалектична, синергетична чи інша методологія. Науковець може використовувати методи з різних методологій, тобто методика конкретного наукового дослідження може виглядати як мозаїка методів⁹¹.

Натомість, вчений А. Ю. Гнатюк підкреслює, що забезпечити приріст наукових знань щодо функціональної структури кримінальної процесуальної діяльності прокурора здатне використання відносно нових «методологічних установок» (основ), до числа яких належать: теорія структурного функціоналізму, технологічна теорія

⁸⁷ Теорія і практика забезпечення конституційних прав та свобод громадян при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : моногр. / [Н. О. Гольдберг, С. М. Бортник, М. В. Стащак, С. Р. Тагієв, В. В. Шендрик] ; за заг. наук. ред. С. Р. Тагієва та В. В. Шендрика. Чернігів : Вид-во «Десна Поліграф», 2017. С. 104.

⁸⁸ Общая теория государства и права : акад. курс ; отв. ред. проф. М. Н. Марченко. Москва : ИДК «Зерцало-М», 2001. Т. 1. 2001. С. 20.

⁸⁹ Тополь Ю. Деякі проблеми методології сучасної юридичної науки. *Вісник Хмельницького ін-ту регіонального управління і права*. 2002. № 1. С. 9.

⁹⁰ Селіванов В. М. До проблеми методологічного забезпечення теоретичного аналізу державотворення і правотворення в Україні. *Право України*. 2006. № 4. С. 23.

⁹¹ Костицький М. В. Деякі питання методології юридичної науки. *Вісник Нац. акад. внутр. справ*. 2013. № 1. С. 10.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

кримінального процесу; СМД-методологія (системо-миследіяльнісна методологія); загальна теорія боротьби зі злочинністю; теорія компетенції; теорія змагальності. Усі зазначені положення є рівнозначними у плані методологічного забезпечення дослідження функціональної структури діяльності прокурора⁹².

Під час дослідження ролі прокурора у кримінальному процесі, доцільно також опиратися на положення теорії системо-миследіяльнісної методології, розробником якої є Г. П. Щедровицький⁹³. Слід зазначити, що у теорії кримінального процесу із застосуванням цієї методології досліджено кримінальне процесуальне доказування, у результаті чого отримані нові і досить оригінальні наукові результати⁹⁴.

Методологія розчленовується на окремі різновиди відповідно до того, які – загальні, загальнонаукові або спеціальні (окремо наукові) – методи вона розробляє і яку конкретну науку обслуговує. Оскільки кожна наука має свій особливий предмет дослідження, то, очевидно, що неминуче створює і свій метод дослідження, у вимогах якого відображено специфіку її предмета, а відтак, і розроблено свою методологію – конкретно-наукову методологію. Вона має різновиди відповідно до кожної окремої конкретної науки. Вирішуючи методологічні проблеми стосовно конкретної науки, приватно (окремо) – наукова методологія органічно входить у зміст цієї науки і, відповідно, розробляється представниками зазначеної галузі знання⁹⁵.

Отже, під методологію потрібно розуміти систему способів, методів, прийомів, за допомогою яких розкривається сутність тих чи інших правових явищ, відтворюються ознаки та особливості тієї чи іншої юридичної діяльності, визначаються перспективи покращення стану законодавства у майбутньому.

⁹² Гнатюк А. Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні : моногр. Харків : Право, 2019. С. 37.

⁹³ Щедровицький Г. П. Перспективы и программы развития СМД-методологии. Философия. Наука. Методология. Москва : Шк. культ. полит., 1997. С. 547–594.

⁹⁴ Гмирко В. П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація : моногр. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2010. С. 99–141.

⁹⁵ Шептулин А. П. Диалектический метод познания. Москва: Политиздат, 1983. С. 13.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Від методології потрібно відрізнити поняття «методу» як складової її частини. Тлумачний словник визначає метод як: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; 2) прийом або систему прийомів, що застосовуються в якій-небудь галузі діяльності⁹⁶.

Вчені пропонують різні класифікації методів дослідження. Зокрема, перший підхід передбачає їх поділ на дві групи: загальнонаукові та спеціальні⁹⁷; другий – групування методів на чотири категорії: загальні (філософські), загальнонаукові, приватно-наукові та спеціальні методи⁹⁸; третій – поділ методів на загальнонауковий, діалектико-матеріалістичний метод; загальні методи; спеціальні, а також приватно-наукові методи⁹⁹.

Варто розглянути детальніше загальнонаукові та спеціально-наукові методи наукового дослідження. Загальнонаукові (метанаукові) методи, з одного боку, конкретизують філософський рівень використаної методології, а з іншого – є основою для застосування приватних методів пізнання. Для побудови теоретичних конструкцій особливе значення серед метанаукових методів мають логічні прийоми (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, гіпотеза, узагальнення та абстрагування), системний, структурно-функціональний, метод моделювання та ін.¹⁰⁰

Спеціально-наукові методи – це прийоми та способи пізнання, які розробляються та застосовуються в рамках окремих груп наук (наприклад, природничих або соціальних). У системі цих методів щодо юриспруденції слід виділити спеціальні загальноправові методи, які застосовуються в теорії права в тій чи іншій формі у всіх інших юридичних науках, та приватноправові, які створені тією чи іншою юридичною наукою. Серед спеціальних загальноправових методів виділяють

⁹⁶ Тлумачний словник української мови : близько 10 000 слів ; уклад. Л. О. Ващенко та ін. Київ : Довіра, 2012. С. 692.

⁹⁷ Скаун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. 2-ге вид. Харків : Консум, 2005. С. 11.

⁹⁸ Пархоменко Н. М. Джерела права : теоретико-методологічні засади : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. С. 15.

⁹⁹ Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / [О. В. Зайчук та ін. ; ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 64.

¹⁰⁰ Шульган І. І. Прокурор в кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Міністерство освіти і науки України ; Нац. ун-тет «Львівська політехніка». Львів, 2020. 238 с.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

такі: формально-юридичний, порівняльного правознавства, побудови юридичних конструкцій, юридичної герменевтики¹⁰¹.

Методи наукового пізнання – це сукупність прийомів, норм, правил і процедур, що регулюють наукове дослідження та забезпечують вирішення дослідницької задачі. Науковий метод – це спосіб пошуку відповідей на науково поставлені питання і водночас спосіб постановки таких питань, сформульованих у вигляді наукових проблем. Таким чином, науковий метод є способом добування нової інформації для вирішення наукових проблем¹⁰².

Філософські засади методу дослідження є його найвищим теоретично оформленим, системно-раціональним рівнем, який включає вихідні світоглядні цінності та методологічні позиції. Загальнофілософські методи суттєво відрізняються один від одного. Упродовж багатьох років юридична наука базувалася на принципі філософського монізму¹⁰³.

В юридичній науці існує свобода при виборі методів, способів, підходів до вивчення держави і права¹⁰⁴, також ідеться про методологічний плюралізм, який передбачає можливість формування методології дослідження з урахуванням різних гносеологічних та методологічних основ¹⁰⁵.

Доцільно відмітити, що частково методологічна основа правової науки в Україні визначена в основному законі – Конституції. Із прийняттям цього нормативно-правового акту було закріплено ідеї, які в подальшому стали методологічними орієнтирами, що мали використовуватися у процесі пізнання державно-правової дійсності. До таких ідей насамперед належать принципи демократичної, правової, соціальної державності, гуманізму, поваги до людської гідності, невід’ємності та невідчужуваності прав і свобод людини і

¹⁰¹ Карпунцов В. В. Процесуальна компетенція органів прокуратури України: адміністративно-правовий аспект : моногр. Київ: Логос, 2018. С. 55.

¹⁰² Бочаров А. В. Основные методы исторического исследования : учеб. пособие. Томск : Томский гос. ун-т, 2006. С. 11.

¹⁰³ Спасибо-Фатеева І. В. Бачення дій української влади крізь призму публічних і приватних інтересів. *Юридична газета*. 8 листопада 2005 р. № 22 (58). С. 5–7.

¹⁰⁴ Теория государства и права : учеб. для юридических вузов и факультетов ; под ред. проф. С. С. Алексеева. Москва : Норма, 2004. С. 17.

¹⁰⁵ Дубов Г. О. Плюралізм правової методології: зміст, особливості інтерпретацій та умов формування юридичної науки на сучасному етапі розвитку. *Часопис Київського ун-ту права*. 2011. № 1. С. 50.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

громадянина. На думку В. Я. Тація, Конституція України заклала ліберально-демократичну доктрину розвитку українського суспільства¹⁰⁶. Саме цю подію згодом було визнано головним фактором активізації вирішення методологічних проблем юридичної науки¹⁰⁷. Власне ж Основний закон називався не лише політико-юридичним та ідеологічним фундаментом подальшого реформування правової системи України¹⁰⁸, але й методологічною основою для розвитку права¹⁰⁹.

Підхід, згідно із яким основоположні ідеї Конституції України мали б використовуватися не лише як засади побудови суспільних відносин та системи законодавства, але й як вихідні положення процесу пізнання юридичних явищ був повністю сприйнятий науковою спільнотою. Про наведену обставину свідчить, зокрема, використання положень Конституції України в межах дисертаційних досліджень, які здійснюються теоретиками та філософами права, не тільки як нормативної бази дослідження, але і як джерела, що встановлює його методологічні орієнтири. Серед таких орієнтирів дослідниками, як правило, називаються такі положення Конституції України, як суверенність української держави, унітарність державного устрою, визнання принципу верховенства права, утвердження прав і свобод людини й громадянина¹¹⁰, пріоритет загальнолюдських цінностей, побудова демократичної, соціальної, правової держави, поділ державної влади, принципи гуманізму, поваги людської гідності, свободи, прав людини і громадянина¹¹¹.

¹⁰⁶ Тацій В. Я. Методологічні проблеми правової науки на етапі формування правової, демократичної, соціальної держави. *Методологічні проблеми правової науки* : матеріали міжнародної наукової конференції (м. Харків, 13-14 грудня 2002 р.). Харків : Право, 2003. С. 9.

¹⁰⁷ Проблеми методології сучасного правознавства. *Вісник Акад. правових наук України*. 1997. № 1. С.147.

¹⁰⁸ Бриль Г. Г., Корняков А. А. Правовое регулирование прокурорского надзора в пореформенной России (вторая половина XIX века). *История государства и права*. 2008. № 2. С. 28.

¹⁰⁹ Полешко А. Методології правової науки і правозастосовної практики. *Право України*. 1996. № 12. С. 26.

¹¹⁰ Швачка Г. О. Правова природа нормативних актів Автономної Республіки Крим : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2004. 20 с.

¹¹¹ Мухін В. В. Професійна правосвідомість: поняття, особливості, функції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого ; Харків, 2007. 20 с.; Протасова В. С. Парламентсько-президентська республіка: сутність, особливості, різновиди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого ; Харків, 2008. 20 с.; Хоменко О. В. Виконавча влада: соціально-правова природа, особливості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук :

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Наведені положення Конституції України інтерпретувалися дослідниками як методологічні орієнтири світоглядного методологічного рівня¹¹², світоглядно-ціннісний контекст дослідження¹¹³, методологічний базис положень та висновків дослідження¹¹⁴.

Таке ставлення вітчизняних науковців до конституційних положень слід вважати виявом однієї із визначальних тенденцій розвитку методологічних досліджень 90-х років ХХ століття. Саме у цей період правова методологія почала представлятися не тільки сукупністю методів дослідження держави і права та вчення про них. Думка, згідно із якою правова методологія включає в себе і науковий світогляд, засобом якого проходить становлення та формування менталітету вченого, його відношення до тих або інших питань розвитку держави і права ставала все більш поширеною на теренах пострадянської юридичної науки саме починаючи із середини 1990-х років¹¹⁵.

Враховуючи те, що уявлення про обов'язкові процедури, які забезпечують отримання знання, завжди мають соціокультурну розмірність та формуються під впливом соціальних потреб, зазнаючи впливу світоглядних структур, що лежать в фундаменті культури тієї або іншої історичної епохи, прийняття Конституції України, в межах якої було нормативно закріплено нові ціннісні орієнтири українського суспільства, мало принципове значення для подальшого розвитку дослідження методологічної проблематики¹¹⁶.

У цьому контексті слід погодитися із В. С. Бігуном, який звертає увагу на те, що саме реалізація положень Конституції України 1996 року щодо визнання України правовою державою,

12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого ; Харків, 2005. 20 с.; Черкас М. Є. Функції правосвідомості в механізмі правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого ; Харків, 2010. 18 с.

¹¹² Лемак В. В. Правова реформа в Чехії і Словаччині в умовах постсоціалістичної модернізації: теоретичні і практичні проблеми : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2003. 40 с.

¹¹³ Головка Л. О. Розвиток інституту права власності в Україні, Словаччині та Чехії (історико-правовий аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова ; Київ, 2010. 20 с.

¹¹⁴ Петришин О. В. Правовий режим державної служби: питання загальної теорії : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого ; Харків, 1999. 36 с

¹¹⁵ Лисюткин А. Б. Методология исследования государственно-правовых явлений. *Правоведение*. 1997. № 4. С. 163–164.

¹¹⁶ Степин В. С. Теоретическое знание. Москва : Прогресс-Традиция, 2000. С. 155.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

в який діє принцип верховенства, права поставила низку практичних завдань та питань, що були предметно визначальними для провадження фундаментальних досліджень в межах юридичної науки¹¹⁷.

Закономірним є те, що менш як за чотири місяці після прийняття Конституції України, українськими науковцями було досягнуто консенсус відносно дефініції поняття правової методології, яку пропонувалося розуміти як сукупність світоглядних, загальнотеоретичних вихідних положень, котрими користується правова наука при вивченні та аналізі різних сторін юридичної реальності¹¹⁸. До елементів методології юридичної науки було віднесено філософську діалектику, наукову соціологію, формальну логіку та теорію пізнання.

Проте, слід зауважити, що юридична методологія на сьогодні має набагато більший спектр методів, які з успіхом використовуються при дослідженні того чи іншого явища.

У науковому дослідженні, використовуючи комплексний підхід, нами застосовано сукупність методів, а саме: філософські методи, зокрема діалектичний та герменевтичний; загальнонаукові методи, зокрема методи індукції, дедукції, аналізу, синтезу, узагальнення, анкетування, історико-правовий; прогностичний; міжгалузеві методи, зокрема соціологічний та статистичний; спеціально-наукові – формально-юридичний та порівняльно-правовий¹¹⁹.

Розпочнемо з аналізу філософських методів, під якими розуміється система світоглядно-методологічних ідей і принципів, втілених у тому чи іншому способі осмислення права, а також їх порівняння, критика та обґрунтування¹²⁰. Серед філософських методів особливе місце посідає діалектичний метод. Сутність діалектичного методу пізнання полягає в тому, що всі явища в суспільстві перебувають у

¹¹⁷ Бігун В. С. Філософія права в Україні (1990–2005). *Проблеми філософії права*. 2007. Т. IV–V. С. 201.

¹¹⁸ Проблеми методології сучасного правознавства. *Вісник Акад. правових наук України*. 1997. № 1. С.149.

¹¹⁹ Юрчишин В. М. Фактори, що обумовлюють необхідність участі прокурора в кримінальному процесі. *Вісник Академії адвокатури України* : тези Міжнар. наук. конф. «Проблеми реформування судочинства в Україні». 2010. Число 2. С. 146–148.

¹²⁰ Філософія права : учеб. / [Данильян О. Г., Байрачная Л. Д., Максимов С. И. и др.] ; под ред. О. Г. Данильяна. Москва : Изд-во Эксмо, 2005. С. 31.

безперервному русі й взаємозумовлені. Діалектичний метод дає можливість всебічно дослідити процес виникнення, еволюції такого поняття як «єдина система органів прокуратури», розглянути формування сучасних функцій прокуратури в динаміці, встановити взаємозв'язок компетенції з функціями прокурора. В основу діалектичного методу пізнання реальної дійсності покладено зв'язок теорії та практики, принципи пізнання реального світу, взаємодії зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного та суб'єктивного тощо. Діалектичний метод є фундаментальним, узагальненим методом пізнання дійсності. Об'єктивну основу його утворюють найбільш узагальнені закони розвитку матеріального світу. Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом та формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності¹²¹.

Спрямованість дослідження досить часто обумовлюється неочевидними домінуючими світоглядними або ж ідеологічними засадами, які визначають методологічні установки. Так, наприклад, за часів існування радянської науки єдино вірним філософським підходом, на який мали б спиратися фактично будь-які дослідження, визнавався діалектико-матеріалістичний підхід в його марксистській інтерпретації. Ілюструвати крайні прояви ідеологічного впливу на наукові дослідження можливо на прикладі «теорії живої речовини» О. Б. Лепешинської. Згідно до цієї біологічної «теорії» клітини в живих організмах виникають не шляхом ділення існуючих клітин, а шляхом народження із так званої «живої речовини». При цьому в основу обґрунтування цієї «теорії» були покладені положення робіт Ф. Енгельса «Анти-Дюрінг» та «Діалектика природи», які не мали жодного стосунку до біологічної проблематики, проте претендували на пояснення загальних закономірностей буття всього суцього. Незважаючи на очевидну (навіть на тогочасному етапі розвитку біології) хибність базових положень «теорії живої речовини», вона дістала суттєвої підтримки деяких її сучасників адже відповідала пануючим

¹²¹ Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. С. 80–81.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

світоглядним та ідеологічним установам. Так, один із апологетів цього «вчення», виступаючи на його захист, стверджував, що «ця теорія пронизана ідеями Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна, а отже є глибоко партійною в чому її головна цінність та перевага...»¹²².

Значення філософських методів для пізнання правових явищ полягає у тому, що за допомогою їх правові явища пізнаються у більш загальному контексті. Вони вивчаються у зіставленні з економічними, соціальними процесами, які відбуваються у державі.

Методи синергетики також можуть застосовуватися при вивченні правових явищ і систем.

Як відомо, синергетика є одним із прогресивних і продуктивних методів сучасного наукового пізнання, який полягає у визначенні і вивченні зв'язків між елементами структури, які утворюються у відкритих системах різноманітної природи (біологічних, соціальних, технічних тощо) завдяки інтенсивному (потоківому) обміну речовиною і енергією з навколишнім середовищем у нерівноважних умовах. В таких системах спостерігається узгоджена поведінка окремих елементів і підсистем, в результаті чого зростає ступінь їхньої впорядкованості, тобто зменшується ентропія¹²³.

Одним із перших, хто дійшов висновку про можливість застосування синергетичного методу до вивчення державно-правових явищ, був відомий вчений-юрист А. Б. Венгеров (1986 р.). На його думку, матеріалістична діалектика, яка стверджує примат необхідного над випадковим, під впливом нових знань і нового історичного досвіду в основному вичерпала свій пізнавальний і прогностичний потенціал у соціальній сфері. На зміну їй має прийти синергетика як філософське вчення, яке по-новому розглядає роль необхідного і випадкового в еволюційних процесах. У зв'язку з цим А. Б. Венгеров вважав, що синергетика здатна пояснити більш

¹²² Совещание по проблеме живого вещества и развития клеток. 22-24 мая 1950 г. : Стеногр. отчет. Москва, 1951. С. 146.

¹²³ Прохоров А. М. Большой Энциклопедический словарь в 2 томах. Москва : Советская энциклопедия, 1991. С. 351.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

широке коло явищ (в тому числі і в юридичній сфері) ніж матеріалістична діалектика¹²⁴.

Синергетичний метод, на відміну від методу діалектики, дозволяє розглянути правові явища і процеси через призму нетрадиційних прийомів, які нечасто використовуються у правовій науці.

Герменевтичний метод використовується для з'ясування значення інформації, виходячи з її об'єктивних і суб'єктивних підстав, він є аналізом результатів свідомої діяльності людей, що об'єктивуються¹²⁵. Даний метод ми використовували при історико-правовому аналізі участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини.

Крім того, під час дослідження широко застосовується антропологічний підхід – один із дослідницьких підходів, що тісно пов'язаний з правовою антропологією, яка базується на таких світоглядних орієнтирах, як: загальнолюдські цінності (принципи демократизму, правової державності, гуманізму, поваги до людської гідності, прав та свобод людини)¹²⁶. Антропологічний підхід має на меті наукове обґрунтування та забезпечення реалізації фундаментального конституційного принципу: визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності та безпеки найвищою соціальною цінністю¹²⁷. Цей метод нами теж використано при дослідженні правових засад участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини у різні періоди становлення Української державності.

Використання антропологічного підходу спричинило істотне методологічне розширення та надало можливість широкого застосування й інших наукових підходів у даному дослідженні та помітно актуалізувало необхідність використання потребового підходу. Тобто інтерпретації та оцінки механізму держави, прокуратури у ньому як інструменту, засобу

¹²⁴ Венгеров А. Б. Синергетика, юридическая наука, право. *Советское государство и право*. Москва : Наука, 1986. № 10. С. 36.

¹²⁵ Дем'янчук Ю. В. Актуальні проблеми герменевтики в умовах інформаційного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 211.

¹²⁶ Тацій В. Я. Методологічні проблеми правової науки на етапі формування правової, демократичної, соціальної держави. *Методологічні проблеми правової науки* : матер. Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 13-14 грудня 2002 р.). Харків : Право, 2003. С. 4.

¹²⁷ Тацій В. Я. Там само. С. 5.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

задоволення потреб людини, соціальних спільнот, суспільства в цілому. У результаті цього людина не протиставлялася суспільству і не розглядалася автономно (ізолювано), у відриві від конкретного соціуму, оскільки, як відомо, тільки у суспільстві й лише завдяки йому кожна людина може отримати усе, що їй необхідно для існування та розвитку¹²⁸.

Окрім того, у даному науковому дослідженні застосовувалися такі методи як аналіз та синтез. Аналіз – об’єкт уявно чи практично розчленовується на складові елементи (ознаки, властивості, структурні частини), кожна з яких досліджується окремо. Є різні види аналізу, залежно від специфіки об’єкта. Найбільш розповсюджений в сучасній науці системний аналіз, коли об’єкт розглядається як структурно організована система, де всі елементи взаємопов’язані й впливають один на одного.

Синтез – уявне поєднання частин об’єктів, розчленованих у процесі аналізу, встановлення зв’язків, пізнання об’єкта як цілого. Способи поєднання наявного знання: еkleктика – механічне поєднання елементів (ідей, поглядів, визначень, теорій) не дає нового знання; емпіричний синтез – творче поєднання даних досвіду, експерименту, дає нове знання на рівні явища, а не сутності; теоретичний синтез – органічне поєднання елементів наукового знання в цілісну систему¹²⁹.

Методи дедукції та індукції використано у всіх підрозділах дисертаційного дослідження, оскільки кожен із них є переходом від загального до конкретного. Індуктивний метод – це прийом побудови загальних (родових) думок з одиничних емпіричних. У методології правознавства індукція набуває значення в побудові юридичних понять як узагальнення окремих норм права. Отже, технічно індуктивний метод у своїй сутності – це сходження наукової думки від одиничного до загального. У цьому випадку має місце своєрідний експеримент (досвід юридичного синтезу в його утворенні). Розгляд окремої норми

¹²⁸ Рабінович П. М. Проблеми трансформації методології вітчизняного правознавства: досягнення, втрати, перспективи. *Методологічні проблеми правової науки* : матер. Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 13–14 грудня 2002 р.). Харків : Право, 2003, С. 76.

¹²⁹ Кельман М. С. Методологія як форма мислення і складова культури дослідника : навч. посіб. для асп. та магістр. ; за заг. ред. М. С. Кельмана. Львів : Растр-7, 2017. С. 44–45.

передбачає також її застосування на практиці (судова практика)¹³⁰.

Під дедукцією мають на увазі виведення часткового (одиничного) із загального.

За допомогою методу дедукції (виведення часткового із загального) виокремлено систему повноважень прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини, визначено коло міжнародно-правових стандартів участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини тощо.

Цілком погоджуємося з думкою вченого М. С. Кельмана про те, що можливий такий процес мислення, коли слово, що мається на увазі як своєрідний термін у вузькому його сенсі (детермінації поняття), розширюється у значенні цього слова (слово в широкому сенсі), що, на противагу детермінації, називається у вказаному сенсі «редукцією». Тому нерідко потрібно розрізняти те саме слово у вузькому і широкому (зредукованому) сенсі¹³¹.

У роботі застосовано статистичний метод, що полягає у встановленні та вивченні кількісних характеристик державно-правових явищ. Такі статистичні дослідження дають змогу виявити певні тенденції у розвитку державно-правових явищ і пов'язаних з ними суспільних відносин¹³².

Статистичний метод – це системно-кількісні способи отримання, обробки, аналізу й оприлюднення кількісних даних про стан і динаміку розвитку тих чи інших державно-правових явищ. Статистичний аналіз особливо ефективний у тих сферах державно-правового життя, які характеризуються масовістю, стійким характером і повторюваністю (боротьба зі злочинністю, врахування громадської думки про чинне законодавство і практику його застосування, правотворчий процес тощо). Його

¹³⁰ Шульган І. І. Прокурор в кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Міністерство освіти і науки України ; Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2020. 238 с.

¹³¹ Кельман М. С. Методологія як форма мислення і складова культури дослідника : навч. посіб. для асп. та магістр. ; за заг. ред. М. С. Кельмана. Львів : Растр-7, 2017. С. 42–43.

¹³² Тихомиров О. Д., Лисенков С. Л., Колодій А. М., Ковальський В. С. Теорія держави і права : підруч. ; за ред. С.Л. Лисенкова. Київ : Юрінком Інтер, 2005. С. 14.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

мета – встановлення загальних та стійких кількісних показників, вилучення усього випадкового, другорядного¹³³.

Статистичний метод привертає увагу до об'єкта, який спостерігається емпірично, і допомагає таким чином визначити його межі, відкриваючи можливості для практичного застосування теоретичних моделей¹³⁴. Нами у дослідженні широко застосовані соціологічний та статистичний методи, за допомогою яких визначено сучасний стан кримінальних проваджень про корупційні злочини, встановлено основні проблеми кримінальної процесуальної діяльності прокурора у цих провадженнях. Застосування прогностичного методу дозволило оцінити ефективність діяльності прокурора в кримінальному процесі, а також передбачити ймовірні пропозиції змін та доповнень до чинного кримінального процесуального законодавства.

Емпірична база дослідження сформована шляхом спостереження – систематичного цілеспрямованого, спеціального, організованого сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами дослідження. Як метод наукового пізнання спостереження дає можливість одержувати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень¹³⁵.

Формально-логічний метод використовувався при дослідженні нормативно-правових актів, які регламентують систему органів прокуратури, їх місця в ієрархії нормативно-правових актів, їх законності та конституційності загалом, та їх повноваження у кримінальних провадженнях про корупційні злочини зокрема. Формально-логічний (догматичний, юридично-технічний) метод традиційно вживається для вивчення «догми» права, його внутрішньої і зовнішньої форм – джерел права, формальної визначеності права, порядку

¹³³ Пиголкин А. С., Головистикова А. Н., Дмитриев Ю. А. Теория государства и права: учеб. ; под ред. А. С. Пиголкина, Ю. А. Дмитриева. 2-е изд., перераб. и доп.. Москва : Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2010. С. 47.

¹³⁴ Решетило В. П., Наумов М. С., Федотова Ю. В. Трансформаційні процеси в суспільстві в умовах інформаційної економіки : моногр. Харків : ХНУМГ, 2014. С. 12.

¹³⁵ Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. С. 82.

систематизації нормативного матеріалу, правил юридичної техніки¹³⁶.

Формально-юридичний метод нами також використано при аналізі нормативних актів, наукових праць щодо формулювання юридичних термінів за тематикою дослідження.

Компаративістика (порівняльне правознавство) – метод вивчення правових систем різних держав шляхом зіставлення систем права, однойменних державних і правових інститутів, принципів права і правових норм¹³⁷. Компаративістський метод використовувався при порівнянні норм сучасного кримінального процесуального законодавства України з нормами розвинутих країн світу.

Історико-правовий метод – спосіб вивчення закономірностей функціонування і розвитку досліджуваного шляхом відтворення його історії, генезису у всьому різноманітті фактів, подій, що змінюють один одного у хронологічно послідовній формі і є вираженням внутрішнього закономірного ходу історії¹³⁸. У свою чергу, на думку В. Я. Тація, історичний (генетичний) метод полягає в аналізі того або іншого явища (норми, інституту тощо) в його історичному розвитку¹³⁹ прокурора в кримінальному провадженні.

Застосування прогностичного методу дозволило оцінити ефективність діяльності прокурора в кримінальних провадженнях про корупційні злочини, а також передбачити ймовірні наслідки змін до кримінального процесуального законодавства. Метод аналізу дав змогу визначити сучасний стан процесуальної діяльності прокурора. Статистичний метод використано при вивченні емпіричних даних і статистичного матеріалу з метою отримання математичного підґрунтя опрацювання результатів опитування. Метод наукової абстракції дав можливість сформулювати обґрунтовані заходи

¹³⁶ Джуська А. Конституційне право особи на правову допомогу: методологія дослідження. *Наукові записки Ін-ту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 3. С. 38–43.

¹³⁷ Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Харків : ТОВ «Одіссей», 2008. С. 16.

¹³⁸ Сырых В. М. Метод правовой науки: (основные элементы, структура) : моногр. Москва : Юрид. лиг., 1980. С. 74.

¹³⁹ Кримінальне право України: Загальна частина : підручн. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2010. С. 25.

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

щодо підвищення ефективності діяльності прокурора в кримінальному процесі, а соціологічні методи (анкетування) було застосовано у дисертації для вивчення думок працівників прокуратури з проблемних питань, що стали предметом даного дослідження¹⁴⁰.

Отже, у науковому дослідженні, використовуючи комплексний підхід, застосовано сукупність методів, а саме філософські методи, зокрема діалектичний та герменевтичний; загальнонаукові методи, зокрема методи індукції, дедукції, аналізу, синтезу, узагальнення, анкетування, історико-правовий; прогностичний; міжгалузеві методи зокрема, соціологічний та статистичний; спеціально-наукові – формально-юридичний та порівняльно-правовий.

Особливу увагу приділено методам емпіричного та теоретичного синтезу. За допомогою емпіричного синтезу, який є творчим поєднанням даних досвіду, експерименту, який дає відносно нове розуміння того чи іншого явища, представлено авторське визначення «процесуальне керівництво у провадженнях про корупційні злочини». На основі теоретичного синтезу сформовано систему повноважень прокурора під час судового розгляду справ про корупційні злочини.

Важливе значення для дослідження процесуальних засад участі прокурора у кримінальному провадженні про корупційні злочини має прогностичний метод, за допомогою якого здійснено спробу оцінити ефективність такої кримінальної процесуальної діяльності прокурора та визначити напрями її вдосконалення.

Таким чином, можна зробити висновок, що у теорії кримінального процесуального права є деякі напрацювання щодо участі прокурора у кримінальному провадженні, його повноважень і проблемних питань, проте проблематика ролі прокурора у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів не досліджувалася. Саме тому, дослідження історико-правових аспектів становлення ролі прокурора у кримінальному провадженні загалом та створення та діяльності спеціалізованих

¹⁴⁰ Шульган І. І. Прокурор в кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Міністерство освіти і науки України ; Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2020. 238 с.

антикорупційних органів зокрема є одним з найактуальніших питань кримінального процесу.

Перша процесуальна діяльність прокурора у кримінальному процесі сформувалася у Стародавньому Римі, адже правових джерел її ранішого існування не було знайдено.

Що стосується участі прокурора у справах про корупційні злочини, зазначимо, що це питання є не досить висвітленим у науці кримінального процесуального права. Більшу увагу науковців привертала проблеми участі прокурора у кримінальному провадженні загалом, його повноваження, запозичення зарубіжного досвіду тощо. Вважаємо за необхідне розглянути наукові дослідження у даному напрямку, адже деякі вчені торкалися особливостей процесуального керівництва і підтримання публічного обвинувачення прокурором у справах про корупційні злочини.

Зазначено, що на сьогодні дискусійними у науці кримінального процесуального права залишаються питання щодо: 1) правової природи Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; 2) переліку корупційних кримінальних правопорушень; 3) визначення чіткого переліку повноважень прокурорів у кримінальних провадженнях про корупційні злочини; 4) імплементації деяких положень міжнародних договорів щодо оптимізації діяльності прокурорів у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів тощо.

Під методологію правової науки потрібно розуміти систему способів, методів, прийомів, за допомогою яких розкривається сутність тих чи інших правових явищ, відтворюються ознаки та особливості тієї чи іншої юридичної діяльності, визначаються перспективи покращення стану законодавства у майбутньому.

Особливу увагу приділено методам емпіричного та теоретичного синтезу. За допомогою емпіричного синтезу, який є творчим поєднанням даних досвіду, експерименту, який дає відносно нове розуміння того чи іншого явища, представлено авторське визначення «процесуальне керівництво у провадженнях про корупційні злочини». На основі теоретичного синтезу сформовано систему повноважень прокурора під час судового розгляду справ про корупційні злочини.

РОЗДІЛ 2

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

§ 2.1 Процесуальні основи участі прокурора на досудовому розслідуванні справ про корупційні злочини

Протидія корупції в Україні є одним із пріоритетних завдань діяльності правоохоронних органів нашої держави. Це негативне явище є суттєвою перешкодою на шляху розбудови демократичної держави, реалізації принципу верховенства права у всіх сферах життя українського суспільства, національній безпеці, розвитку міжнародних відносин із зарубіжними державами та міжнародними інституціями.

З метою реалізації положень законодавства та наближення України до європейського співтовариства, у системі органів прокуратури було створено Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, основним завданням якої є запобігання корупції шляхом здійснення процесуального керівництва кримінальних проваджень про корупційні злочини, здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях тощо.

Варто зазначити, що кількість відкритих кримінальних проваджень про корупційні злочини в останні роки збільшується. Так, за даними Генеральної прокуратури України, упродовж 2015–2019 рр. спостерігається тенденція до зростання кількості відкритих кримінальних проваджень із корупційною складовою. Так, за 2015 рік було відкрито 1257 кримінальних проваджень. До судів було направлено матеріали по 752 справах

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

щодо осіб, підозрюваних у вчиненні корупційних злочинів. 198 обвинуваченим були винесені обвинувальні вироки. Протягом 2016 року було відкрито 1305 кримінальних проваджень. До судів було направлено матеріали по 913 справах щодо осіб, підозрюваних у вчиненні корупційних злочинів. 231 обвинуваченому було винесено вироки. За 2017 рік було відкрито 1376 кримінальних проваджень. До судів було направлено матеріали по 856 справах щодо осіб, підозрюваних у корупції. 286 обвинуваченим були винесені вироки. Протягом 2018 року було відкрито 1542 кримінальні провадження. До судів було направлено матеріали по 1143 справах щодо осіб, підозрюваних у вчиненні корупційних злочинів. 311 обвинуваченим були винесені вироки. За 2019 рік було відкрито 1687 кримінальних проваджень. До суду було направлено матеріали по 1217 справах щодо осіб, підозрюваних у вчиненні корупційних злочинів. 378 обвинуваченим були винесені вироки. З огляду на статистичні дані можна зробити висновок, що у порівнянні з кількістю відкритих кримінальних проваджень, досить незначна кількість справ закінчується винесенням вироку¹⁴¹. У зв'язку з цим, важливою є кримінальна процесуальна діяльність прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини, зокрема, на стадії досудового розслідування.

Дослідження процесуального керівництва досудовим розслідуванням у кримінальній процесуальній діяльності, зокрема, у справах про корупційні злочини, здійснювалося такими науковцями, як І. В. Гловюк, О. М. Комарницька, В. І. Малюга, М. А. Погорецький, О. С. Проневич, А. Р. Туманянц, В. М. Юрчишин тощо. Однак більшість з них більшу увагу приділяли організації діяльності спеціалізованих прокуратур, проблемам нормативного забезпечення, застосування позитивного зарубіжного досвіду; натомість проблеми реалізації повноважень прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини залишаються недослідженими.

¹⁴¹ Статистична звітність Генеральної прокуратури України. Офіційний сайт ГПУ. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Для початку зазначимо, що з метою попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних кримінальних правопорушень, а також запобігання вчиненню нових було створено Національне антикорупційне бюро України, до повноважень якого увійшли можливості як процесуальної слідчої, так і оперативно-розшукової діяльності, а у випадках, визначених ст. 216 КПК України, можливість розслідування кримінальних правопорушень, які належать до підслідності інших органів досудового розслідування¹⁴².

Доцільність створення такого самостійного органу досудового розслідування обґрунтовується статистичними даними. Лише за три місяці 2015 року відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі, органами прокуратури усього було обліковано (внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань) 1833 злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, до яких належать й корупційні кримінальні правопорушення, з яких 335 було кваліфіковано за ст. 368 Кримінального кодексу України як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою¹⁴³. Водночас, відповідно до п. 1 розділу 11 «Перехідні положення» КПК, після введення в дію ч. 5 ст. 216 КПК, яка регламентує питання підслідності кримінальних проваджень, усі матеріали кримінальних проваджень, досудове розслідування яких здійснюється органами прокуратури, передаються слідчими органів прокуратури Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ)¹⁴⁴.

Прокурорський нагляд за діяльністю детективів НАБУ у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням – на Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (далі – САП),

¹⁴² Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 16.09.2020 р. № 1698-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

¹⁴³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень–березень 2015 року. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&c=fo.

¹⁴⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

яка у свою чергу є структурним підрозділом Генеральної прокуратури України.

У зв'язку із визначенням прокурора САП ключовим владним суб'єктом досудового розслідування у доктрині кримінального процесуального права виникли неоднозначні позиції щодо терміну «процесуальне керівництво у провадженнях про корупційні злочини».

Для початку проаналізуємо думки науковців щодо дефініції «прокурорське процесуальне керівництво досудовим розслідуванням».

Як відомо, у КПК України прокурорське процесуальне керівництво досудовим розслідуванням визначається як форма прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування (ч. 2 ст. 36 КПК України), внаслідок використання якої прокурор забезпечує професійне, ефективне та законне виконання слідчим поставлених перед ними завдань¹⁴⁵. Відповідно до цього у наказі Генерального прокурора України від 28 березня 2019 № 51 «Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні» і, називають «процесуальними керівниками досудового розслідування» та «керівниками прокуратур»¹⁴⁶.

Бортун М. визначає процесуальне керівництво як один із засобів взаємодії прокурора з слідчим¹⁴⁷. Гришин Ю. А. заперечує керівну роль прокурора під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вважаючи, що процесуальне керівництво несумісне зі здійсненням прокурорського нагляду за призначенням за змістом та за порядком реалізації¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI із змінами та доповненнями // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

¹⁴⁶ Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні : наказ Генерального прокурора України від 28.03.2019 р. № 51. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33334.html.

¹⁴⁷ Бортун М. Взаємодія прокурора зі слідчим, слідчим суддею на стадії досудового розслідування. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2013. № 4. С. 96.

¹⁴⁸ Гришин Ю. А. О статусе прокурора на стадии досудебного расследования в реформируемом уголовном процессе. *Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства й удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2012. С. 102.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Руденко М. прокурорське процесуальне керівництво під час проведення досудового розслідування визначає як самостійний напрям прокурорської діяльності, спрямований на забезпечення швидкого, повного і неупередженого розслідування – дослідження всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення з метою надання зібраним доказам належної правової оцінки, що вказує на функціональний характер зазначеної прокурорської діяльності. І це не може вважатися формою реалізації наглядових повноважень прокурора¹⁴⁹.

Мірковець Д. М. зазначає, що в ролі процесуальних керівників можуть виступати лише керівники органів досудового розслідування, яким більш притаманний цей вид процесуальної діяльності. Вони пропонують «відомчий контроль» замінити на термін «процесуальне керівництво» для характеристики діяльності цих владних суб'єктів досудового розслідування¹⁵⁰.

Корж В. пропонує вилучити з ч. 2 ст. 36 КПК України словосполучення «у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням», чим по суті не визнає даний термін¹⁵¹.

Корольов Г. зазначає, що керівництво процесуальною діяльністю органів дізнання й слідчих є правовим методом здійснення функції кримінального переслідування¹⁵².

Гошовський М. виокремлює два види прокурорського нагляду при здійсненні досудового розслідування: а) нагляд у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням (ч. 2 ст. 36 КПК) як основний вид нагляду; б) нагляд за додержанням законів під час проведення досудового

¹⁴⁹ Руденко М. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова функція прокуратури України: поняття, зміст і структура. *Науковий часопис Нац. акад. прокуратури України*. 2014. № 1. С. 163.

¹⁵⁰ Мірковець Д. М. Інститут керівництва досудовим слідством за проектом КПК України. *Проблеми реформування кримінально-процесуального та кримінального законодавства України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : ХНУВС, 2011. С. 154.

¹⁵¹ Корж В. Новий Кримінальний процесуальний кодекс У країни: проблеми впровадження в практичну діяльність. *Вісник прокуратури*. 2012. № 10. С. 86.

¹⁵² Королев Г. Н. Прокурорское уголовное преследование в российском уголовном процессе : моногр. Москва : Юрлитинформ, 2006. С. 255.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

розслідування (ч. 5, ч. 6 ст. 36 КПК України) як вид контролю за його проведенням з боку керівників органів прокуратури¹⁵³.

Юрчишин В. М. зазначив, що характеризуючи прокурорський нагляд у досудовому провадженні двома взаємопов'язаними аспектами – нагляд і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, законодавець припустився грубої методологічної помилки, оскільки визначив процесуальне керівництво формою нагляду, а не додатковою функцією¹⁵⁴.

Толочко О. виділяє такі процесуальні напрями прокурорської діяльності: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, прокурорський нагляд за дотриманням законів органами досудового розслідування, організація проведення досудового кримінального провадження, підтримання державного обвинувачення (ст. 36 КПК України)¹⁵⁵.

Бабкова В., говорячи про співвідношення понять «процесуальне керівництво з боку прокурора досудовим розслідуванням» і «нагляд прокурора за додержанням законів при проведенні досудового розслідування» зазначає, що вони ідентичні, оскільки і процесуальне керівництво, і нагляд мають спільне завдання – забезпечення суворого додержання кримінального процесуального закону і правильне застосування норм кримінального та іншого матеріального права органами досудового розслідування. Автор процесуальне керівництво досудовим розслідуванням розглядає як один із засобів реалізації прокурором функції нагляду за додержанням законів органами розслідування¹⁵⁶.

Що стосується процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про корупційні злочини, тут є свої особливості. У науці кримінального процесуального права його називають «спеціалізоване процесуальне керівництво». В цілому

¹⁵³ Гошовський М. Роль прокурора на стадії досудового розслідування. Забезпечення процесуального керівництва розслідуванням. *Слово національної школи суддів України*. № 4 (5). 2013. С. 72.

¹⁵⁴ Юрчишин В. М. Прокурор як керівник досудового розслідування. *Адвокат*. 2012. № 7 (142). С. 26.

¹⁵⁵ Толочко О. Гуманізація процесуального статусу прокурора в кримінальному провадженні. *Юридичний вісник*. № 5. 2014. С. 141.

¹⁵⁶ Бабкова В. С. Проблеми визначення статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. *Проблеми реформування прокуратури* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2016 р.). Харків : Право, 2016. С. 18–20.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

погоджуючись із застосування такого терміну, пропонуємо звернутися до спеціалізованого антикорупційного законодавства, що дасть змогу сформулювати визначення цього терміну.

Слід зазначити, що законодавчий масив, що так чи інакше врегульовує питання діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури у тому числі в частині здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням, становлять КПК України 2012 року, Закон України «Про прокуратуру», «Про Національне антикорупційне бюро», «Про оперативно-розшукову діяльність» Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора¹⁵⁷.

З аналізу норм вказаних нормативних актів випливає, що реалізація повноважень прокурором, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням щодо корупційних правопорушень, у цілому відбувається за загальними правилами, визначеними кримінальним процесуальним законодавством України. Так, зокрема, прокурори у встановленому порядку проводять слідчі (розшукові) дії у кримінальних провадженнях, беруть участь у їх проведенні за власною ініціативою або доручають їх проведення, надають іншу практичну та методичну допомогу детективам, що здійснюють досудове розслідування; у встановленому порядку приймають рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, перевіряють законність їх проведення; перевіряють законність закриття кримінальних проваджень, зупинення досудового розслідування та інших процесуальних рішень, додержання конституційних прав громадян під час досудового розслідування, обґрунтованість клопотань про продовження строку досудового розслідування, вживають заходів щодо усунення порушень закону; скасовують незаконні постанови про закриття кримінальних проваджень; готують проекти вмотивованих постанов про доручення здійснення досудового розслідування кримінального

¹⁵⁷ Юрчишин Ю. В. Особливості діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія «Право»*. 2016. Випуск 40. Т. 3. С. 122.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

правопорушення іншому органу досудового розслідування, якщо під час здійснення Національним антикорупційним бюро України досудового розслідування встановлено, що таке кримінальне правопорушення не віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України; у разі виявлення безпосередньо або з іншого джерела фактів, що мають ознаки кримінального правопорушення, складають рапорт та доповідають керівництву Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, розпочинають досудове розслідування; беруть участь у розгляді слідчими суддями клопотань детективів Національного антикорупційного бюро України, готують апеляції на ухвали слідчих суддів у кримінальних провадженнях на стадії досудового розслідування, беруть участь у їх розгляді в судах; забезпечують інформування підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, підозрюваного – про право на угоду про визнання винуватості, роз'яснюють механізм реалізації цих прав; беруть участь у судовому розгляді скарг на рішення, дії чи бездіяльність прокурорів та детективів Національного антикорупційного бюро України¹⁵⁸.

Враховуючи велику кількість прав та обов'язків прокурорів САП їх можна поділити на декілька груп. З огляду на це М. Чорноусько стверджує, що з теоретичної точки зору можливий поділ за предметним критерієм на повноваження прокурора першого (загального) рівня, що відбувається поза межами процесуального керівництва у конкретному кримінальному провадженні, та другого (конкретного) рівня, що є виявом власне процесуального керівництва. Так, зокрема, за погодженням із прокурором має відбуватися отримання від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності інформації про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та юридичних осіб, яка необхідна для виконання обов'язків НАБУ; створення спільних слідчих груп; витребування

¹⁵⁸ Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора : наказ Генерального прокурора України від 05.03.2020 р. № 125. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень, що стосуються кримінальних правопорушень, підслідних НАБУ, та інших кримінальних правопорушень, які не належать до його підслідності, але можуть бути використані з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності¹⁵⁹.

Ми вважаємо, що доцільно поділити повноваження прокурора у справах про корупційні злочини залежно від напрямку діяльності останнього:

1) *процесуальні* (своєчасне внесення щодо корупційних злочинів відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; нагляд за додержанням законів Національним антикорупційним бюро України під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, участь у судовому провадженні та підтримання обвинувачення у кримінальних провадженнях про корупційні злочини; контроль за об'єктивним відображенням у Єдиному реєстрі досудових розслідувань відомостей щодо кримінальних правопорушень, осіб, які їх вчинили, та прийнятих під час досудового розслідування процесуальних рішень детективами Національного антикорупційного бюро України; участь у судовому розгляді справ про корупційні злочини; оскарження судових рішень тощо);

2) *представницькі* (забезпечення представництва інтересів держави в суді у провадженнях про корупційні злочини, а також представництва у межах своєї компетенції інтересів держави у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави);

3) *аналітично-методичні* (ведення обліку роботи, своєчасне внесення відомостей про результати роботи до визначених форм обліку, звітності, Єдиного реєстру досудових розслідувань тощо).

Чорноусько М. розуміє спеціалізоване процесуальне керівництво як процесуальну діяльність спеціалізованого прокурора з метою гарантування виконання завдань

¹⁵⁹ Чорноусько М. «Феномен спеціалізованого процесуального керівництва у кримінальному процесі України». *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 90–95.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

кримінального провадження під час досудового розслідування злочинів, що становлять загрозу національній безпеці, яка здійснюється ним шляхом реалізації легальних повноважень у обсязі, передбаченому законом та необхідному для взаємодії зі спеціальним суб'єктом розслідування, визначення його перебігу, забезпечення належного нагляду за його законністю¹⁶⁰.

Отже, на основі вивчення поняття, ознак та завдань спеціалізованого процесуального керівництва можемо представити авторське бачення терміну процесуального керівництва у провадженнях про корупційні злочини, під яким потрібно розуміти процесуальну діяльність прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, яка спрямована на виконання завдань, покладених на неї чинним законодавством, у кримінальних провадженнях, підслідних Національному антикорупційному бюро України з метою реалізації засад кримінального провадження.

Далі потрібно проаналізувати повноваження прокурора на різних етапах досудового розслідування корупційних злочинів. Слід відмітити, що одним із проблемних аспектів кримінальних проваджень, пов'язаних із розслідуванням корупційних правопорушень, на думку А. В. Самодіна, є початок кримінальної процесуальної діяльності органів досудового розслідування – процесуальна форма його регламентації у положеннях КПК України та відомчих нормативно-правових актів¹⁶¹.

За загальним правилом, відповідно до положень ст. 214 КПК України, слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 год. після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) та розпочати розслідування. Слідчий, який

¹⁶⁰ Чорноусько М. «Феномен спеціалізованого процесуального керівництва у кримінальному процесі України». *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 90–95.

¹⁶¹ Самодін А. В. Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини. 2016. С. 356–359. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5127/1/РЕАЛІЗАЦІЯ%20ДЕРЖАВНОЇ%20АНТИКОРУПЦІЙНОЇ%20ПОЛІТИКИ%20В%20МІЖНАРОДНОМУ%20ВИМІРІ_p438-441.pdf.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування. Інформація, яка підлягає внесенню до ЄРДР, визначається ч. 5 вказаної статті. Водночас у п. 14 Положення про порядок ведення ЄРДР (Положення) визначено, що під час внесення до реєстру фабули кримінального правопорушення в обов'язковому порядку відображаються дата, час, адреса, місце, спосіб, знаряддя, засоби та інші особливості вчинення кримінального правопорушення, розмір збитків, прізвище фізичної особи (осіб) або дані про юридичну особу (осіб), яка (які) є потерпілими, дані про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, інші необхідні відомості, а в разі віднесення кримінальних правопорушень до корупційних потрібно керуватися вимогами Кримінального кодексу (КК) України та Законом України «Про запобігання корупції»¹⁶².

Так, згідно з приміткою до ст. 45 КК України, корупційними злочинами вважають злочини, передбачені ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у разі їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² КК України¹⁶³.

З огляду на такі правові приписи, постає питання щодо можливості реєстрації корупційного кримінального правопорушення на стадії його готування або замаху, а також як учиненого в умовах його неповної очевидності. Адже, з одного боку, перед органами досудового розслідування постає завдання протидії корупції, а з іншого – питання реального забезпечення прав особи у сфері кримінальних процесуальних відносин, включаючи засаду презумпції невинуватості навіть і особи, яка, за твердженням органів досудового розслідування (факт повідомлення про підозру), учинила корупційне правопорушення¹⁶⁴.

¹⁶² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI із змінами та доповненнями // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

¹⁶³ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text#>.

¹⁶⁴ Самодін А. В. Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини. 2016. С. 356–359. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5127/1/РЕАЛІЗАЦІЯ%20ДЕРЖАВНОЇ%20АНТИКОРУПЦІЙНОЇ%20ПОЛІТИКИ%20В%20МІЖНАРОДНОМУ%20ВИМІРІ_p438-441.pdf.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Всупереч вимогам ст. 214 КПК України, Положення про ЄРДР у додатку 7 пропонує певний перелік так званих «інших джерел, з яких виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення», до яких зараховано й усну заяву (повідомлення) про кримінальне правопорушення, повідомлення в засобах масової інформації, дублікат заяви, самостійне виявлення прокурором кримінального правопорушення за результатами перевірки у порядку нагляду тощо¹⁶⁵. Проте такі положення законодавства не є достатньо конкретизованими, у зв'язку з чим не можуть в повній мірі бути використані на практиці.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», для отримання заяв і повідомлень, в тому числі анонімних, про кримінальні правопорушення в бюро створюється спеціальна телефонна лінія та забезпечується можливість подання таких повідомлень через офіційний веб-сайт цього органу в мережі Інтернет та засобами електронного зв'язку. Анонімні заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення розглядаються за умови, що відповідна інформація стосується конкретної особи, містить фактичні дані та може бути перевірена, а власне порядок реєстрації, обліку й розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, підслідні бюро, визначає його директор¹⁶⁶.

Загалом у контексті початку досудового розслідування в кримінальних провадженнях про корупційні злочини потребує розв'язання проблема щодо запровадження культури повідомлення спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції про факти вчинення корупційних правопорушень, а також подолання пасивності суспільства щодо протидії корупції, залучення широких верств населення до активної участі в антикорупційній діяльності. Вирішення цього питання сприятиме збільшенню кількості громадян, готових

¹⁶⁵ Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ Генерального прокурора України від 30.06.2020 р. № 298 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.

¹⁶⁶ Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Голос України*. 2014. № 206.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

повідомляти про факти корупційних проявів, а також осіб, які заявили про факти корупції¹⁶⁷.

Варто відмітити, що методика розслідування корупційних злочинів в першу чергу відрізняється за підставами внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Для прикладу візьмемо склад злочину, передбачений ст. 191 Кримінального кодексу України, як один з найпоширеніших у сфері корупційних злочинів – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Якщо кримінальне провадження розпочате на підставі документів ревізії, перевірки, які є джерелом доказів відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України, важливе значення має правомірність їх залучення до матеріалів досудового розслідування, адже порушення порядку отримання доказу є підставою для визнання його недопустимим¹⁶⁸. Результати такої перевірки якщо вона проводилася органом державної контрольно-ревізійної служби викладаються в акті інспектування; якщо ж таку перевірку проводив спеціаліст за зверненням правоохоронних органів, у такому випадку результати оформлюються довідкою.

Як справедливо зазначає А. Доброчинська, через законодавчу невизначеність процесуального статусу ревізій та перевірок у межах досудового розслідування на практиці не існує єдиного підходу щодо порядку отримання актів і довідок за результатами ревізій та перевірок. Тому доцільним є внесення змін до ст. 93 КПК України задля визначення належності ревізій та перевірок до заходів забезпечення кримінального провадження або до слідчих (розшукових) дій. Погодимося з науковицею, що необхідно надати компетенцію слідчого судді вирішувати питання щодо надання дозволу на проведення перевірки чи ревізії за клопотанням слідчого і прокурора, яких також наділити відповідними повноваженнями¹⁶⁹.

¹⁶⁷ Самодін А. В. Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини. 2016. С. 356–359. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5127/1/РЕАЛІЗАЦІЯ%20ДЕРЖАВНОЇ%20АНТИКОРУПЦІЙНОЇ%20ПОЛІТИКИ%20В%20МІЖНАРОДНОМУ%20ВИМІРІ_p438-441.pdf.

¹⁶⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.

¹⁶⁹ Доброчинська А. Досудове розслідування корупційних і пов'язаних із корупцією злочинів: як це працює? : офіційний сайт Юридичної газети. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/dosudove-rozsliduvannya-korupciynih-i-povyazanih-iz-korupcieyu-zlochiviv-yak-ce-pracyue.html>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Якщо відомості про злочин були отримані внаслідок заяви особи, передусім, після внесення відомостей до ЄДРДР, слідчий повинен провести огляд місця події з метою виявлення слідів вчинення злочину. Зазвичай такими слідами є фінансова документація, звітність, а тому огляд доцільно проводити із залученням відповідних спеціалістів. До того ж проводиться огляд місця фактичної розтрати чи привласнення майна (об'єкт будівництва тощо) для встановлення обсягу виконання підрядних робіт. Огляди проводяться на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК України¹⁷⁰.

Під час допиту заявника показання повинні бути максимально деталізовані з метою забезпечення точності при їх наступній перевірці та оцінці. Якщо були виявленні факти привласнення, розтрати чи заволодіння майном, потрібно встановити обсяг повноважень службової особи, а також що розтрата була вчинена саме за допомогою цих повноважень. З метою визначення особи, відповідальної за зберігання матеріальних цінностей, яка відповідно до службового становища мала можливість ними розпоряджатися, відшукуються та вилучаються посадові інструкції працівників, установчі та внутрішньо-організаційні документи¹⁷¹.

Важливою є участь прокурорів під час затримання особи у справах про корупційні злочини. КПК України надає детективам НАБУ та прокурорам САП додаткову підставу для здійснення затримання особи. Так, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, у випадку якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або

¹⁷⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.

¹⁷¹ Добровичська А. Досудове розслідування корупційних і пов'язаних із корупцією злочинів: як це працює? : офіційний сайт Юридичної газети. URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/dosudove-rozsliduvannya-korupciynih-i-povyazanih-iz-korupcieyu-zlochiviv-yak-ce-pracyue.html>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України¹⁷².

На основі даних, отриманих під час проведеного опитування практичних працівників встановлено, що застосування п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України не є ефективним механізмом при розслідуванні корупційних злочинів з огляду на непоодинокі випадки відсутності обґрунтованих підстав затримання осіб. У зв'язку з цим, ця кримінальна процесуальна норма містить декларативний характер.

Запропоновано внести зміни до п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України, де потрібно передбачити наявність «достатніх доказів» про можливу втечу з підозрюваного у вчиненні корупційного злочину з метою ухилення від відповідальності.

Крім цього, наявні непоодинокі випадки зазначення у протоколі затримання одразу двох або навіть трьох підстав затримання, передбачених ст. 208 КПК. Це насамперед, не дає змоги виокремити основну підставу затримання. Крім того, такі підстави іноді є взаємовиключними. Подібна практика може свідчити про неналежне обґрунтування затримання¹⁷³.

Особливу роль прокурори САП відіграють на етапі складання та вручення повідомлення про підозру. Як свідчить проведене нами дослідження доктринальних джерел та соціологічне опитування практичних працівників, прокурори САП намагаються зібрати якомога більше доказів до моменту повідомлення про підозру. Причинами обрання такої тактики прокурори називають насамперед незацікавленість детективів у продовженні активного розслідування вже після повідомлення про підозру та ймовірність знищення доказів підозрюваними особами. Водночас подібна практика за певних умов може розглядатися як порушення права фактично підозрюваної особи

¹⁷² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI із змінами та доповненнями // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

¹⁷³ Белоусов Ю. Роль процесуального керівника – прокурора спеціалізованої антикорупційної прокуратури на досудовій стадії процесу. Звіт за результатами дослідження / [Ю. Белоусов, В. Венгер, В. Мітько, А. Орлеан, В. Сущенко, В. Яворська] ; за заг. ред. Белоусова Ю. К. : СТ-Друк, 2017. 268 с. URL : http://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2018/12/prokur_orsapukr.pdf.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

на захист внаслідок відсутності в неї чітко визначеного процесуального статусу.

Отже, ця проблема потребує подальшого наукового обґрунтування, зокрема щодо внесення змін, ймовірно, на відомчому рівні, що дозволить визначити критеріїв дотримання балансу між інтересами досудового розслідування та забезпеченням прав людини і громадянина у кримінальному провадженні.

Варто зазначити, що повідомлення про підозру, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства, складається детективом Національного антикорупційного бюро України. У разі необхідності прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури вносить корективи, проте є випадки, коли прокурор безпосередньо складає повідомлення про підозру, адже це не заборонено законом.

Важливою є участь прокурора САП при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. З огляду на це відмітимо, що, проведене опитування практичних працівників показало, що прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури складають клопотання про застосування таких заходів на належному рівні.

Також серед прокурорів поширена практика направлення до суду клопотань про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під варту, що є недостатньо обґрунтованим в контексті існуючої системи запобіжних заходів у КПК України та правовій природі корупційних злочинів.

Переважно прокурори САП самостійно обґрунтовують клопотання в суді. Водночас є випадки, коли детективи НАБУ беруть участь у цьому процесі. Подібна практика щодо застосування запобіжних заходів може розглядатися як порушення КПК України, адже роль детектива саме в обґрунтуванні такого клопотання під час судового розгляду законодавством не визначена. Прокурори САП не завжди додають до клопотання про застосування арешту майна докази

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

обставин, на які вони посилаються (у частині доведення підстав необхідності застосування такого заходу)¹⁷⁴.

Також дуже часто прокурори САП подають клопотання про накладення арешту на майно і просять суд розглядати таке клопотання без власників майна. Такі дії вони обґрунтовують тим, щоб власники майна можуть приховати або позбутися такого майна. З іншої сторони, такі дії прокурорів можуть порушувати гарантоване Конституцією України право власності.

Варто зазначити, що прокурори беруть активну участь у доказуванні під час розслідування корупційних злочинів, проте основне навантаження щодо збирання доказів лягає на детективів. У свою чергу, прокурори САП беруть участь у плануванні та визначенні стратегії розслідування.

Така ж ситуація склалася щодо проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Реальна участь прокурора САП у проведенні слідчих (розшукових) дій або самостійне їх проведення є винятком. Як правило, вони беруть участь у допиті підозрюваної особи, допиті свідка, обшуку, а також огляді. Крім цього, прокурори САП використовують вказівки, як правило, як інструмент впливу на детектива в тих випадках, коли він не працює належним чином або ухиляється від визначеної прокурором лінії збирання доказів. При цьому, на відміну від поширеної практики серед прокурорів загальних прокуратур, вони не надають вказівки для забезпечення певного рівня статистичних показників.

Наступними етапами досудового розслідування є вилучення документів, інформації з електронних носіїв, проведення обшуків, арешт майна, допити свідків. Всі ці дії спрямовані на отримання інформації щодо предмета доказування: місце, час, спосіб, засоби, правомочність суб'єкта, відомості про нього, об'єкт та характеристика предмета злочину, розмір завданої шкоди, кваліфікуючі ознаки. Для цієї категорії корупційних злочинів характерне призначення низки експертиз, зокрема,

¹⁷⁴ Белоусов Ю. Роль процесуального керівника – прокурора спеціалізованої антикорупційної прокуратури на досудовій стадії процесу. Звіт за результатами дослідження / [Ю. Белоусов, В. Венгер, В. Мітько, А. Орлеан, В. Сущенко, В. Яворська]; за заг. ред. Белоусова Ю. К. : СТ-Друк, 2017. 268 с. URL : http://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2018/12/prokur_orsapukr.pdf.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

судово-економічної, будівельно-технічної, почеркознавчої та ін., а тому стороні захисту варто звертати увагу на дотримання порядку їх призначення та проведення відповідно до норм законодавства¹⁷⁵.

Відповідно до з ч. 1 п. 21 Положення «Про автоматизовану систему документообігу суду», передача клопотань, які надійшли в межах одного кримінального провадження (за номером ЄДРДР), здійснюється раніше визначеному слідчому судді. Хоча не всі суди дотримуються вказаних приписів, у переважній більшості випадків всі клопотання в межах одного кримінального провадження розглядає один і той самий слідчий суддя, який був обраний шляхом автоматизованої системи документообігу суду під час подання першого клопотання щодо цього досудового розслідування. У зв'язку з цим, виникає питання щодо правових підстав накладання слідчим суддею арешту на майно, потім скасування, а потім – знову накладання. За таких обставин заздалегідь необ'єктивним та упередженим можна вважати розгляд клопотання про скасування арешту тим же слідчим суддею, який постановив ухвалу про його накладення¹⁷⁶.

Варто зазначити, що норми КПК України не містять заборони на повторний арешт, у зв'язку з чим потребують вдосконалення. Вбачається за доцільне заборонити слідчим суддям в одному кримінальному провадженні за одних і тих же підстав задовольняти клопотання слідчого, прокурора про накладення арешту на майно у разі наявності ухвали суду про скасування такого арешту. Водночас власникам арештованого майна слід приділяти належну увагу забезпеченню доведення перед судом фактів настання негативних наслідків від застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт майна (ухвала від 15.07.2019 р. у справі № 11-сс/824/3125/2019). Все частіше апеляційні суди,

¹⁷⁵ Добровичська А. Досудове розслідування корупційних і пов'язаних із корупцією злочинів: як це працює? : офіційний сайт Юридичної газети. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/dosudove-rozsliduvannya-korupciynih-i-povyazanih-iz-korupciyu-zlochiv-yak-ce-pracyue.html>.

¹⁷⁶ Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 26.11.2010 р. № 30. Офіц. сайт Судової влади України. URL : <https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

посилаючись на недоведеність вказаних обставин, відмовляють у скасуванні арешту¹⁷⁷.

Особливою відмінністю більшості ухвал про надання дозволу на обшук слідчих суддів Вищого антикорупційного суду України від аналогічних ухвал слідчих суддів місцевих судів є те, що в резолютивній частині перших надається право на відшукання документів і речей та не встановлюється мета чи право вилучення. Таким чином, слідчі судді ВАСУ залишають питання вилучення на розсуд слідчого. Така правова позиція зумовлена тим, що відповідно до ч. 7 ст. 236 КПК України, серед іншого, у процесі обшуку слідчий, прокурор має право оглядати й вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження¹⁷⁸.

При цьому, згідно з п. 5 ст. 40 КПК України, здійснюючи свої повноваження, слідчий є самостійним у своїй процесуальній діяльності, в яку забороняється втручання осіб, які не мають на це законних повноважень. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого. Тобто повноваження слідчого (прокурора) щодо прийняття рішення про вилучення майна під час проведення обшуку є дискреційними та не можуть заздальгідь встановлюватися ухвалою слідчого судді¹⁷⁹.

Згідно з приписами ч. 5 ст. 171 КПК України, клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуте особі, у якої воно було вилучене. У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої ст. 235 КПК України, клопотання про арешт такого майна повинно бути подане слідчим,

¹⁷⁷ Ухвала від 15.07.2019 р. у справі № 11-сс/824/3125/2019. URL : <https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds>.

¹⁷⁸ Ухвала від 02.03.2020 р. у справі № 991/149/20. Офіційний сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88016231>.

¹⁷⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуте особі, у якої воно було вилучене¹⁸⁰.

Варто мати на увазі, що залежно від того, яким чином здійснюється тимчасове вилучення майна, строк може обчислюватися або днями, або годинами. Тому у разі направлення клопотання про арешт майна слідчим/детективом засобом поштового зв'язку необхідно звертати увагу на час здійснення поштового відправлення, якщо строк обчислюється годинами. За наявності достатніх доказів слідчим, прокурором складається та вручається підозра, проводяться допити підозрюваних та вирішується питання про застосування до них запобіжних заходів¹⁸¹.

Одним з найбільш поширених квазікорупційних діянь є декларування недостовірної інформації, передбачене статтями 366-2 та 366-3 КК України. Відомості про вчинення вказаних злочинів отримуються з матеріалів повної перевірки Національним агентством з питань про запобігання корупції (далі – НАЗК), шляхом отримання інформації із ЗМІ (наприклад, у результаті здійснення журналістського розслідування, в результаті розслідування корупційних злочинів).

Для наділення інформації, отриманої з НАЗК, статусом доказів слідчий, прокурор повинен отримати таку інформацію через процедуру здійснення тимчасового доступу на підставі ухвали слідчого судді. Слідчий, прокурор оцінює відомості про декларування недостовірної інформації відповідно до норм Закону України «Про запобігання корупції» (зокрема, розд. VII «Фінансовий контроль»). Роз'яснення НАЗК можуть враховуватися слідчим, прокурором при встановленні та оцінці обставин вчинення протиправного діяння, проте не є

¹⁸⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред.: В. Г. Гончаренко, В. Т. Нор, М. Є. Шумило. Київ : Юстиніан, 2012. 753 с.

¹⁸¹ Доброчинська А. Досудове розслідування корупційних і пов'язаних із корупцією злочинів: як це працює? : офіційний сайт Юридичної газети. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/dosudove-rozsliduvannya-korupciynih-i-povyazanih-iz-korupciyu-zlochiv-yak-ce-pracyue.html>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

обов'язковими, оскільки не наділені відповідною юридичною силою з позиції поняття джерела права¹⁸².

Значну кількість інформації детективи НАБУ отримують з реєстрів, адже мають вільний доступ до більшості з них. Інформація про об'єкти майна одержується з відповідних реєстрів. Якщо оцінка задекларованого майна не проводилася, таке майно оглядається, вилучається (шляхом тимчасового доступу) чи арештовується, а в досудовому розслідуванні призначається відповідна експертиза (товарознавча, оціночна, мистецтвознавча та ін.). Для отримання відомостей або документів з-за кордону слідчий, прокурор має право надсилати запити про міжнародну правову допомогу до Міністерства юстиції України. Проте необхідно розуміти, що відповідь на запит є лише інформацією. Якщо слідчий має намір отримати допустимий доказ, він зобов'язаний звертатися до слідчих суддів із клопотанням про надання тимчасового доступу в межах міжнародної правової допомоги. Вказане вбачається з аналізу ст. 562 КПК України. Після цього запит разом з ухвалою слідчого судді направляється уповноваженому органу¹⁸³.

Більшість заяв, що надходять до слідчих суддів Вищого антикорупційного суду - це скарги на бездіяльність слідчого чи детектива, що полягає у відмові внести відомості в ЄДРДР. Вбачається така тенденція: якщо простежується підслідність злочину, саме тому правоохоронному органу, на бездіяльність слідчого якого заявлено скаргу, слідчі судді задовольняють такі скарги або задовольняють частково в межах підслідності. Трапляються непоодинокі клопотання про проведення закритих розглядів справ, у зв'язку з тим, що багато фігурантів – це судді, які мають доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень¹⁸⁴.

¹⁸² Доброчинська А. Досудове розслідування корупційних і пов'язаних із корупцією злочинів: як це працює? : офіційний сайт Юридичної газети. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/dosudove-rozsliduvannya-korupciynih-i-povyazanih-iz-korupciyu-zlochiv-yak-ce-pracyue.html>.

¹⁸³ Кримінально-процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / [В. І. Бояров, Т. В. Варфоломєєва, В. І. Вернидубов та ін.] ; за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. К. : Форум, 2003. 938 с.

¹⁸⁴ Сергєєва Д. Б., Старенький О. С. Теоретико-прикладне дослідження вчення про речові докази у кримінальному процесі. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 1. С. 212–215. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2018_1_28.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Неоднозначною є ситуація із зупиненням досудового розслідування після письмового повідомлення особі про підозру в порядку, передбаченому ст. 278 КПК України. Слідчі, прокурори після письмового повідомлення особі про підозру, керуючись 2 ч. 1 ст. 280 КПК України, зупиняють досудове розслідування, зокрема, якщо підозрюваного оголошено у розшук. Сторона захисту зазвичай подає скаргу щодо визнання постанови слідчого про зупинення кримінального провадження незаконною. Стосовно правової позиції з цього приводу серед слідчих суддів існують суперечності¹⁸⁵.

Перший висновок зводиться до того, що зупинення досудового розслідування з підстав, встановлених п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України, передбачає існування формальних підтверджень наведених обставин та обґрунтовану констатацію відповідних фактів посадовими особами органів досудового розслідування. Зокрема, встановлення факту перебування особи за межами України та нез'явлення на виклики слідчого, прокурора (ухвала 02.03.2020 р. у справі № 991/149/20)¹⁸⁶.

В ухвалі слідчого судді від 31.01.2020 р. у справі № 991/150/20 міститься висновок про те, що ч. 2 ст. 135 КПК України регламентує вручення повістки для передачі за місцем проживання або за місцем роботи, проте не зобов'язує детектива контролювати процес такої передачі. Тому для справи не має значення той факт, що головою садівницького товариства повідомлення про підозру особі не було вручене. За таких обставин повідомлення про підозру вручено належним чином¹⁸⁷.

Зустрічається також інший підхід — повернення конверта після закінчення строку зберігання є свідченням того, що особа не набула процесуального статусу підозрюваного у кримінальному провадженні. Вказаний факт є достатньою та самостійною підставою для скасування постанови про

¹⁸⁵ Доброчинська А. Досудове розслідування корупційних і пов'язаних із корупцією злочинів: як це працює? : офіційний сайт Юридичної газети. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/dosudove-rozsliduvannya-korupciynih-i-pov'yazanih-iz-korupcieyu-zlochiviv-yak-ce-pracyue.html>.

¹⁸⁶ Ухвала від 02.03.2020 р. у справі № 991/149/20. Офіційний сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88016231>.

¹⁸⁷ Ухвала від 31.01.2020 р. у справі № 991/150/20. Офіційний сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87392461>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

зупинення досудового розслідування (ухвала від 18.03.2020 р. у справі № 757/59360/19-к)¹⁸⁸.

Щодо ролі прокурора на етапі завершення розслідування кримінального провадження варто відмітити, що вони не бояться приймати рішення про закриття кримінальних проваджень після вручення повідомлення про підозру та впевнені, що у випадку прийняття ними законного рішення покараними не будуть. Подібний підхід у діяльності САП значно відрізняється від поширених загальних прокуратурах практик автоматичного віднесення всіх (навіть законних) випадків закриття кримінальних проваджень після вручення повідомлення про підозру до «професійних» порушень та карання за це процесуальних керівників. Така практика може свідчити як про зміну сприйняття самими прокурорами інституту повідомлення про підозру, так і про відсутність у діяльності САП практик безумовного покарання за такі рішення¹⁸⁹.

Отже, можна зробити висновок про те, що виконання повноважень прокурором, який здійснює процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів, відбувається за загальними правилами, встановленими кримінальним процесуальним законодавством України.

Встановлено, що участь прокурора під час досудового розслідування корупційних злочинів умовно можна поділити на такі напрями: початковий (при внесенні відомостей про вчинення корупційного злочину в Єдиний реєстр досудових розслідувань), участь прокурора у проведенні слідчих (розшукових) дій; участь прокурора у застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження; участь прокурора під час закінчення досудового розслідування; участь прокурора у забезпеченні прав і свобод підозрюваного.

¹⁸⁸ Ухвала від 18.03.2020 р. у справі № 757/59360/19-к. Офіційний сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88319946>.

¹⁸⁹ Белоусов Ю. Роль процесуального керівника – прокурора спеціалізованої антикорупційної прокуратури на досудовій стадії процесу. Звіт за результатами дослідження / [Ю. Белоусов, В. Венгер, В. Мітько, А. Орлеан, В. Сущенко, В. Яворська] ; за заг. ред. Белоусова Ю. К. : СТ-Друк, 2017. 268 с. URL : http://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2018/12/prokur_orsapukr.pdf.

§ 2.2 Повноваження прокурора під час судового розгляду справ про корупційні злочини

Питання участі прокурора у кримінальному провадженні у суді першої інстанції викликають постійний інтерес як у науці кримінального процесу, так і у правозастосовній практиці. І це закономірно, оскільки прокурор бере активну участь у судовому провадженні у першій інстанції, у тому числі у підготовчому провадженні, забезпечуючи розгляд судом кримінальної справи по суті. Недосконалість правого регулювання цієї діяльності, помилка прокурора у кожному конкретному випадку може призвести до негативних наслідків як загального (невиконання завдань кримінального провадження), так і окремого (порушення прав і законних інтересів конкретних осіб) характеру¹⁹⁰.

Для початку зазначимо, що відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року, здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні покладень на Вищий антикорупційний суд. Згідно з зазначеним законом, Вищий антикорупційний суд є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України¹⁹¹.

Варто відмітити, що створення відповідного суду було вимогою європейського співтовариства на шляху України до входження до міжнародної спільноти.

¹⁹⁰ Орлик Д. П. Діяльність прокурора щодо забезпечення його участі в судовому засіданні у першій інстанції. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту*. Випуск 38. Том 2. С. 125–128. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12325/1/ДІЯЛЬНІСТЬ%20ПРОКУРОРА%20ЩОДО%20ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ%20ЙОГО%20УЧАСТІ.pdf>.

¹⁹¹ Про вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Насамперед необхідно звернути увагу на те, що антикорупційні суди функціонують лише у 20 країнах світу, серед яких такі, як Афганістан, Бангладеш, Ботсвана, Бурунді, Камерун, Індонезія, Кенія, Непал, Пакистан, Палестина, Філіппіни, Сенегал, Уганда (тобто так звані країни «третього світу»). Щодо досвіду європейських країн із створення таких судів, то вони функціонують лише у трьох країнах: Болгарії, Словаччині та Хорватії¹⁹².

У Болгарії існує розгалужена система антикорупційних органів. Як одна із структур спрямованих на боротьбу з корупцією та підвищення рівня довіри населення до державних органів було створено спеціалізований суд, специфіка діяльності якого полягає у розгляді злочинів, які скоєні організованими злочинними угрупованнями, до їх числа також відносяться злочини, пов'язані із корупційною діяльністю. У Болгарії антикорупційний суд є універсальним паралельним судом, оскільки система антикорупційних судів включає як суд першої інстанції – Спеціалізований кримінальний суд, так і апеляційний суд – Апеляційний спеціалізований кримінальний суд. В якості касаційної інстанції виступає Верховний касаційний суд¹⁹³.

Проте, як свідчать наукові джерела, громадськість критично відноситься до ідеї такого суду, адже Болгарія є однією з найкорумпованіших країн Європи. Аналізуючи результати діяльності цього суду, можна робити висновок, що справді, його ефективність бажає кращого.

Ще однією європейською країною, яка ініціювала створення антикорупційного суду, є Словаччина. Закон про створення Антикорупційного суду у цій країні було ухвалено 2003 році, однак свою роботу суд розпочав тільки через два роки у 2005 році. Причини, які стали поштовхом для створення такого суду ідентичні іншим країнам, – це прагнення зруйнувати зв'язки, що існували між суддями, адвокатами, прокурорами, іншими

¹⁹² Прокопів Б. Специфіка функціонування вищого антикорупційного суду в Україні: міжнародний досвід та українські реалії. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 3 (15). 2018 р. С. 103-107. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31287/1/Прокопів.pdf>.

¹⁹³ Створення та діяльність антикорупційних судів у Болгарії, Словаччині та Хорватії Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. URL : <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29287.pdf>.

представниками державної влади та організованою злочинністю.

Так як в Україні, Антикорупційний суд Словаччини був сформований із нових суддів. Гарантією їх неупередженості при розгляді справ стала висока заробітна плата, особиста охорона та забезпечення захисту для їх сімей. На початку своєї діяльності функціонування суду відзначалося позитивними результатами. Перші роки роботи суду, за словами громадян цієї країни, відзначилися акумулюванням спеціальних знань, розірванням деяких локальних злочинних зв'язків, успішним завершенням кількох корупційних справ. Однак, в процесі свого функціонування Антикорупційний суд став дуже незручним для певного кола осіб. Його діяльність викликала незадоволення деяких політиків і суддів звичайних судів, які обґрунтовували своє незадоволення дискримінацією щодо них (у суддів антикорупційного суду заробітна плата була значно вищою ніж у суддів судів загально юрисдикції). Наслідком цього незадоволення деяких верств населення стало конституційне оскарження, результатом якого стало скасування у 2009 році закону про спеціалізований антикорупційний суд¹⁹⁴.

Отже, враховуючи зарубіжний досвід, можемо відмітити поширення у світі ідеї щодо створення спеціалізованих судів, які розглядають справи про корупційні злочини. Що стосується України, Вищий антикорупційний суд є такою ланкою й успішно розглядає дані справи. Так, перший вирок антикорупційного суду було ухвалено щодо судді у відставці, яка не подавала електронні декларації. На засіданні вона пояснювала, що декларації подавала, але не в електронному вигляді, а паперовому. Колегія суддів визнала її винною і призначила 51 тис. грн штрафу з позбавленням права обіймати державні посади (окрім виборних) протягом року. Оскаржувати вирок до апеляційної палати обвинувачена не стала і він уже набув законної сили. Вищий антикорупційний суд розглянув цю справу менше, ніж за 2 місяці. Наприклад, Солом'янський

¹⁹⁴ Прокопів Б. Специфіка функціонування вищого антикорупційного суду в Україні: міжнародний досвід та українські реалії. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 3 (15). 2018 р. С. 103-107. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31287/1/Прокопів.pdf>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

районний суд міста Києва розглядав її 1,5 роки та до кінцевого судового рішення там і не наближався.

У другій завершеній справі вирок було ухвалено щодо заступника директора ТОВ «Фармаплант Україна». Останній здійснював фінансові операції з коштами, які було одержано внаслідок вчинення злочину, що передувало відмиванню доходів на загальну суму більше 6 млн доларів США, за попередньою змовою групою осіб. Варто зазначити, що вирок у цій справі було ухвалено на підставі угоди про визнання винуватості. Обвинуваченому призначили покарання у вигляді позбавлення волі на строк 4 роки без позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та без конфіскації майна. При цьому його було звільнено від позбавлення волі з іспитовим строком у 2 роки. Відмітимо, що між отриманням обвинувального акту Антикорупційним судом та прийняттям остаточного рішення минуло менше 1 місяця. Натомість у Шевченківському районному суді міста Києва ця справа перебувала на розгляді понад 7 місяців, але прийняти остаточне рішення судді там так і не змогли¹⁹⁵.

Отже, можемо відмітити швидкий розгляд корупційних справ та високу ефективність проведення судового розгляду Вищим антикорупційним судом.

Як стверджує О. В. Геселев, аналізуючи процесуальний статус прокурора за КПК України, слід пам'ятати, що участь прокурора у кримінальному процесі визначається, насамперед, закріпленими ст. 121 Конституції України фундаментальними положеннями щодо основних напрямів діяльності або функцій органів прокуратури України. При цьому, концептуальною новелою КПК України є положення щодо участі прокурора на стороні обвинувачення на всіх стадіях кримінального провадження¹⁹⁶.

Ми не можемо лишити поза увагою стадію підготовчого провадження та участь на ній прокурора, адже на цій стадії

¹⁹⁵ Валько В. Проміжні результати роботи Антикорупційного суду: рейтинг суддів і темпи розгляду справ. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/12/27/7235988>.

¹⁹⁶ Геселев О. Процесуальний статус та повноваження прокурора за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Слово Національної школи суддів України*. 2012. № 1. С. 78.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

вирішуються важливі питання, які можуть суттєво вплинути на хід судового розгляду справ про корупційні злочини.

Незважаючи на незначну питому вагу підготовчого судового засідання порівняно з судовим розглядом (зокрема за такими критеріями як часові затрати та кількість процесуальних дій) підготовка прокурора до першої судової стадії є багатоетапним та трудомістким процесом. Як цілком справедливо відмічає П. М. Каркач, «до підготовчого слухання справи прокурор повинен: а) вивчити і законспектувати матеріали справи з аналізом доказів; б) скласти план доповіді й обґрунтувати свої позиції з тих питань, які з'ясовує суд; в) ознайомитися із матеріалами: документами, скаргами, клопотаннями, які надійшли безпосередньо до суду після направлення справи прокурором; г) відпрацювати позицію інших учасників процесу, їх можливих клопотань, враховуючи, що ухвала судді про призначення справи до розгляду оскарженню не підлягає, за винятком повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Тому при підготовчому розгляді справи інформація прокурора щодо можливості призначення справи до розгляду і його думка щодо клопотань інших учасників процесу повинні бути об'єктивними, ґрунтуватися на матеріалах справи та нормах закону»¹⁹⁷. Значний обсяг робіт по підготовці до першої судової стадії, а також той факт, що у кожного працівника прокуратури за напрямком процесуальне керівництво в провадженні одночасно перебуває далеко не одна справа безумовно викликає питання про часовий ресурс, на який може розраховувати прокурор при підготовці до першого засідання у суді¹⁹⁸.

Зазначимо, що питання строків проведення попереднього судового розгляду та часу, який надається прокурору для підготовки, піднімалось ще за часів дії КПК України 1960 р. Так, співставивши законодавчі вимоги щодо строків проведення тодішнього попереднього судового розгляду, та реальну

¹⁹⁷ Каркач П. М. Державне обвинувачення в суді за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч. посіб. Харків : Право, 2013. 184 с.

¹⁹⁸ Колодчин В. В., Туманянц А. Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції : моногр. Харків : ТОВ «Оберіг», 2016. 228 с. URL : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11981/1/Tumaniants_Kolodchin_mon_2016.pdf.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

практику реалізації відповідних норм В. Т. Маляренко зазначав, що нескладні арифметичні дії свідчать про значно менший фактичний термін до розгляду справи. Визначений законом термін (десять або двадцять днів) обов'язково припадає два вихідних (субота та неділя). Ще день на реєстрацію справи в канцелярії суду, на доповідь голові чи його заступнику. Повернення справи в канцелярію з відповідною резолюцією, передачу справи з канцелярії безпосередньо судді. За цей час необхідно ретельно вивчити справу незалежно від її обсягу і складності, а також вирішити ряд питань, пов'язаних з призначенням справи до розгляду в суді»¹⁹⁹. І хоча на сьогодні це питання не визначене законодавчо, тобто, не передбачено питань, які повинні бути досліджені прокурором до проведення підготовчого провадження, все таки на практиці прокурори детально готуються до цієї стадії кримінального провадження.

Так, відповідно до ч.1 ст. 314 КПК України після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, примусових заходів виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання (курсив наш)²⁰⁰. Однозначне, на перший погляд положення, викликало відмінності у його розумінні судами. Зокрема, на етапі підготовки до застосування КПК України (в період з моменту його прийняття й до моменту набрання чинності) окремі правозастосовники виходили з того, що підготовче засідання має відбутися не пізніше п'яти днів, після надходження в суд обвинувального акту. На думку В. В. Колодчина, А. Р. Туманянц, така судова позиція була викликана перенесенням відповідних звичних шаблонів практики застосування ст. 241 КПК 1960 р., яка передбачала проведення досудового розгляду не пізніше десяти діб, а у разі складності справи – не пізніше тридцяти діб з дня надходження її до суду. Поряд із тим, врахування реалій документообігу засвідчило

¹⁹⁹ Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : моногр. Київ : Юрінком Інтер, 2005. С. 167.

²⁰⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

деструктивність спробу тлумачити новоприйнятий закон, опираючись на практику реалізації попереднього кримінального процесуального законодавства. Річ у тім, що провести підготовче засідання у п'ятиденний термін з моменту надходження одного з підсумкових документів до суду є фізично неможливим (зважаючи на необхідність виконання ряду організаційних дій, як то визначення системою документообігу судді, який буде розглядати провадження, отримання ним обвинувального акту в канцелярії суду, направлення повідомлень учасникам провадження тощо)²⁰¹.

Врахувавши вищезазначені нюанси суду було надано роз'яснення, відповідно до якого п'ять днів надається суду не для проведення, а лише для призначення підготовчого засідання. Так, у відповідному інформаційному листі вища судова інстанція вказала таке: «головуючий (професійний суддя, який головує під час колегіального судового розгляду або здійснює його одноособово) отримує обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, про що робиться запис у контрольному журналі судових справ та інших матеріалів, переданих для розгляду судді. Не пізніше п'яти днів із дня надходження у провадження конкретного судді обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд постановляє ухвалу про призначення підготовчого судового засідання, в якій визначає дату, час та місце його проведення»²⁰².

Подібне судове роз'яснення, знявши з одного боку питання щодо правильності тлумачення ч. 1 ст. 314 КПК України, з іншого – оголило ще одну проблему нормативної регламентації строків: кримінальне процесуальне законодавство містить строк

²⁰¹ Колодчин В. В., Туманянц А. Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції : моногр. Харків : ТОВ «Оберіг», 2016. 228 с. URL : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11981/1/Tumaniants_Kolodchin_mon_2016.pdf.

²⁰² Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : лист Вищ. спеціаліз. суду України з розгляду цивіл. і кримінал. справ від 3 жовт. 2012 р. № 223-1430/0/4-12. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2013. № 5. С. 85–94.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

для призначення, але не передбачає граничного строку проведення (принаймні першого засідання) стадії підготовчого провадження. Така ситуація негативно відбивається не лише на організації діяльності прокурора (оскільки ускладнює планування підготовки до судових засідань), а й ставить під загрозу дотримання передбаченого права особи на розгляд кримінального обвинувачення щодо неї у розумні строки. Зрозуміло, що в низці випадків (зокрема, щодо регламентації тривалості стадії судового розгляду) цілком виправданим є застосування законодавцем оціночної категорії «розумний строк», проте «технічний» характер стадії підготовчого судового розгляду надає можливість використовувати чіткі нормативні конструкції²⁰³.

Зважаючи на специфіку кримінальних проваджень про корупційні злочини, вважаємо за необхідне у законодавчому закріпленні строку проведення підготовчого провадження, адже така ситуація, може негативно відбитися на організації діяльності прокурора у кримінальному провадженні.

У зв'язку з цим, запропоновано внести до зміни до ч. 1 ст. 314 КПК і викласти її у такій редакції: «Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження. Підготовче судове засідання проводиться протягом п'ятнадцятиденного строку з моменту призначення дати його проведення». Варто відмітити, що статистичні показники діяльності Вищого антикорупційного суду, зокрема, щодо проведення підготовчих проваджень, свідчать про високу результативність суду.

Якщо порівняти темпи проведення підготовчих судових засідань у одних і тих же справах між Вищим антикорупційним судом та судами загальної юрисдикції, то у більшості випадків вони зросли. Наприклад, у справі екссудді та прокурора із

²⁰³ Юрчишин Ю. В. Повноваження прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення. *Вісник Чернівецького фак-ту Нац. ун-ту «Одеська юридична академія»*. 2019. № 2. С. 187–195.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Луганщини колегії суддів Вищого антикорупційного суду знадобилося менше 2 місяців для призначення справи до судового розгляду. Натомість з моменту направлення цього обвинувального акту вперше до загального місцевого суду у березні 2016 року і до призначення справи до судового розгляду тоді пройшло майже 15 місяців, а справа змінила три суди. Тобто судді Вищого антикорупційного суду провели підготовче засідання у 7,5 разів швидше, ніж це було раніше. Є також справи, де судді Вищого антикорупційного суду проводили підготовчі засідання в 11-12 разів швидше, ніж їх проводили загальні суди. Наприклад у вже згаданій справі щодо судді у відставці, яка не подала електронні декларації, справу призначили до судового розгляду за 18 днів, натомість місцевий загальний суд витратив на це 209 днів²⁰⁴.

Повернення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру або примусових заходів виховного характеру прокурору є доволі поширеним рішенням, що приймається судами за результатами стадії підготовчого провадження²⁰⁵. При цьому дане питання є доволі неоднозначним й дискусійним у першу чергу в практичному правозастосуванні. Вбачається, що подібна ситуація викликана деякою неповнотою та нечіткістю нормативного регулювання й відсутністю детального роз'яснення на рівні інтерпретаційних актів. У першу чергу відмітимо, що претензії зі сторони суду доволі часто викликає інформація, яка міститься в реєстрі матеріалів досудового розслідування, або її відсутність. Також нерідкими є ситуації, коли в реєстрі матеріалів не вказані слідчі (розшукові) дії, які фактично проводились, протоколи яких є в матеріалах провадження, а відтак їх використання як доказів планується прокурором. Численною є практика повернення судами обвинувальних актів з посиланням на недостатність у них

²⁰⁴ Валько В. Проміжні результати роботи Антикорупційного суду: рейтинг суддів і темпи розгляду справ. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/12/27/7235988>.

²⁰⁵ Луцик В. В. Повернення кримінальної справи прокурору зі стадії попереднього судового розгляду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2009. 224 с.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

інформації, яка не вимагається КПК України, але є практично необхідною для нормального функціонування суду²⁰⁶.

З огляду на аналіз статистичних показників та даних Єдиного реєстру судових рішень, причинами повернення обвинувальних актів прокурору у справах про корупційні злочини, є: 1) відсутність всіх документів у реєстрі матеріалів досудового розслідування; 2) повернення прокурору обвинувального акту на доопрацювання у разі виявлення недоліків; 4) недостатність інформації, яка міститься в обвинувальному акті тощо.

Відмітимо, що тематика підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді є предметом підвищеного наукового інтересу, про що свідчать як роботи загального характеру²⁰⁷, так і вузькоспеціалізовані дослідження²⁰⁸.

Варто зазначити, що судовий розгляд справ про корупційні злочини здійснюється у порядку і за правилами, визначеними КПК України. Відтак етапи судового розгляду – підготовча частина судового засідання; судовий розгляд; судові дебати; останнє слово обвинуваченого; постановлення і проголошення судового рішення – є такими ж у справах про корупційні злочини.

Як справедливо зазначає П. М. Каркач, «заслугує на увагу практика, коли державний обвинувач поводить пасивно при визначенні порядку дослідження доказів і його пропозиція

²⁰⁶ Колодчин В. В., Туманянц А. Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: моногр. Харків: ТОВ «Оберіг», 2016. 228 с. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11981/1/Tumaniants_Kolodchin_mon_2016.pdf.

²⁰⁷ Каркач П. М. Державне обвинувачення в суді за новим кримінальним процесуальним законодавством України: навч. посіб. Харків: Право, 2013. 184 с.; Малярєнко В. Т., Вернидубов І. В. Прокурор у кримінальному судочинстві: деякі проблеми та шляхи їх вирішення. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 240 с.; Мичко М. І. Функції та організаційний устрій прокуратури: моногр. Донецьк: Донеччина, 2001. 272 с.; Мовчан Г. В. Процесуальні повноваження прокурора у досудовому провадженні та в суді першої інстанції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого; Харків, 2010. 219 с.; Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України: моногр. Київ: Атіка, 2007. 160 с.

²⁰⁸ Крючко Ю. І. Проблеми підтримання державного обвинувачення у справах про навмисні вбивства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. Харків, 1999. 19 с.; Садловська Я. І. Шляхи удосконалення організації підтримання державного обвинувачення у провадженні щодо торгівлі людьми. *Юридична осінь 2013 року*: зб. тез доп. та наук. повідомл. учасників всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (Харків, 14 листопа. 2013 р.). Харків, 2013. С. 394–395; Тугутов Б. Поддержание государственного обвинения по уголовным делам о лесных пожарах. *Законность*. 2012. № 6. С. 35–38; Туркот М. Особливості підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про військові службові злочини. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2013. № 2. С. 64–69.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

стосовно того, що судовий розгляд треба здійснювати відповідно до норм КПК або допитати свідків згідно зі списком в обвинувальному акті, є невмотивованою і непродуманою»²⁰⁹. Подібний стан справ вже потрапляв у коло зору науковців. Узагальнення практики діяльності прокурора в суді першої інстанції, інтерв'ювання захисників та суддів, надало можливість дійти висновку, що основною причиною подібної ситуації є незнання прокурором матеріалів кримінального провадження та його непідготовленість до судового розгляду, що, безперечно, знижує авторитет влади, дискредитує державне обвинувачення²¹⁰.

На сьогодні існує ціла низка об'єктивних причин, які істотно підвищують навантаження на працівників прокуратури, а відтак знижують ефективність їх роботи. Серед іншого до числа таких чинників науковці відносять здійснення прокурорами процесуального керівництва (яке порівняно з наглядом відповідно до КПК 1960 р. потребує затрати значно більших часових ресурсів), скасування стадії-фільтра порушення кримінальної справи тощо. Це є черговим підтвердженням доцільності впровадження спеціалізації серед прокурорів, як одного з можливих напрямків підвищення ефективності роботи. Як вже відмічалось нами, зосередження прокурора на вузькій сфері кримінальних правопорушень з одного боку забезпечить вироблення звичних навиків у роботі з конкретними видами кримінальних правопорушень, а з іншого – підвищить ступінь професіоналізму²¹¹.

Видається недоцільним досліджувати роль прокурора на кожному етапі судового розгляду справ про корупційні злочини, тому ми звернемо увагу на проблемні аспекти з даного питання. З цього приводу відмітимо, що важливою є роль прокурор у судових дебатах при розгляді справ про корупційні злочини.

²⁰⁹ Каркач П. М. Державне обвинувачення в суді за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч. посіб. Харків : Право, 2013. 184 с.

²¹⁰ Гришин С. П. Судебное следствие в смешанном уголовном процессе (гносеологический, процессуальный и тактико-криминалистический аспекты) : учеб. пособие. Москва : Юрлитинформ, 2008. С. 159.

²¹¹ Шорін М. Сучасні проблеми діяльності прокурорів у кримінальному судочинстві. *Вісник прокуратури*. 2008. № 12. С. 16.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Слід погодитися з позицією, що оскільки прокурор виголошує обвинувальну промову на початку судових дебатів, а вже після цього з промовами виступають потерпілий, захисник, обвинувачений, інші учасники судового провадження, іде обмін репліками і т.д., то можна стверджувати, що саме проголошена прокурором обвинувальна промова визначає зміст і спрямованість судових дебатів. У цьому сенсі виступ потерпілого може розглядатися як доповнення, а виступи захисника і обвинуваченого – як відповіді на обвинувальну промову прокурора. У підсумку вона лягає в основу ухвалення вироку, оскільки формування внутрішнього переконання судді у значній мірі відбувається під час судових дебатів, коли усі учасники намагаються довести суду відповідність власної позиції дослідженням у судовому розгляді доказам²¹².

Важливим є питання щодо встановлення часових рамок для виступу учасників кримінального провадження під час судових дебатів.

Так, принципових змін зазнав законодавчий підхід щодо повноважень головуючого по забезпеченню дотримання порядку під час судових дебатів. За раніше чинним КПК головуючий наділявся правом зупинити учасників судових дебатів лише в тих випадках, коли вони в промовах виходили за межі розглядуваної справи, але при цьому суду в цілому заборонялось обмежувати тривалість судових дебатів певним часом (ч. 4 ст. 318 КПК 1960 р.). Стосовно ж КПК України, то в ньому передбачено наступне: суд не має права обмежувати тривалість судових дебатів певним часом, але головуючий вправі зупинити виступ учасника дебатів, якщо він після зауваження повторно вийшов за межі кримінального провадження, що здійснюється, чи повторно допустив висловлювання образливого або непристойного характеру, і надати слово іншому учаснику дебатів (ч. 6 ст. 364 КПК України). Співставлення зазначених положень надає можливість констатувати що, якщо відповідно до раніше чинного

²¹² Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред.: В. Г. Гончаренко, В. Т. Нор, М. Є. Шумило. Київ : Юстиніан, 2012. 753 с.; Лапкин А. В. Правовая природа обвинительной речи прокурора и требования к ней. *Проблемы законности* : сб. науч. тр. Харьков, 2013. № 122. С. 232.

законодавства головуючому надавалось право лише зупинити виступ учасника провадження (з метою направлення його «у русло» розглядуваної справи), після чого виступ продовжувався, то новітнє законодавство вирішує проблему більш радикальним способом, надаючи право головуючому, за наявності передбачених юридичних підстав, взагалі припинити виступ учасника в судових дебатах. Зауважимо, що розглядаючи даний випадок, окремі науковці вказували, що фактично таким чином головуючий може позбавити обвинувача або захисника можливості виконувати свою процесуальну функцію обвинувачення чи захисту, а відтак порушується принцип змагальності²¹³.

Отже, природа повноважень прокурора у судовому розгляді справ про корупційні злочини, порівняно із досудовим розслідуванням цієї категорії справ, є кардинально іншою: процесуальне керівництво змінюється на підтримання публічного обвинувачення, висловлення власної позиції, подання клопотань тощо.

§ 2.3 Участь прокурора на стадіях оскарження судових рішень у справах про корупційні злочини

Прийняття спеціалізованого антикорупційного законодавства, яким створено низку антикорупційних державних органів, формування антикорупційної стратегії держави й у зв'язку з цим внесення змін до кримінального процесуального законодавства внесло суттєві зміни до розуміння ролі та завдань прокурора як учасника кримінального провадження. У зв'язку з цим, визначення процесуального статусу прокурора як учасника кримінального провадження у справах про корупційні злочини є, вочевидь, найбільш актуальним питанням сучасної доктрини кримінального

²¹³ Колодчин В. В., Туманянц А. Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції : моногр. Харків : ТОВ «Оберіг», 2016. 228 с. URL : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11981/1/Tumaniants_Kolodchin_mon_2016.pdf.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

процесуального права права. Особливо це питання актуалізується у разі визначення ролі прокурора САП на стадіях кримінального провадження під час перегляду судових рішень.

Законне та справедливе вирішення кримінально-правового конфлікту ставить перед юридичною наукою завдання щодо зменшення кількості помилок під час досудового провадження та судового розгляду матеріалів кримінальних проваджень, а також пошуку шляхів їх виправлення. Як справедливо зазначає І. С. Курбатова, на практиці іноді трапляються випадки, коли судові рішення ухвалюються з порушенням матеріального або процесуального закону²¹⁴.

Гарантією відновлення порушених прав та свобод людини і громадянина у кримінальному провадженні є встановлена законодавством можливість їх виправлення шляхом оскарження будь-якого судового рішення, що не набрало чинності, в суді вищої інстанції – апеляційному суді. Саме суд апеляційної інстанції має забезпечити постановлення законних, обґрунтованих та вмотивованих судових рішень, а також вжиття своєчасних заходів, спрямованих на виправлення помилок, які були допущені на попередніх стадіях кримінального провадження.

Відповідно до п. 8 ст. 129 Конституції України однією із фундаментальних засад судочинства є право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень, окрім випадків, встановлених законом²¹⁵. Аналогічні норми містяться також у ст. 14 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»²¹⁶, процесуальних кодексах України. Поряд із національним законодавством це право проголошено і у міжнародних актах, зокрема: відповідно до п. 5 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. кожен, кого засуджено за будь-який злочин, має право на те, щоб його засудження і вирок були переглянуті вищестоящою судовою інстанцією згідно із

²¹⁴ Курбатова І. Участь прокурора у перегляді судових рішень судом апеляційної інстанції. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 322–326. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/2/55.pdf>.

²¹⁵ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254/96-в>.

²¹⁶ Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/ed20160602#Text>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

законом²¹⁷ та ч. 2 ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, кожен, кого суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, має право на перегляд вищою судовою інстанцією винесеного йому вироку або призначеної міри покарання²¹⁸.

Проблеми законодавчого регулювання участі прокурора на стадії перегляду судових рішень, в тому числі, у справах про корупційні злочини, досліджували В. Бесчасний, Л. Богословська, Т. Варфаломєєва, Ю. Грошевий, П. Каркач, О. Костюченко, Є. Коваленко, М. Косюта, І. Курбатова, Л. Лобойко, В. Маляренко, В. Маринів, О. Михайленко, М. Михеєнко, В. Шибіко та інші.

Особливістю участі прокурора на цій стадії кримінального провадження у справах про корупційні злочини зумовлене тим, що таке провадження може виникнути лише за наявності апеляційної скарги, а оскарження в касаційному порядку можливе лише тільки після апеляційного перегляду. Саме тому подача прокурором апеляції має досить вагоме, а іноді вирішальне значення, адже засуджений чи його захисник і навіть інші суб'єкти апеляційного оскарження, передбачені ст. 393 КПК України, не завжди оскаржують вирок або ухвалу суду²¹⁹.

Погодимося з І. С. Курбатовою, що без апеляції на безпідставне виправдання особи, незаконне звільнення особи від відбування призначеного покарання з випробуванням, м'якість призначеного покарання, безпідставне закриття провадження чи необхідності застосування норми закону про більш тяжкий злочин апеляційна та касаційна інстанції не можуть переглянути незаконне судові рішення. У подібних випадках сторона захисту не зацікавлена у перегляді судового рішення, а тому

²¹⁷ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : ратифікований Україною від 19.10.1973 р. № 995_043 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

²¹⁸ Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод : ратифікована Україною від 17.07.1997 р. № 995_004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

²¹⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

роль прокурора за таких умов має надзвичайно велике значення²²⁰.

Відповідно до ч. 4 ст. 36 КПК України та ч. 5 ст. 24 Закону України «Про прокуратуру» правом внесення апеляційної (касаційної) скарги на судові рішення у кримінальному провадженні наділені прокурори вищого рівня: Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники, керівник обласної прокуратури, його перший заступник та заступники Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники мають право доповнити, змінити або відмовитися від апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, внесених ними, керівниками, першими заступниками чи заступниками керівників або прокурорами прокуратур нижчого рівня. Водночас статтями у КПК України визначено коло осіб, які мають право подати апеляційну, касаційну скаргу, однак, ці статті містять лише згадку про прокурора як про суб'єкта апеляційного чи касаційного оскарження, не уточнюючи при цьому, який саме прокурор має право на подання апеляційної чи касаційної скарги²²¹.

Тому за наявності даних щодо порушення норм процесуального чи матеріального права прокурор у справах про корупційні злочини зобов'язаний реагувати на неправомірні судові рішення шляхом подачі апеляційної скарги. У цьому полягає сутність кримінальної процесуальної діяльності цього учасника кримінального провадження на стадіях перегляду судових рішень.

У зв'язку з цим, прокурор протягом строків, передбачених у законодавстві щодо на оскарження судових рішень має ознайомитись із ними та матеріалами судового розгляду, апеляціями інших учасників процесу, подати письмові заперечення щодо них, своєчасно внести апеляцію на кожне

²²⁰ Курбатова І. Участь прокурора у перегляді судових рішень судом апеляційної інстанції. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 322–326. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/2/55.pdf>.

²²¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI із змінами та доповненнями // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>; Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.

незаконне судове рішення та взяти участь у розгляді кримінальної справи в апеляційному суді. Крім того, має право вносити зміни, доповнювати і навіть відкликати апеляційну скаргу²²².

Поряд із тим змінити, доповнити, відкликати, відмовитися від апеляційної, касаційної скарги має право прокурор, який її подав, або прокурор вищого рівня.

Однак у юридичній літературі висловлюється думка, що відкликання апеляції вищестоящим прокурором поставить прокурора, який подав апеляцію, в нерівне становище з іншими учасниками судового розгляду справи. Зокрема, таку думку висловили В. Маляренко та І. Вернидубов, які зазначають, що право на відкликання апеляції мусить мати лише той прокурор, який брав участь як державний обвинувач у розгляді справи судом першої інстанції та подав апеляційну скаргу²²³.

Вважаємо, що зазначене питання потрібно врегулювати на рівні кримінального процесуального законодавства. Право на відкликання апеляції має залишитися лише за тією особою, яка її внесла. В іншому разі це може призвести до зловживань службовим становищем з боку вищестоящих прокурорів.

На основі аналізу доктринальних джерел можемо зазначити, що відкликання апеляції вищестоящим прокурором порушує засаду рівності, адже в неоднакове становище з іншими учасниками кримінального провадження. Що стосується право на внесення змін і доповнень до апеляції прокурора, вважаємо, що таким правом може бути наділений вищестоящий прокурор, але в межах викладеної в апеляційній скарзі позиції²²⁴.

З метою уникнення ймовірних зловживань з боку вищестоящих прокурорів пропонуємо доповнити КПК України ст. 393-1 «Відкликання прокурором апеляційної скарги» такого змісту: «1. Відкликати апеляційну скаргу має право прокурор,

²²² Курбатова І. Участь прокурора у перегляді судових рішень судом апеляційної інстанції. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 322–326. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/2/55.pdf>.

²²³ Маляренко В. Т., Вернидубов І. В. Прокурор у кримінальному судочинстві: деякі проблеми та шляхи їх вирішення. Київ : Юрінком Інтер, 2001. С. 208.

²²⁴ Юрчишин Ю. В. Досвід деяких країн СНД щодо участі прокурора у кримінальному провадженні про корупційні злочини. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини* : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., (м. Запоріжжя, 27-28 грудня 2019 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2019. Ч. 2. С. 134-136.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

який її подав. 2. Вносити зміни і доповнення до апеляційної скарги має право прокурор, який подав скаргу. Таким правом може бути наділений вищестоящий прокурор, але в межах викладеної в апеляційній скарзі позиції».

Хоча з цього питання судова практика є неоднозначною. Суди звертають увагу на відсутність відповідної норми у законодавстві, яка б визначала можливість відмовитись від апеляційної скарги. Так, 22 жовтня 2020 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 592/11577/18 вказав, що прокурор, який лише брав участь у розгляді справи у суді апеляційної інстанції, не може відмовитися від апеляційної скарги. Вироком місцевого суду особу засуджено за ч. 1 ст. 121 КК України із застосуванням положень ч. 1 ст. 69 КК України до покарання у вигляді обмеження волі на строк 2 роки²²⁵.

Вироком апеляційного суду частково задоволено апеляційну скаргу прокурора, вирок місцевого суду в частині призначеного покарання скасовано та ухвалено новий вирок, яким особу засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі на строк 5 років. У касаційній скарзі захисник зазначав, що апеляційний суд, частково задовольняючи апеляційні вимоги прокурора, залишив поза увагою факт відмови прокурора від апеляційної скарги під час судового розгляду цього кримінального провадження в апеляційному суді. Верховний Суд вказав, що системне тлумачення ч. 4 ст. 36 та ч. 1 ст. 403 КПК дає підстави вважати, що право на відмову від апеляційної скарги має лише прокурор, яким було подано апеляційну скаргу, а також прокурори вищого рівня (Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники)²²⁶ [86].

²²⁵ Право на відмову від апеляційної скарги має лише прокурор, яким було подано апеляційну скаргу, а також прокурор вищого рівня. Офіційний сайт LexInform – Юридичні новини України. URL : <https://lexinform.com.ua/sudova-praktyka/pravo-na-vidmovu-vid-apelyatsijnoyi-skargy-maye-lyshe-prokuror-yakym-bulo-podano-apelyatsijnu-skargu-a-takozh-prokuror-vyshhogo-rivnya>.

²²⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.

Відповідно до журналу судового засідання, прокурор, який брав участь у суді апеляційної інстанції, під час апеляційного розгляду в усній формі відмовився від апеляційної скарги прокурора, який подав апеляційну скаргу. Колегією суддів апеляційного суду було відмовлено прокурору у задоволенні такої заяви та продовжено апеляційний розгляд, за результатами якого суд постановив вирок, задовольнивши апеляційні вимоги сторони обвинувачення частково.

Поряд із тим, вказаний вирок апеляційного суду з підстав порушення вимог ст. 374 КПК України було скасовано постановою Верховного Суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції. Під час нового судового розгляду в апеляційному суді прокурор, який подав апеляційну скаргу, підтримав подану ним апеляційну скаргу та просив її задовольнити в повному обсязі²²⁷. Саме тому, врегулювання порядку відкликання апеляційної скарги на законодавчому рівні є необхідним кроком у реаліях сьогодення.

Варто зазначити, що в апеляційному провадженні існує засада неможливості погіршення правового становища обвинуваченого, тобто не допускається подання апеляційних скарг, задоволення яких призведе до погіршення правового становища цього учасника кримінального процесу. Однак, на думку В. І. Маринів, винятки із зазначеного вище правила зводяться до виконання умови, що апеляція подається чітко визначеним суб'єктом – прокурором, потерпілим або його представником²²⁸.

Зокрема, відповідно до ст. 421 КПК України виключно прокурор, потерпілий та його представник мають право подавати апеляційні скарги з такими вимогами: 1) скасувати обвинувальний вирок у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання, скасувати неправильне звільнення обвинуваченого від відбування покарання, збільшити суми, які підлягають стягненню, або в інших випадках, коли це погіршує

²²⁷ Право на відмову від апеляційної скарги... Там само.

²²⁸ Маринів В. І. Недопустимість повороту до гіршого як гарантія свободи апеляційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ.* 2013. № 2. С. 114–119.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

становище обвинуваченого; 2) скасувати виправдувальний вирок (змінити такий вирок можна лише, коли змінюються мотиви виправдання, а резолютивна частина залишається); 3) скасувати ухвалу про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке діяння або суворіший вид примусових заходів медичного чи виховного характеру; 4) скасувати ухвалу про відмову у застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру та закриття кримінального провадження щодо неосудного або неповнолітнього, винесену з мотивів, що не вчинили кримінально караного діяння²²⁹.

Аналіз ч. 1 ст. 420 КПК України щодо підстав для скасування вироку судом апеляційної інстанції та ухвалення свого вироку дає змогу дійти висновку про те, що прокурор є одним з небагатьох (поряд з потерпілим та його представником) суб'єктів, а у провадженнях, в яких відсутній потерпілий, – єдиним суб'єктом, якому дозволено в апеляційній скарзі вимагати скасування вироку. Водночас норми КПК України та Закону України «Про прокуратуру» не містять жодних обмежень щодо права прокурора подавати апеляційну скаргу, задоволення якої може покращити правове становище обвинуваченого²³⁰. Виняток встановлено лише статтею 394 КПК України, яка встановлює обмеження щодо апеляційного оскарження окремих судових рішень (вироків, ухвалених у порядку спрощеного провадження; оскарження ніким не оспорюваних у суді першої інстанції обставин і дослідження яких було визнано судом недоцільним; вироків, ухвалених на підставі угоди). Однак вирок, ухвалений на підставі угоди про визнання винуватості, може бути оскаржений прокурором виключно з підстав призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди, а також затвердження судом угоди, яка не могла бути укладена.

²²⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.

²³⁰ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Поряд із тим, як ми уже зазначали, прокурор здебільшого не є самостійним у прийнятті рішень, а діє за погодженням з керівником органу прокуратури або вищестоящими прокурорами, подання апеляційної скарги також вимагає дотримання певних адміністративних процедур, які не передбачені КПК України, однак унормовані Порядком організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні (далі – Порядок), затвердженим наказом ГПУ від 28.03.2019 р. № 51.

Згаданий вище нормативний документ вимагає від прокурора (старшого групи прокурорів), прокурора, який брав участь у суді апеляційної інстанції, під час перегляду судового рішення упродовж п'яти діб після ухвалення судом рішення скласти висновок з правовою позицією щодо його законності і наявності підстав для подальшого оскарження цього рішення в апеляційному чи касаційному порядку, який упродовж трьох діб погоджується керівником відповідного структурного підрозділу та керівником прокуратури відповідного рівня, його першим заступником або заступником згідно з розподілом обов'язків. Керівники прокуратур обласного рівня, окружних прокуратур та військових прокуратур гарнізонів, їх перші заступники та заступники надсилають до уповноважених структурних підрозділів прокуратури вищого рівня висновок із правовою позицією щодо законності ухваленого судом першої або апеляційної інстанції рішення і наявності підстав для його перегляду – не пізніше наступної доби після його погодження.

У разі встановлення підрозділами підтримання обвинувачення в суді обласних прокуратур та Офісу Генерального прокурора України підстав для подання апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, доповнення, зміни або відмови від скарги, заяви, внесених ними або прокурорами нижчого рівня, вони письмово повідомляють про це заступника керівника обласної прокуратури, відповідального за стан організації наглядової роботи згідно з розподілом обов'язків²³¹.

²³¹ Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні : наказ Генерального прокурора України від 28.03.2019 р. № 51. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33334.html.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Водночас може виникнути неоднакова позиція прокурорів щодо оскарження судових рішень, у такому разі питання вирішується на відповідному рівні керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури чи Генеральним прокурором.

Варто зазначити, що під час підготовки апеляційної скарги прокурор зобов'язаний урахувати те, що апеляційний суд перевіряє законність рішення суду першої інстанції тільки щодо оскарженої частини рішення, і навпаки, не має перевіряти ті висновки суду, які не були предметом оскарження. У разі оскарження вироку суду першої інстанції прокурору необхідно звернути особливу увагу на вимоги ст. 420 КПК України щодо можливості скасування вироку суду першої інстанції і постановлення апеляційним судом свого вироку. Водночас згідно з вимогами ст. 404 КПК України суд апеляційної інстанції не має права розглядати обвинувачення, що не було висунуте в суді першої інстанції. Ця та інші норми сприяють економії часу і грошових ресурсів під час вирішення кримінальних проваджень, адже в такому разі справи не повертаються на новий судовий розгляд у повному обсязі. Поряд з тим, прокурору необхідно врахувати, що апеляційний суд не має права постановити свій вирок, якщо в апеляційній скарзі прокурора не ставилось питання про скасування вироку суду першої інстанції та постановлення нового вироку, подання апеляції саме з такими вимогами є досить важливим і відповідальним завданням прокурора. Якщо прокурор дійде висновку про необхідність скасування вироку суду першої інстанції і постановлення апеляційним судом свого вироку стосовно одного засудженого, а щодо інших засуджених – про необхідність зміни вироку, все це викладається в одній апеляційній скарзі. Задовольняючи таку апеляційну скаргу прокурора, апеляційний суд відповідно до ст. 418 КПК України скасовує повністю чи частково вирок суду першої інстанції і постановляє свій вирок щодо одного засудженого, а щодо зміни вироку стосовно інших засуджених – ухвалу²³².

²³² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>; Курбатова І. Участь прокурора у перегляді судових рішень судом апеляційної інстанції. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 322–326. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/2/55.pdf>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Крім вироків, прокурор у справах про корупційні злочини також може ставити в апеляційній скарзі питання про скасування ували місцевого суду щодо застосування до обвинуваченого примусових заходів виховного чи медичного характеру і постановлення апеляційним судом своєї ухвали. Прокурор в апеляційній скарзі мусить посилатись тільки на ті докази і обставини, які підтверджують апеляційні вимоги, виділяти головне й уникати зайвої інформації, що не має суттєвого значення для вирішення справи. Не можна посилатися на ті докази (обставини), що не були предметом судового розгляду²³³.

Під час апеляційного провадження прокурори, виконуючи свої повноваження, висловлюють мотивовану позицію щодо законності оскарженого судового рішення в межах вимог, викладених в апеляційній скарзі, а за наявності підстав для прийняття рішення на користь осіб, в інтересах яких апеляція не надійшла, ініціюють прийняття судом відповідного рішення. Вони також уповноважені виступати з ініціативою повторного дослідження обставин кримінального провадження за умови, що вони досліджені судом першої інстанції неповністю або з порушеннями, а також ставлять питання про дослідження доказів, клопотання про дослідження яких судом першої інстанції відхилені або про які стало відомо після ухвалення судового рішення.

Що стосується повноважень прокурора під час апеляційного і касаційного оскарження судових рішень, на практиці і серед науковців немає одностайної думки. Зокрема, якщо це стосується грипу прокурорів, які діють в одному провадженні.

З цього приводу Велика Палата Верховного Суду у постанові від 27 листопада 2019 року (справа № 629/847/15-к) роз'яснила питання щодо повноважень прокурора на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень. У постанові Великої Палати зазначено, що якщо прокурор був включений до групи прокурорів, однак не брав участі у судових засіданнях, то він має право на подання апеляційної чи касаційної скарги. Окрім цього було констатовано, що група прокурорів, визначена у

²³³ Кримінально-процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. Київ, 2008. 896 с.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

конкретному кримінальному провадженні відповідно до статті 37 КПК України, діє як єдиний суб'єкт на стороні обвинувачення – прокурор²³⁴.

Загалом ми можемо погодитися з І. В. Гловюк, що група прокурорів є єдиним цілим (з урахуванням особливостей повноважень старшого групи прокурорів), хоча і має внутрішньовизначений розподіл роботи, який не впливає на можливість кожного окремого прокурора вчинити процесуальну дію або прийняти процесуальне рішення за умови дотримання обмежень, встановлених кримінальним процесуальним законодавством (зокрема, у частині узгодження зі старшим прокурором групи)²³⁵.

Як слушно вказує А. В. Лапкін, групи прокурорів створюються у складних, багатоепізодних кримінальних провадженнях, у яких один прокурор не в змозі виконати свої повноваження самотійно²³⁶. Тобто метою створення групи прокурорів є забезпечення ефективного, безперервного виконання прокурорами своїх обов'язків у випадках, коли складність кримінального провадження того потребує, і недопущення невиконання таких обов'язків у випадку звільнення прокурора, його хвороби, відсторонення, відрядження та у інших випадках об'єктивної неможливості виконання ним своїх повноважень. Зважаючи на те, що у групи прокурорів є старший прокурор, який здійснює керівництво групою, вже можна стверджувати, що група прокурорів є єдиним формуванням, яке має спільні завдання, повноваження, має мати узгоджений план діяльності, спільний доступ до інформації, узгоджені напрямки роботи та обов'язки²³⁷.

У разі створення групи прокурорів кожен із її членів діє як прокурор у кримінальному провадженні; за неможливості здійснення ним повноважень прокурора у кримінальному провадженні ці повноваження можуть здійснювати інші члени

²³⁴ Постанова Велика Палата Верховного Суду у постанові від 27.11.2019 р. (справа № 629/847/15-к). Офіц. сайт ZakonOnline. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87640679>.

²³⁵ Гловюк І. Повноваження прокурорів на оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/157300-povnovazhennya-prokuroriv-na-oskarzhennya-sudovikh-rishen-u-kriminalnomu-provazhenni>.

²³⁶ Лапкін А. В. Щодо наслідків неявки прокурора у судове засідання. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 7. С. 18.

²³⁷ Гловюк І. Повноваження прокурорів... Там само.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

групи. Це означає, що у випадках, коли підтримання публічного обвинувачення здійснюється групою прокурорів, участь у судовому засіданні хоча б одного з них дозволяє провести таке судове засідання і забезпечити реалізацію функції публічного обвинувачення. Це повинно забезпечити можливість оперативної заміни за рішенням старшого прокурора групи одного члена групи (який, наприклад, захворів, перебуває у відрадженні чи бере участь в іншому судовому засіданні) іншим прокурором зі складу групи для забезпечення участі у судовому засіданні²³⁸.

У відповідності до розглядуваного нами Порядку, прокурор у кримінальному провадженні, здійснюючи процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, відповідно до вимог законодавства, у разі здійснення повноважень у складі групи прокурорів перед вчиненням процесуальних дій та прийняттям процесуальних рішень узгоджує їх зі старшим прокурором групи, рішення якого є остаточним (п. 3 розділу IV). У судовому провадженні в суді першої інстанції бере участь прокурор у провадженні (група прокурорів). Участь у судовому провадженні з перегляду судових рішень беруть: 1) у суді апеляційної інстанції: прокурор у провадженні (група прокурорів), керівник органу прокуратури вищого рівня, який подав апеляційну скаргу, у разі наявності позиції щодо їх особистої участі в апеляційному розгляді; прокурори структурних підрозділів, визначених у підпунктах 2, 3 пункту 1 розділу IV цього Порядку, у разі наявності позиції щодо участі в апеляційному розгляді чи делегування таких повноважень; прокурори структурних підрозділів підтримання обвинувачення у суді прокуратур регіонального рівня у кримінальних провадженнях за скаргами на судові рішення, ухвалені за участю прокурорів місцевих прокуратур; 2) у суді касаційної інстанції: прокурор у кримінальному провадженні (група прокурорів), керівник органу прокуратури вищого рівня, який подав касаційну скаргу, за наявності позиції щодо їх особистої участі у касаційному розгляді; прокурори, які брали участь у провадженні в суді апеляційної інстанції, за наявності позиції

²³⁸ Лапкін А. В. Щодо наслідків неявки прокурора у судове засідання. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 7. С. 18.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

щодо їх особистої участі у касаційному розгляді; прокурори підрозділу підтримання обвинувачення в суді Генеральної прокуратури України; прокурори структурних підрозділів, визначених у підпунктах 2, 3 пункту 1 розділу IV цього Порядку, у разі наявності позиції щодо участі у касаційному розгляді чи делегування таких повноважень (п. 3 розділу V Порядку). Старші групи прокурорів відповідно до вимог законодавства можуть: організувати участь прокурорів групи в усіх судових засіданнях; особисто брати участь у судових засіданнях; під час судового провадження координувати діяльність прокурорів групи та узгоджувати їх процесуальні позиції; підписувати процесуальні документи прокурорів про зміну або відмову від обвинувачення, висунення додаткового обвинувачення, а також погоджувати такі рішення з прокурором вищого рівня, укладають угоди про визнання винуватості (п. 5 розділу V Порядку)²³⁹.

Проаналізувавши норми Порядку можемо відмітити, що більшою частиною повноважень наділені все ж таки старші групи прокурорів, проте обмежень щодо проведення процесуальних дій прокурорами групи прокурорів не встановлено.

Такий же підхід, на підставі розуміння сутності групи прокурорів, закладено і в постанові Великої Палати Верховного Суду від 27 листопада 2019 року і вказано, що прокурор – член групи прокурорів у конкретному кримінальному провадженні володіє всім обсягом прав прокурора (оскільки він визначений керівником органу прокуратури для здійснення таких повноважень у цьому провадженні) незалежно від того, чи брав він участь у ньому на попередніх етапах²⁴⁰.

Отже, вважаємо правильною судову позицію щодо надання всім прокурорам групи рівнозначних повноважень щодо проведення процесуальних дій та виконання інших дій в рамках процесуального керівництва, адже саме така злагоджена робота

²³⁹ Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні : наказ Генерального прокурора України від 28.03.2019 р. № 51. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33334.html.

²⁴⁰ Гловюк І. Повноваження прокурорів на оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/157300-povnovazhennya-prokuroriv-na-oskarzhennya-sudovikh-rishen-u-kriminalnomu-provazhenni>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

є запорукою ефективного розслідування справ, зокрема, й у справах про корупційні злочини.

Розглянувши норми чинного законодавства щодо повноважень прокурора на стадіях оскарження судових рішень у справах про корупційні злочини, можемо зробити висновок, що чинне законодавство є частково недосконалим. Тому для виявлення найбільш оптимальних форм участі прокурора при перегляді судових рішень у стадіях апеляційного та касаційного проваджень у справах про корупційні злочини зробимо спробу порівняння позитивного зарубіжного досвіду та досвіду України з цього питання.

Так, аналіз кримінального процесуального законодавства Республіки Казахстан засвідчує, що законом встановлені чіткі вимоги до апеляційного протесту прокурора (апеляційної скарги), недотримання яких, як і за законодавством України, залишає апеляцію без руху і означає її фактичне повернення для усунення встановлених недоліків. Якщо у визначений строк апеляція не буде подана з необхідними виправленнями, вона вважається не поданою (ч. 2 ст. 407 КПК Республіки Казахстан)²⁴¹.

На відміну від положень КПК Киргизької Республіки, КПК Республіки Узбекистан, не передбачає для учасників процесу санкцій за невиконання вимог закону щодо змісту та структури апеляції²⁴².

Так як відповідно до українського законодавства, КПК Республіки Казахстан надає право вносити апеляційний протест не тільки прокурору, який брав участь у судовому розгляді як державний обвинувач, а й вищестоящим прокурорам незалежно від їх участі у процесі (ч. 3 ст. 396)²⁴³. Таке положення, є додатковою гарантією оперативності та ефективності забезпечення законності та обґрунтованості судових рішень.

²⁴¹ Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Казахстан. Офіційний сайт Законодательство стран СНГ. URL : http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?Regnom=1272.

²⁴² Уголовно-исполнительный кодекс Кыргызской республики. Офіційний сайт LEGISLATIONLINE. URL : https://www.legislationline.org/download/id/8265/file/Kyrgyzstan_CPC_2017_am2019_ru.pdf; Уголовный кодекс республики Узбекистан. Офіційний сайт LEGISLATIONLINE. URL : https://www.legislationline.org/download/id/8968/file/Uzbekistan_Criminal%20Code_as%20of%20Dec%20020_ru.pdf.

²⁴³ Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Казахстан. Офіційний сайт Законодательство стран СНГ. URL : http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?Regnom=1272.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Крім цього, законодавство цієї країни містить положення про відкликання апеляційної скарги вищестоящим прокурором, що на думку науковців, є дуже сумнівним.

Порівняння підстав для скасування або зміни судового рішення в апеляційному та касаційному порядках за КПК Республіки Казахстан засвідчує аналогічне вітчизняному наближення касаційного провадження до традиційної французької моделі (на відміну від, наприклад, КПК Республіки Узбекистан, відповідно до якого перелік підстав для скасування або зміни судових рішень в апеляційному, касаційному та наглядовому порядках є єдиним). Відповідно, доказова діяльність прокурора в апеляційному провадженні може бути спрямована як на доведення судової помилки у встановленні фактичних обставин кримінального провадження, так і суто формальних порушень закону, то у касаційному провадженні виправлення помилок спрямоване суто на усунення формальних порушень закону, які полягають у: істотному порушенні вимог кримінального процесуального закону; неправильному застосуванні закону про кримінальну відповідальність; невідповідності призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого²⁴⁴.

У КПК Киргизької Республіки звертає на себе увагу норма, що зобов'язує прокурора, який підтримував обвинувачення у суді першої інстанції, вносити подання на кожний незаконний та необґрунтований вирок (ч. 4 ст. 332 КПК Киргизької Республіки)²⁴⁵. Проте таке законодавче положення встановлює факт незаконності та необґрунтованості вироку ще до визнання його таким вищою судовою інстанцією, що не можна вважати правильним.

Цікавим є досвід Республіки Узбекистан щодо виділення у структурі КПК окремої глави, що містить норми, які регламентують загальні умови перевірки законності,

²⁴⁴ Орлик Д. П. Прокурор як суб'єкт доказування у кримінальному провадженні з перегляду судових рішень за законодавством України та деяких зарубіжних країн. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія Право*. 2015. Випуск 34. Том 3. С. 83–86. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/15054/1/ПРОКУРОР%20ЯК%20СУБ%20ЄКТ%20ДОКАЗУВАННЯ%20У%20КРИМІНАЛЬНОМУ%20ПРОВАДЖЕННІ.pdf>.

²⁴⁵ Уголовно-исполнительный кодекс Кыргызской республики. Офіційний сайт LEGISLATIONLINE. URL : https://www.legislationline.org/download/id/8265/file/Kyrgyzstan_CPC_2017_am2019_ru.pdf.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

обґрунтованості та справедливості судових рішень, при чому, як тих, що не набрали чинності, так і тих, що набрали чинності (гл. 55). Такий підхід, на думку науковців, дозволяє більш чітко та відповідно до волі законодавця з'ясувати правову природу та призначення провадження з перегляду судових рішень загалом, а також уявити особливості кожного з таких порядків зокрема, що, безперечно, сприятиме підвищенню ефективності відповідної правозастосовної практики²⁴⁶.

Згідно з ч. 5 ст. 497¹¹ КПК Республіки Узбекистан прокурору, який подав апеляційну скаргу серед інших учасників процесу і бере участь в апеляційному розгляді, надається слово в першу чергу. Цим, очевидно, підкреслюється особливе становище прокурора у кримінальному процесі не тільки як сторони, а й посадової особи, що здійснює нагляд за дотриманням законності²⁴⁷.

З країн далекого зарубіжжя найбільш близьким за типом і моделлю до кримінального процесу України є кримінальний процес Німеччини, основним джерелом якого є КПК, прийнятий ще у лютому 1877 р. За цим законом метою судового розгляду до цього часу залишається встановлення істини, задля чого на суд покладається обов'язок досліджувати усі факти та докази (ч. 2 § 244). Слід зазначити, що відповідно до КПК України 1960 р., суд, прокурор, слідчий, орган дізнання також зобов'язані були вживати всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і до їх покарання, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдують обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують і обтяжують його відповідальність (статті 4, 22)²⁴⁸.

²⁴⁶ Орлик Д. П. Прокурор як суб'єкт доказування у кримінальному провадженні з перегляду судових рішень за законодавством України та деяких зарубіжних країн. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія Право*. 2015. Випуск 34. Том 3. С. 83–86. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/15054/1/ПРОКУРОР%20ЯК%20СУБ%20СУБ%20ДОКАЗУВАННЯ%20У%20КРИМІНАЛЬНОМУ%20ПРОВАДЖЕННІ.pdf>.

²⁴⁷ Уголовный кодекс республики Узбекистан. Офіційний сайт LEGISLATIONLINE. URL : https://www.legislationline.org/download/id/8968/file/Uzbekistan_Criminal%20Code_as%20of%20Dec%20020_ru.pdf.

²⁴⁸ Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 р. № 1000-05 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

У чинному КПК України окрема норма про всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин справи відсутня. Водночас засада публічності зобов'язує прокурора, слідчого в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила²⁴⁹.

Загалом порядок перегляду судових рішень у Німеччині, Франції та деяких інших країнах романо-германської правової сім'ї, як і статус прокурора у ньому, є досить схожими до тих, що встановлені законодавством України і засвідчують, певною мірою, особливе положення прокурора як представника держави з певною наглядовою функцією. Натомість відмінним є порядок оскарження та перегляду судових рішень у країнах англосаксонської правової сім'ї (Англія, США та ін.), в яких норми прецедентного права мають перевагу над статутним правом²⁵⁰.

Так, в Англії обвинувач тривалий час взагалі не мав права на оскарження ухваленого судового рішення, оскільки вважалось, що постановка питання про виправлення судових помилок є справою само-го засудженого. Якщо прокурор не міг переконати суд у винуватості особи, то і робити це в апеляційній інстанції недоречно²⁵¹. На сьогоднішній час прокурори також наділені цими повноваженнями, проте з деякими обмеженнями. Так, наразі прокурори не мають права подавати апеляційні скарги на виправдувальні вироки. Крім

²⁴⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.

²⁵⁰ Орлик Д. П. Прокурор як суб'єкт доказування у кримінальному провадженні з перегляду судових рішень за законодавством України та деяких зарубіжних країн. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія Право*. 2015. Випуск 34. Том 3. С. 83–86. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/15054/1/ПРОКУРОР%20ЯК%20СУБ%20ЕКТ%20ДОКАЗУВАННЯ%20У%20КРИМІНАЛЬНОМУ%20ПРОВАДЖЕННІ.pdf>.

²⁵¹ Головки Л. В., Гуценко К. Ф., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств ; под ред. К.Ф. Гуценко. Москва : Зерцало-М, 2001. С. 275.

цього у державі немає поділу стадій з перегляду судових рішень на апеляційну і касаційну.

Отже, у світі існує багато різних підходів до врегулювання діяльності прокурора на стадіях перегляду судових рішень. Окремі з них є традиційними і відповідають загальноновизнаним засадам здійснення кримінального провадження.

Водночас ми можемо погодитися з пропозицією щодо використання позитивного досвіду окремих країн, зокрема, в питаннях: права на внесення апеляції не тільки прокурора, який брав участь у судовому розгляді як державний обвинувач, а й вищестоящого прокурора незалежно від участі у процесі; виділення у структурі КПК окремої глави, присвяченої врегулюванню загальних умов перевірки законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень²⁵².

Отже, ми можемо зробити висновок, що у кримінальних провадженнях, розслідування в яких здійснювалося Національним антикорупційним бюро України, право подання апеляційної скарги надається прокурору, який брав участь у судовому розгляді, а також незалежно від його участі в розгляді справи – керівнику Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, його заступникам. Відкликання апеляційної скарги можливе прокурором, який подав таку скаргу, або вищестоящим прокурором.

На основі аналізу доктринальних джерел зроблено висновок, що відкликання апеляції вищестоящим прокурором порушує засаду рівності, адже в неоднакове становище з іншими учасниками кримінального провадження.

Що стосується право на внесення змін і доповнень до апеляції прокурора, доведено, що таким правом може бути наділений вищестоящий прокурор, але в межах викладеної в апеляційній скарзі позиції.

З метою уникнення ймовірних зловживань з боку вищестоящих прокурорів запропоновано доповнити КПК

²⁵² Орлик Д. П. Прокурор як суб'єкт доказування у кримінальному провадженні з перегляду судових рішень за законодавством України та деяких зарубіжних країн. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія Право.* 2015. Випуск 34. Том 3. С. 83–86. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/15054/1/ПРОКУРОР%20ЯК%20СУБ%20ЕКТ%20ДОКАЗУВАННЯ%20У%20КРИМІНАЛЬНОМУ%20ПРОВАДЖЕННІ.pdf>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

України окремою нормою, у якій визначити, що відкликати апеляційну скаргу має той прокурор, який її подав.

Таким чином, можна зробити висновок, що у зв'язку із визначенням прокурора САП ключовим владним суб'єктом досудового розслідування у доктрині кримінального процесуального права виникли неоднозначні позиції щодо терміну «процесуальне керівництво у провадженнях про корупційні злочини».

На основі вивчення поняття, ознак та завдань спеціалізованого процесуального керівництва можемо представити авторське бачення терміну процесуального керівництва у провадженнях про корупційні злочини, під яким потрібно розуміти процесуальну діяльність прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, яка спрямована на виконання завдань, покладених на неї чинним законодавством, у кримінальних провадженнях, підслідних Національному антикорупційному бюро України з метою реалізації засад кримінального провадження.

Варто зазначити, що судовий розгляд справ про корупційні злочини здійснюється у порядку і за правилами, визначеними КПК України. Відтак етапи судового розгляду – підготовча частина судового засідання; судовий розгляд; судові дебати; останнє слово обвинуваченого; постановлення і проголошення судового рішення – є такими ж у справах про корупційні злочини.

Природа повноважень прокурора у судовому розгляді справ про корупційні злочини, порівняно із досудовим розслідуванням цієї категорії справ, є кардинально іншою: процесуальне керівництво змінюється на підтримання публічного обвинувачення, висловлення власної позиції, подання клопотань тощо.

Гарантією відновлення порушених прав та свобод людини і громадянина у кримінальному провадженні є встановлена законодавством можливість їх виправлення шляхом оскарження будь-якого судового рішення, що не набрало чинності, в суді вищої інстанції – апеляційному суді. Саме суд апеляційної інстанції має забезпечити постановлення законних, обґрунтованих та вмотивованих судових рішень, а також вжиття

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

своєчасних заходів, спрямованих на виправлення помилок, які були допущені на попередніх стадіях кримінального провадження.

За наявності даних щодо порушення норм процесуального чи матеріального права прокурор у справах про корупційні злочини зобов'язаний реагувати на неправомірні судові рішення шляхом подачі апеляційної скарги. У цьому полягає сутність кримінальної процесуальної діяльності цього учасника кримінального провадження на стадіях перегляду судових рішень.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

§ 3.1 Міжнародне співробітництво прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини

У сучасних умовах розвитку української державності найважливішим напрямом її діяльності є подальше продуктивне міжнародне співробітництво. Зокрема, це стосується протидії корупції, адже за даними різних міжнародних організацій Україна посідає одне з найвищих місць по рівні корупції.

Питання боротьби з корупцією в сучасному світі вийшли за межі географічних кордонів країн, стали глобально обговорюватися на світових форумах, оскільки ефективність в розкритті корупційних об'єктів, розслідування та притягнення винних до відповідальності стає можливим лише в рамках міжнародного співробітництва. Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун визначає, що «корупція не є неминучим явищем. Вона – творіння жадібності недемократичної меншості і наслідок поспрання сподівань більшості»²⁵³.

З огляду на це зазначимо, що Україна бере активну участь у міжнародному співробітництві щодо запобігання корупції, свідченням чого є підписання низки важливих міжнародних антикорупційних угод, зокрема Конвенції ООН проти корупції, Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією, Кримінальної

²⁵³ Пан Г. М. Коррупция является «порождением жадности недемократического меньшинства». URL : unic.ru/bulletin/2012-12-10/pan-gi-mun-korrupsiya-yavlyaetsya-porozhdeniem-zhadnost-nedemokraticeskogo.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

конвенції про боротьбу з корупцією, Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією²⁵⁴.

Однією з головних складових формування і реалізації ефективної антикорупційної діяльності є чітка взаємодія держави, антикорупційних органів, громадськості, взаємодія із цих питань з міжнародними організаціями, уповноваженими здійснювати заходи щодо протидії корупції на міжнародному рівні, а саме з:

- 1) Організацією Об'єднаних Націй;
- 2) Радою Європи;
- 3) Європейським Союзом;
- 4) Організацією економічного та соціального розвитку (ОЕСР) в особі її Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії. Під час роботи цієї організації у 2003 р. схвалено Стамбульський план дій боротьби з корупцією Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії;
- 5) Світовим банком;
- 6) Міжнародним валютним фондом;
- 7) Світовою організацією торгівлі;
- 8) Групою держав проти корупції (GRECO), до якої Україна приєдналася 1 січня 2006 р. у зв'язку з набранням чинності Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, ставши сороковим членом цієї організації;
- 9) Егмонтською групою підрозділів фінансових розвідок;
- 10) Організацією американських держав;
- 11) різноманітними міжнародними міжурядовими організаціями;
- 12) Міжнародною Асоціацією Прокурорів та Міжнародною Адвокатською Асоціацією тощо.

Серед міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, варто назвати Конвенцію ООН проти корупції від 11 грудня 2003 р. (ратифіковано Законом України № 251-У від 18 жовтня 2006 р.), Кримінальну конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. (ратифіковано Законом України № 252-У від

²⁵⁴ Богущ Г. И. Коррупция и международное сотрудничество в борьбе с ней : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва : РГБ, 2004. С. 24.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

18 жовтня 2006 р.), Цивільну конвенцію РЄ про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. (ратифіковано Законом України № 2476-IV від 16 березня 2005 р.), у зв'язку з чим Україна стала сороковим членом Групи держав проти корупції (GRECO), Додатковий протокол до Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією від 15 травня 2003 р. (ратифіковано Законом України № 253-У від 18 жовтня 2006 р.), Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 р. (ратифіковано Законом України № 2698-VI (2698-17) 17 листопада 2010 р.²⁵⁵.

Міжнародні акти у сфері запобігання та протидії корупції, як правило, не передбачають конкретних санкцій за порушення домовленостей чи ігнорування рекомендацій. Однак за таких умов працює зовнішній стимул, спрямований на імідж держави на міжнародній арені, та внутрішній стимул, спрямований на розвиток національної економіки²⁵⁶.

Як вважає П. П. Андрушко, «більшість діянь, які конвенції рекомендують визнати злочинами, чинним кримінальним законодавством України була передбачена КК України 1960 р. і передбачається КК України 2001 р. Потребувало лише уточнення ознак окремих наявних у КК складів злочинів, зокрема, ознак їх предмета, криміналізації кількох діянь, які конвенціями визнаються злочинами (незаконного збагачення, зловживання впливом), та вирішення питання відповідальності юридичних осіб за корупційні правопорушення²⁵⁷. Слід зазначити, що саме таким шляхом пішов вітчизняний законодавець.

Загалом існує достатня кількість міжнародно-правових стандартів, які регламентують порядок взаємодії під час протидії корупційних злочинів, визначають повноваження

²⁵⁵ Довженко Я. М. Особливості становлення кримінально-правової системи протидії корупції в Україні. *Юрид. наук. електрон. журнал.* № 4/2019. С. 193-197. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2019/55.pdf.

²⁵⁶ Баришніков В. М. Запобігання та протидія проявам корупції на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування : навч.-метод. розробка. Київ : ІПК ДСЗУ, 2011. С. 46.

²⁵⁷ Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України. Київ : Атіка. 2012. С. 58.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

державних органів щодо такої діяльності, зокрема і органів прокуратури.

В Кримінальній конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією наголошено на необхідності здійснювати у невідкладному порядку спільну кримінальну політику, спрямовану на захист суспільства від корупції, включаючи ухвалення відповідних нормативно-правових актів і вжиття превентивних заходів; ефективна боротьба із корупцією вимагає розширення, активізації та поліпшення міжнародного співробітництва у кримінальних справах²⁵⁸.

Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією містить положення щодо визнання корупції як фактору, що перешкоджає економічному розвитку та загрожує належному і справедливому функціонуванню країн із ринковою економікою, має негативні фінансові наслідки для громадян, компаній і держав, а також для міжнародних установ²⁵⁹.

Заклики до об'єднання зусиль у боротьбі з корупцією містяться і в Конвенції ООН проти корупції, в якій констатується факт зв'язків між корупцією та іншими формами злочинності, зокрема, організованою злочинністю й економічною злочинністю, у тому числі відмиванням коштів; виявляється стурбованість випадками корупції, пов'язаними з великими обсягами активів, які можуть складати значну частку ресурсів держави та які ставлять під загрозу політичну стабільність і сталий розвиток цих держав²⁶⁰.

Угодою про асоціацію України з Європейським Союзом також передбачено зосередження зусиль на цьому протиправному діянні. Ст. 22 «Боротьба зі злочинністю та корупцією» є спеціальною нормою, яка зобов'язує сторони співробітничати у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження. Таке співробітництво спрямовується на

²⁵⁸ Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією : ратифікована Україною від 18.10.2006 р. № 994_101 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

²⁵⁹ Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією : ратифікована Україною від 16.03.2005 р. № 994_102. *Офіційний вісник України*. 2006. № 9.

²⁶⁰ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : підписана 31.10.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

вирішення, *inter alia*, таких проблем: а) незаконне переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людьми і вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків; б) контрабанда товарів; с) економічні злочини, зокрема, злочини у сфері оподаткування; д) корупція як у приватному, так і в державному секторах; е) підробка документів; ф) кіберзлочинність. Для досягнення результату передбачається посилити двостороннє, регіональне та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема, співробітництво із залученням Європолу. Сторони і надалі розвивають співробітництво стосовно: а) обміну найкращими практиками, в тому числі щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень; б) обміну інформацією відповідно до існуючих правил; с) посилення потенціалу, зокрема, навчання та, у разі необхідності, обмін персоналом; д) питань, пов'язаних із захистом свідків та жертв²⁶¹.

Також дуже важливим серед останніх документів Європейського Союзу у сфері боротьби з корупцією є Комюніке Європейської комісії від 28 травня 2003 р. щодо комплексної політики Європейського Союзу з протидії корупції, в якому визначено основні засади боротьби з цим негативним явищем в Євросоюзі та окреслено принципи вдосконалення протидії корупції в нових країнах-членах, країнах-кандидатах і третіх країнах, а також Рамкове рішення Ради Європейського Союзу № 568 від 22 липня 2003 р. «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі», в якому визначається поняття активної та пасивної корупції і встановлюються санкції щодо осіб, у тому числі юридичних, за вчинення такого роду злочинів²⁶².

Відповідно до розглянутих нами міжнародних договорів, основними напрямками спільної діяльності органів прокуратури та міжнародних організацій щодо антикорупційної діяльності на міжнародному рівні є:

²⁶¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана від 27.06.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 83.

²⁶² Грицаєнко Л. Р. Прокуратура в країнах Європи : навч. посіб. Київ : Біноватор, 2006. С. 68; Яфокін А. О. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією серед державних службовців в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2013. 203 с.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

1) здійснення заходів, спрямованих на посилення відповідальності за корупційні діяння. Міжнародні договори відносять корупцію до числа так званих конвенційних правопорушень. Конвенційні правопорушення – це правопорушення, склад яких встановлено міжнародними конвенціями. Прикладом нормативно-правових актів, які встановлюють відповідальність за конвенційні правопорушення у сфері протидії корупції, є: Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію 1999 р., Конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію 1999 р. У Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію 1999 р., крім закріплення домовленості держав про включення до свого національного кримінального законодавства окремих складів злочинів, міститься і визначення об'єктивної сторони корупції та супутніх їй злочинів.

2) здійснення заходів, спрямованих на посилення взаємної допомоги правоохоронним органам різних держав у протидії корупції. Взаємодопомога та взаємодія є свідченням того, що країни керуються не тільки національно-державними інтересами, але й загальнолюдськими. У результаті аналізу міжнародних договорів у сфері антикорупційної діяльності можна визначити три форми взаємодії органів державної влади різних країн щодо запобігання корупції:

– через своєчасне інформування відповідних міжнародних органів за своєю власною ініціативою, якщо є вагомі підстави вважати, що було вчинено корупційне правопорушення;

– через обробку запитів, які надходять від органів, відповідно до міжнародного законодавства уповноважених проводити розслідування або здійснювати провадження у справах про корупційні правопорушення; надання таким органам необхідної інформації на їх прохання;

– через розробку системи заходів щодо сприяння збиранню доказів і конфіскації доходів, отриманих злочинним шляхом²⁶³;

3) здійснення заходів щодо видачі відповідно до будь-якого договору про екстрадицію. Видача здійснюється на умовах,

²⁶³ Курко Н. М. Адміністративно-правове регулювання антикорупційної діяльності прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 191 с. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/7/2.pdf>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

передбачених законодавством запитуваної сторони або чинними договорами про екстрадицію, включаючи підстави, на яких запитувана держава може відмовити у видачі. Рішення про видачу іноземній державі осіб, які вчинили злочини, пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, та рішення щодо транзитного перевезення зазначених осіб територією України приймається на підставі зобов'язань України відповідно до міжнародних договорів України. У разі якщо Україна не має відповідного міжнародного договору з іноземною державою, що запитує видачу, зазначені особи можуть бути видані за злочини, пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, виключно за умови дотримання принципу взаємності²⁶⁴;

4) здійснення заходів, спрямованих на посилення прямих контактів. Прямими контактами можна вважати контакти центральних органів, призначених державами-учасницями Конвенції ООН проти корупції, що відповідають за подання запитів або підготовку відповідей на такі запити, а також за вжиття заходів щодо їх задоволення або пересилання компетентним органам з метою їх подальшого задоволення. В окремих випадках прохання про надання взаємної допомоги або повідомлення, що стосуються такої допомоги, можуть надсилатися безпосередньо судовими органами. У таких випадках копія подання надсилається одночасно центральному органу запитуваної Сторони через центральний орган запитуючої Сторони. Такі прохання або повідомлення можуть надсилатися через Міжнародну організацію кримінальної поліції (Інтерпол)²⁶⁵.

Порядок співробітництва судів, прокурорів, слідчих в Україні з відповідними установами іноземних держав з питань протидії корупції визначає ст. 4 КПК України. Відповідно до зазначеної статті на прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України процесуальних

²⁶⁴ Кримінально-процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. Київ, 2008. 896 с.

²⁶⁵ Курко Н. М. Адміністративно-правове регулювання антикорупційної діяльності прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 191 с. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/7/2.pdf>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

дій може застосовуватися процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого міжнародного договору України – за умови, що дане прохання не суперечить законодавству України²⁶⁶;

5) залучення громадськості до протидії корупції (зокрема, посилення прозорості та сприяння залученню населення до процесу прийняття рішень; забезпечення для населення доступу до інформації; проведення заходів щодо інформування населення, які сприяють створенню атмосфери несприйняття корупції, реалізація відповідних освітніх програм у школах та вищих навчальних закладах)²⁶⁷.

Варто зазначити, що вітчизняне законодавство таких визначає напрями міжнародного співробітництва уповноважених державних органів щодо ефективного виявлення, розслідування та припинення корупційних злочинів.

Зокрема, міжнародне співробітництво у цій сфері регламентується ст. 70 Закону України «Про запобігання корупції», яка вказує, що Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів здійснює співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції з іноземними державами, міжнародними організаціями, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції. Варто зазначити, що міжнародна правова допомога та інші види міжнародного співробітництва у справах про корупційні правопорушення здійснюються компетентними органами відповідно до законодавства та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. У разі якщо міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством про запобігання і протидію корупції, застосовуються правила міжнародних

²⁶⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.

²⁶⁷ Курко Н. М. Адміністративно-правове регулювання антикорупційної діяльності прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 191 с. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/7/2.pdf>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

договорів (ст. 71). Законом допускається міжнародний обмін інформацією у сфері запобігання і протидії корупції, зокрема, компетентні органи України можуть надавати відповідним органам іноземних держав та одержувати від них інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, з питань запобігання і протидії корупції з додержанням вимог законодавства та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (ч. 1 ст. 71). Надання органам іноземних держав інформації з питань, пов'язаних із запобіганням і протидією корупції, можливе лише в разі, якщо ці органи та відповідний компетентний орган України можуть установити такий режим доступу до інформації, який унеможливує розкриття інформації для інших цілей чи її розголошення у будь-який спосіб, у тому числі шляхом несанкціонованого доступу.

Досить суттєвим і важливим положенням законодавства України є можливість повернення коштів та іншого майна, які були одержані внаслідок вчинення корупційних правопорушень.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону «Про запобігання корупції», в Україні діє Національне агентство з питань запобігання корупції, яке є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. Одним з повноважень даного органу є обмін інформацією з компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями (п. 19 ч. 1 ст. 11). Результати міжнародної співпраці мусять відобразитися в щорічній національній доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики, проект якої готує Національне агентство, та не пізніше 1 квітня подає до Кабінету Міністрів України. В ній, зокрема, вказується: відомості про кошти та інше майно, одержані внаслідок корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією, повернуті в Україну із-за кордону, та розпорядження ними (пп. «з» п. 1 ч. 2 ст. 20); співпрацю з відповідними органами інших держав, міжнародними організаціями і зарубіжними недержавними організаціями та укладені з ними угоди про співробітництво (пп. «к» п. 1 ч. 2 ст. 20); інформація про результати виконання органами державної влади заходів щодо запобігання та протидії

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

корупції, у тому числі в рамках міжнародного співробітництва (п. 3 ч. 2 ст. 29); узагальнений аналіз ситуації щодо корупції із зазначенням стану виконання міжнародно-правових зобов'язань у сфері запобігання і протидії корупції (п. 4 ч. 2 ст. 20)²⁶⁸.

З метою боротьби з внутрішньою топ-корупцією в Україні створено Національне антикорупційне бюро України, яке є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці²⁶⁹.

Цей орган має досить широке коло повноважень в межах держави, а також представляє Національне бюро у відносинах з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, а також органами іноземних держав, міжнародними та іноземними організаціями тощо (п. 13 ч. 1 ст. 8). До обов'язків НАБУ відноситься, зокрема, здійснення міжнародного співробітництва у межах своєї компетенції відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України (п. 9 ч. 1 ст. 16).

Національному бюро та його працівникам для виконання покладених на них обов'язків надається право здійснювати правове співробітництво із компетентними органами іноземних держав, міжнародними організаціями з питань проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування на підставі законів та міжнародних договорів України (п. 17 ч. 1 ст. 17); одержувати у вигляді довідки від органів прокуратури України та Міністерства юстиції України у триденний строк матеріали, отримані (надані) у рамках надання міжнародної правової допомоги, які стосуються фінансових і корупційних кримінальних правопорушень (п. 17-1 ч. 1 ст. 17); виступати як

²⁶⁸ Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Голос України*. 2014. № 206.

²⁶⁹ Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Голос України*. 2014. № 206.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

представник інтересів держави під час розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ про розшук, арешт, конфіскацію та повернення в Україну відповідного майна, захист прав та інтересів держави з питань, які стосуються виконання обов'язків Національного бюро, а також залучати з цією метою юридичних радників, зокрема, іноземних (п. 18 ч. 1 ст. 17). Національне бюро може від імені України надавати міжнародні доручення щодо проведення оперативно-розшукових та слідчих (розшукових) дій, укладати угоди про співробітництво з питань її повноважень з іноземними і міжнародними правоохоронними органами та організаціями, звертатися від імені України до іноземних державних органів в установленому законодавством України та відповідних держав порядку тощо. Національне бюро може створювати та брати участь у міжнародних слідчих групах відповідно до цього закону та інших законодавчих актів та міжнародних договорів України, залучати до роботи іноземних експертів у боротьбі з корупцією, мати інші повноваження, пов'язані з виконанням нею своїх обов'язків²⁷⁰.

Дієвість вказаних положень реалізується на практиці – на підставі укладених домовленостей французьких експертів залучають до розслідування корупційних злочинів в Україні. Оскільки важливим загальним пріоритетом визначається боротьба з корупцією, то країни домовилися спільно боротися з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, та корупційних об'єктів колишніх українських чиновників, котрі приховали свої активи у Франції. Серед інших перспективних напрямів – посилення співробітництва у сфері банківського нагляду та взаємодії між митними органами²⁷¹.

Одним з нормативних актів, присвячених врегулюванню цього аспекту щодо діяльності прокуратури, є Наказ Генеральної прокуратури України від 18 вересня 2015 року № 223 «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва». Відповідно до положень цього нормативно-правового акту, міжнародне співробітництво

²⁷⁰ Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Голос України*. 2014. № 206.

²⁷¹ Французские эксперты помогут в борьбе с коррупцией в Украине. URL : <http://www.rbc.ua/rus/news/frantsuzskie-eksperty-pomogut-borbe-korrupsiey-1431520422.html>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

здійснюються посадовими особами прокуратури України відповідно до приписів Конституції України, чинного законодавства, міжнародних договорів України, а також загально визнаних принципів і норм міжнародного права. При цьому наголошується на обов'язку органів прокуратури України дотримуватися принципів взаємної поваги до національного суверенітету і прав людини, добросовісно виконувати свої зобов'язання та не втручатися у внутрішні справи інших країн.

Серед основних напрямків взаємодії органів прокуратури України із компетентними установами іноземних країн і міжнародними організаціями виокремлено, зокрема, такі: 1) надання міжнародної правової допомоги; 2) видача осіб (екстрадиція); 3) перейняття кримінального провадження та з інших передбачених такими договорами питань; 4) установлення, підтримання та розвиток контактів із компетентними установами іноземних держав і міжнародними організаціями, проведення заходів міжнародного співробітництва – зустрічей, переговорів, конференцій, семінарів, круглих столів та тренінгів, а також реалізація проектів і програм співпраці; 5) удосконалення договірної бази співробітництва, механізмів та процедур надання правової допомоги шляхом укладання міжвідомчих угод, які стосуються компетенції прокуратури, та участі в підготовці міжнародних договорів України у галузі співробітництва під час кримінального провадження, а також законодавства з цих питань²⁷². Особами, які забезпечують належну організацію нагляду у галузі міжнародного співробітництва, визначено керівників регіональних та місцевих прокуратур, які не можуть виходити у цих питаннях за межі своєї компетенції²⁷³.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що адаптація чинного вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу та міжнародних стандартів триває, вона є важливою

²⁷² Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва : наказ Генеральної прокуратури України від 18.09.2015 р. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP15013.

²⁷³ Юрчишин Ю. В. Міжнародний досвід участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Запоріжжя, 27-28 січня 2017 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 178–180.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

передумовою успішної реалізації європейських прагнень України. Не зважаючи на складність процесу реформування діяльності органів прокуратури України, ефективний та позитивний результат може забезпечити лише конструктивна співпраця всіх гілок влади, запозичення лише позитивного досвіду інших країн та продовження цього процесу, адже позитивний результат можливий лише за умови моніторингу тих змін, які відбуваються, врахування їх позитивного або негативного ефекту, подальших змін у законодавстві (його вдосконалення) з урахуванням отриманого раніше досвіду щодо позитивного чи негативного нормативного врегулювання²⁷⁴.

Загалом повноваження щодо міжнародного співробітництва можемо поділити на такі групи:

1) *організаційні* (організаційне забезпечення службових відряджень працівників органів прокуратури за кордон; забезпечення участі представників прокуратури України в заходах міжнародного характеру; взаємодію з відповідними підрозділами Міністерства юстиції України);

2) *процесуальні* (забезпечення реалізації функцій органів прокуратури, виконання яких потребує застосування норм міжнародних договорів України у галузі міжнародного співробітництва під час кримінального провадження; розгляд матеріалів, підготовку висновків і пропозицій, а також документів, спрямованих на їх реалізацію; підготовку та здійснення заходів міжнародного характеру, спрямованих на розвиток міжнародного співробітництва);

3) *координаційні* (координація діяльності структурних підрозділів Генеральної прокуратури України у межах реалізації програм та заходів міжнародного співробітництва, обміну досвідом із компетентними установами іноземних держав);

4) *контрольні* (контроль за станом досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, що надійшли до органів прокуратури України з-за кордону в порядку перейняття).

²⁷⁴ Персань В. В., Болокан І. В. Адаптація діяльності органів прокуратури України до міжнародних та європейських стандартів. «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети»: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 08-09 грудня 2017 р.). С. 88–91. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/27dec2017/32.pdf>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Як ми уже відмічали, в системі органів прокуратури передбачено створення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (п. 5 ст. 7). Керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури підпорядковується безпосередньо Генеральному прокурору України. Органи прокуратури, згідно з міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та кримінальним процесуальним законодавством України, здійснюють співробітництво з компетентними органами інших держав з питань проведення процесуальних дій при розслідуванні кримінальних правопорушень, видачі осіб, які їх вчинили, перейнятті кримінального провадження та з інших питань, передбачених такими договорами. У разі відсутності міжнародного договору України співробітництво у цій сфері здійснюється органами прокуратури України на підставі взаємних письмових гарантій. У випадках, передбачених законодавством, Генеральна прокуратура України є центральним органом, відповідальним за виконання міжнародних договорів України. Якщо міжнародним договором України передбачено безпосередній порядок співробітництва під час кримінального провадження, регіональні прокуратури здійснюють таке співробітництво у межах своєї компетенції.

Проте, аналізуючи чинне законодавство України, можемо дійти висновку, що Спеціалізована антикорупційна прокуратура здійснює міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні лише через Генеральну прокуратуру України (це передбачено наказом Генеральної прокуратури «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва»). Натомість Положенням про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора як одним з повноважень САП є здійснення міжнародного співробітництва в обсязі, визначеному законодавством.

Визначаючи цю законодавчу неузгодженість слід сказати, що міжнародним законодавством визначається необхідність створення спеціалізованих антикорупційних органів та визначаються їх повноваження, зокрема, у сфері міжнародного співробітництва. Так, відповідно до ст. 36 Конвенції ООН проти

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

корупції, кожна Держава-учасниця забезпечує, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи, наявність органу чи органів або осіб, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних заходів. Такому органу чи органам забезпечується необхідна самостійність, відповідно до основоположних принципів правової системи Держави-учасниці, щоб вони могли виконувати свої функції ефективно й без будь-якого неналежного впливу. Такі особи або працівники такого органу або органів повинні мати відповідну кваліфікацію та ресурси для виконання покладених на них завдань²⁷⁵.

У ст. 20 Конвенції Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію зазначено, що кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення спеціалізації персоналу та органів на боротьбі із корупцією. Для того, щоб вони могли здійснювати свої функції ефективно та без будь-якого невинного тиску, вони повинні мати необхідну самостійність відповідно до основоположних принципів правової системи Сторони. Сторони забезпечують персоналу таких органів підготовку та фінансові ресурси, достатні для виконання його завдань.

Відповідно до Пояснювального Меморандуму до Конвенції Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію, від держав-сторін вимагається вжити необхідних заходів з тим, щоб забезпечити належну спеціалізацію осіб чи органів у боротьбі проти корупції. Це положення виходить, серед іншого, з потреби посилити спеціалізацію та незалежність осіб чи органів, відповідальних за протидію корупції, про що йшлося в багатьох документах Ради Європи. Ця вимога спеціалізації не спрямована на застосування до всіх рівнів правоохоронної системи. Вона не вимагає, зокрема, існування в кожній службі прокурорів чи на кожній поліцейській дільниці спеціального підрозділу чи експертів з корупційних правопорушень. Водночас це положення передбачає, що там, де це потрібно для ефективної

²⁷⁵ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : ратифікована Україною від 18.10.2006 р. № 995_c16 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

протидії корупції, мають працювати добре підготовлені правоохоронні підрозділи чи персонал²⁷⁶.

Крім цього, Резолюція № (97)24 щодо 20 Керівних принципів боротьби проти корупції, у Принципі No3 передбачає, що держави повинні «забезпечити, щоб ті, хто відповідає за запобігання, розслідування, кримінальне переслідування і судовий розгляд корупційних правопорушень, мали незалежність та автономію, що відповідає їхнім функціям, були вільні від незаконного впливу та мали ефективні засоби збирання доказів, захисту осіб, які допомагають органам в боротьбі проти корупції, та збереження конфіденційності розслідування»²⁷⁷.

Слід зазначити, що незалежність спеціалізованих органів з боротьби проти корупції, яка згадується в цій статті, не повинна бути абсолютною. Їхня діяльність повинна бути якнайсильніше інтегрована та скоординована з роботою поліції, виконавчої влади чи прокуратури. Рівень незалежності, який вимагається для таких спеціалізованих органів, має бути таким, що є необхідний для належного виконання ними своїх функцій²⁷⁸.

У Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № (2000)19 «Роль прокуратури в системі кримінальної юстиції» відмічено, що «з тим, щоб знайти адекватну відповідь на такі, що розвиваються, форми злочинності, зокрема організовану злочинність, спеціалізація повинна розглядатися як пріоритет в організації прокуратури, а також навчання та кар'єри прокурорів. Слід також заохочувати використання груп спеціалістів, у тому числі багатопрофільних груп, призначених допомагати прокурорам у виконанні їхніх функцій».

Стосовно організації та внутрішньої роботи служб прокурорів, зокрема розподілу та перерозподілу справ, то вони повинні відповідати вимогам *неупередженості та*

²⁷⁶ Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією : ратифікована Україною від 18.10.2006 р. № 994_101 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

²⁷⁷ Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» : прийнята від 06.11.1997 р. № 994_845 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_845#Text.

²⁷⁸ Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією : ратифікована Україною від 18.10.2006 р. № 994_101 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

незалежності, а також оптимізувати роботу системи кримінальної юстиції, зокрема рівень юридичної кваліфікації та спеціалізації в окремих справах²⁷⁹ [160].

Виходячи з положень міжнародно-правових стандартів, ми можемо зробити висновок про необхідність надання Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі більшої незалежності у здійсненні міжнародного співробітництва, зокрема, надсилання запитів про міжнародну правову допомогу та одержання відповідей тощо.

У зв'язку з цим, необхідно більш детально розглянути процесуальні засади міжнародного співробітництва органів прокуратури у кримінальних провадженнях про корупційні злочини.

Відповідно до ст. 93 Закону «Про прокуратуру», Генеральна прокуратура України в порядку, передбаченому Законом України «Про міжнародні договори України», бере участь у підготовці міжнародних договорів України щодо співробітництва у сфері кримінального судочинства, укладає міжвідомчі міжнародні договори України про співробітництво з питань діяльності прокуратури з відповідними державними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, до компетенції яких належать питання, що регулюються договорами²⁸⁰.

Забезпечення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення покладається на: Міністерство юстиції України – щодо виконання судових рішень, які стосуються конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом; Генеральну прокуратуру України – щодо вчинення процесуальних дій у межах кримінального провадження щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового

²⁷⁹ Рекомендація Rec (2000)19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя : прийнята від 06.10.2000 р. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf.

²⁸⁰ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

знищення; Службу безпеки України за участю Міністерства закордонних справ України – щодо подання пропозицій до комітетів Ради Безпеки ООН стосовно включення (виключення) фізичних або юридичних осіб до відповідних переліків; Міністерство закордонних справ України – щодо звернення до Комітету Ради Безпеки ООН стосовно отримання дозволу на доступ до активів, що пов’язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, для покриття основних або надзвичайних витрат²⁸¹.

Варто зазначити, що у сферу міжнародного співробітництва щодо боротьби з корупцією та поверненням доходів, одержаних злочинним шляхом, залучений спеціальний орган – Держфінмоніторинг України, який має своїм завданням брати участь у міжнародному співробітництві з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та бере участь за дорученням Кабінету Міністрів України у підготовці відповідних міжнародних договорів України. На нього також покладається ведення обліку надісланих і виконаних міжнародних запитів про співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; укладати міжнародні договори міжвідомчого характеру з відповідними органами інших держав з питань співробітництва в установленому законом порядку²⁸².

Отже, на основі аналізу міжнародних договорів та наукових праць зроблено висновок, що основними напрямками взаємодії Спеціалізованої антикорупційної прокуратури з органами

²⁸¹ Ахтирська Н. М. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження щодо корупційних правопорушень: суб’єкти та повноваження. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія ПРАВО*. Випуск 34. Том 3. С. 67–70. URL : <http://www.nsj.gov.ua/files/1455629927№%207%20Ахтирська%20Н.%20М.%20Міжнародне%20співробітництво%20під%20час%20кримінального%20провадження%20щодо%20корупційних%20правопорушень.pdf>.

²⁸² Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. *Голос України*. 2001. № 216.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

державної влади, недержавними інституціями різних країн та міжнародних організацій щодо розслідування антикорупційних злочинів на міжнародному рівні є: 1) здійснення заходів, спрямованих на посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини; 2) здійснення заходів, спрямованих на посилення взаємної допомоги правоохоронним органам різних держав у протидії корупційним злочинам; 3) здійснення заходів щодо видачі відповідно до будь-якого договору про екстрадицію. 4) здійснення заходів, спрямованих на налагодження взаємовідносин між державами (проведення спільних зустрічей, конференцій, нарад тощо); 5) залучення громадськості до протидії корупційним злочинам.

§ 3.2 Зарубіжний досвід участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини

Боротьба з корупцією в Україні зумовлює необхідність впровадження нових принципів та інструментів протидії цьому негативному явищу, вимагає підвищення результативності функціонування спеціалізованих антикорупційних органів та якості їх діяльності. Вирішення цих завдань потребує значного поліпшення організації вищезгаданих органів. Обґрунтуванню цих заходів мають передувати наукові дослідження понятійного апарату, існуючих моделей запобігання корупції у розвинених країнах світу, практики реалізації повноважень прокурора під час цієї діяльності у зарубіжних країнах.

З цією метою нами проаналізовано досвід зарубіжних країн різних правових систем світу.

З огляду на це причини корупції для кожної з країн можуть відрізнятися, але головними серед них будуть: невдало побудована система державного управління (або незакінчені реформи в системі органів державного управління), непрофесійність топ-менеджерів у державі, відверто недосконала судова система, політична корупція в парламенті,

брак політичної волі національних лідерів щодо ефективного протистояння проявам корупції, насамперед проявам політичної корупції, слабкість інститутів громадянського суспільства²⁸³.

Зокрема, створення незалежних спеціалізованих антикорупційних органів притаманне Румунії. Так, перша спеціалізована служба державного обвинувачення у Румунії була створена у вересні 2002 року на підставі Надзвичайної постанови Уряду № 43/2002. Ця незалежна прокурорська служба була створена в складі Міністерства публічних справ та називалася в той час – Національна антикорупційна прокурорська служба (далі – НАПС). НАПС було створено після ратифікації Румунією Конвенції Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію та на підставі рекомендацій ЄС. Завдяки попередній підготовці, навчанню та матеріальній допомозі служба почала функціонувати через рік після формального створення. НАПС було реорганізовано, спочатку, в автономний департамент (жовтень 2005 року), а потім (березень 2006 року) – в Національний антикорупційний директорат (далі – НАД) в системі прокуратури при Вищому касаційному суді Румунії. НАД було побудовано на базі моделі спеціалізованої прокурорської служби Іспанії за допомогою проєкту Twinning з іспанськими партнерами²⁸⁴.

Така практика заслуговує на увагу українського законодавця та науковців, адже надання більшої самостійності та незалежності у прийнятті процесуальних рішень САП є запорукою покращення її діяльності.

Відповідно до законодавства Румунії, НАД було створено з метою здійснення процесуального керівництва у справах про корупційні злочини «середнього та високого рівнів». До цього моменту процесуальне керівництво корупційними справами здійснювалося прокурорами різних рівнів і деякими офіцерами.

До таких корупційних злочинів законодавством Румунії віднесено: корупційні правопорушення (активне та пасивне

²⁸³ Курко Н. М. Адміністративно-правове регулювання антикорупційної діяльності прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 191 с. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/7/2.pdf>.

²⁸⁴ Запровадження антикорупційної спеціалізації прокурорів: європейський досвід і перспективи в Україні : матер. міжнар. наук.-практ. семінару, (8 жовтня 2008 р.). Київ : 2008. URL : <https://www.oecd.org/corruption/acn/lawenforcement/41651559.pdf>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

хбарництво, торгівля впливом, отримання незаконних переваг) – якщо вартість хабара становить більше 10 000 євро; правопорушення, що прирівняні до корупції (серйозні економічно-фінансові порушення, що законом прирівняні до корупції); попередні дві категорії злочинів незалежно від розміру хабара чи завданої шкоди – якщо вони вчинені особами, що займають певні високі державні посади (наприклад, члени Парламенту, члени Уряду, державні секретарі, радники міністрів та Президента, державні радники Прем'єр-міністра, судді, прокурори тощо); правопорушення, прямо пов'язані з корупцією (підготовка, сприяння, приховування одного з корупційних чи таких, що супроводжують корупцію, злочинів; порушення, спрямовані на досягнення мети корупційного злочину – наприклад, отримання доходів від корупційного злочину, відмивання грошей, зловживання повноваженнями, підробка, фіктивне банкрутство, ухилення від сплати податків, торгівля наркотиками, торгівля людьми тощо); злочини проти фінансових інтересів Європейських Спільнот незалежно від розміру завданої шкоди; серйозні економічні злочини (наприклад, шахрайство, ухилення від сплати податків, контрабанда, зловживання повноваженнями) – якщо завдана шкода становить більше 1 млн. євро²⁸⁵.

Досить важливе значення має те, що НАД відповідно до закону має фінансову автономію, оскільки бюджет цього органу виділено окремим рядком в державному бюджеті в складі видатків на прокуратуру при Вищому касаційному суді.

Варто зазначити, що одним з головних чинників успішної роботи антикорупційної прокурорської служби є налагодження міжвідомчої співпраці. Державні органи з контрольними повноваженнями та служби безпеки повинні надавати НАД будь-яку відому їм інформацію про корупційні злочини, що належать до компетенції НАД. Деякі органи, згідно з їхніми повноваженнями, також надають допомогу при проведенні НАД розслідувань на підставі запиту прокурора. Також як спеціалізований антикорупційний орган НАД є активним

²⁸⁵ Запровадження антикорупційної спеціалізації прокурорів: європейський досвід і перспективи в Україні : матер. міжнар. наук.-практ. семінару, (8 жовтня 2008 р.). Київ : 2008. URL : <https://www.oecd.org/corruption/acn/lawenforcement/41651559.pdf>.

партнером в рамках роботи міжнародних організацій, таких як Рада Європи та Управління ООН з наркотиків та злочинності, антикорупційних мереж і об'єднань. Метою такої співпраці є впровадження антикорупційних стандартів державами-учасницями європейських та міжнародних конвенцій про боротьбу проти корупції, обмін передовим досвідом та інформацією задля покращення антикорупційного законодавства та практики розслідування і кримінального переслідування в різних країнах [53].

Натомість у Великобританії поширеною є практика взаємодії правоохоронних структур і громадськості у провадженнях про корупційні злочини.

Так, високі стандарти громадянської поведінки у Великобританії є результатом політичних і законодавчих заходів, моральних змін та ефективного соціального контролю за державними службовцями²⁸⁶. Ця країна має найдавніші традиції боротьби з корупцією. Систему антикорупційних механізмів тут врегульовано на законодавчому рівні. Перший закон про корупцію в державних органах був прийнятий ще в 1889 р., такі закони про попередження корупції – в 1906 і 1916 рр. На відміну від традиційних правових принципів, ці закони вимагають від посадових осіб доводити свою невинність²⁸⁷.

Друга особливість – це надзвичайно висока роль громадської думки, яка стежить за динамікою негативних явищ у суспільстві. Здебільшого громадські дебати точаться навколо питань, пов'язаних з лобіюванням і купівлею політичного впливу, проблем, створених зміною меж приватної і державної власності, моральним кліматом, хабарництвом, зловживаннями службовців місцевих органів влади, поліції, митної служби тощо²⁸⁸.

Безпосередньо корупційні процеси у Великій Британії відстежує Комітет Нолана, заснований у жовтні 1994 року. Його

²⁸⁶ Ткаченко О. В. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. С. 55.

²⁸⁷ Курко Н. М. Адміністративно-правове регулювання антикорупційної діяльності прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 191 с. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/7/2.pdf>.

²⁸⁸ Чепелюк В. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. URL : <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

зусилля зосереджені на основних ділянках громадського життя, які викликають найбільшу стурбованість громадськості: це члени парламенту, які працюють консультантами фірм, що прагнуть впливати на державну політику; це колишні міністри та інші посадові особи, що працюють в тих галузях індустрії, регулюванням яких перед тим займалися в уряді, та інші аспекти громадського життя²⁸⁹.

У зв'язку з цим, була проведена правова реформа, за результатами якої були призначені спостерігачі за такими особами та було висвітлено всі можливі заробітки членів парламенту.

Литовська Республіка у 2003 року провела реформу органів прокуратури та досудового розслідування, відповідно до якої встановлювалось, що основна функція прокурора – обвинувачення – передбачає організацію, координацію та контроль за процесом досудового слідства і підтримку державного обвинувачення у кримінальних справах. Тільки прокурор у процесі кримінального переслідування має право приймати рішення про початок досудового слідства, формувати слідчі групи та їх керівництво, контролювати та координувати їх діяльність, видавати обов'язкові інструкції, скасовувати процесуальні рішення по ходу проведення досудового слідства, здійснювати процесуальні дії по відношенню до будь-якої кримінальної справи, оскаржувати рішення судді (суду). Забезпечуючи підтримку державного обвинувачення в суді, прокурор виступає стороною судового процесу, так само як і адвокат²⁹⁰.

За результатами такої реформи створювалися спеціалізовані групи прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво злочинів, пов'язаних з організованою злочинністю і корупцією. Отже, слід відмітити, що ця держава не пішла шляхом, який пропагує Європейський Союз, а вибрала іншу модель побудови спеціалізованих антикорупційних органів.

²⁸⁹ Кісіль Р. В. В. Філософсько-правова інтерпретація корупції як форма девіантної поведінки людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Львів, 2014. С. 118.

²⁹⁰ Запровадження антикорупційної спеціалізації прокурорів: європейський досвід і перспективи в Україні : матер. міжнар. наук.-практ. семінару, (8 жовтня 2008 р.). Київ : 2008. URL : <https://www.oecd.org/corruption/acn/lawenforcement/41651559.pdf>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

При виконанні своїх функцій прокурор є незалежним і підкоряється тільки законові. Прокуратура Литовської Республіки складається з Генеральної прокуратури і територіальних прокуратур. Генеральний прокурор призначається і звільняється з посади Президентом Республіки за погодженням із Сеймом. Порядок призначення і звільнення з посади прокурорів, а також їхній статус, встановлюються законом. Статус прокурорів в ході кримінального провадження регулюється нормами КПК і Закону Литовської Республіки «Про прокуратуру».

Варто зазначити, що до функцій Генеральної прокуратури, відповідно до вищезгаданого закону, віднесено:

1) керівництво територіальними органами прокуратури та нагляд за їх діяльністю;

2) формування єдиної практики проведення досудового слідства у кримінальних справах та здійснення нагляду за процесуальними діями;

3) проведення досудового слідства та підтримання обвинувачення від імені Держави у справах, пов'язаних із вчиненням кримінальних злочинів особливо важливого значення;

4) організація проведення досудового слідства центральними органами досудового слідства, керівництво процесом розслідування та здійснення нагляду за процесуальними діями офіцерів таких органів;

5) формування єдиної практики підтримання обвинувачення у кримінальних справах від імені Держави та участь у слуханні справ у апеляційному або касаційному порядку;

6) координація дій органів досудового слідства в ході проведення розслідування злочинів;

7) захист суспільних інтересів і формування єдиної практики обвинувачення в цій сфері;

8) організація професійної та службової підготовки прокурорів і надання їм методологічної допомоги;

9) підтримання зв'язку з державними органами іноземних країн та міжнародними установами в порядку, передбаченому положеннями міжнародних угод, законів та інших нормативних актів;

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

10) забезпечення прокуратури фінансовими і технічними ресурсами, а також забезпечення соціальних гарантій для прокурорів;

11) аналіз діяльності прокуратури та управління її статистичними даними;

12) виконання інших функцій, передбачених положеннями законів та міжнародних угод²⁹¹.

Управління процесом досудового слідства передбачає визначення прокурором напрямку та обсягу розслідування. У разі необхідності, прокурор повинен також видавати обов'язкові до виконання розпорядження офіцерам досудового слідства щодо здійснення конкретних слідчих дій. Тільки прокурор має право приймати найважливіші рішення, що визначають подальший хід розслідування. Тільки прокурор може приймати рішення про припинення досудового слідства та оформлювати акт обвинувачення шляхом звернення до судді досудового слідства щодо застосування найбільш сурових примусових заходів.

Порядок організації та управління процесом досудового слідства залежить від конкретної справи. У разі вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів прокурор повинен здійснювати неухильний нагляд за процесом досудового слідства і надавати необхідні розпорядження офіцерам досудового слідства. У випадках вчинення злочинів невеликої тяжкості прокурор може надавати офіцерам досудового слідства більші повноваження для прийняття самостійних рішень. Прокурор повинен заздалегідь інструктувати офіцерів досудового слідства щодо дій, які останні зобов'язані або мають право здійснювати в типових ситуаціях. У випадку вчинення злочину будь-якого виду прокурор може вирішувати провести досудове слідство самостійно. Або ж він може вирішити самостійно здійснити тільки деякі дії. Наприклад, прокурор може вирішити взяти на себе розслідування, яке проводиться будь-яким органом досудового слідства, і завершити його; розпочати досудове слідство і потім передати його до органу досудового слідства; вирішити взяти на себе здійснення тільки

²⁹¹ Про прокуратуру : Закон Литовської Республіки. *Офіційний бюлетень «Valstybės žinios»*. 2003. № 42-1919.

найбільш складних дій під час проведення слідства, а решту доручити органу досудового слідства²⁹².

Варто зазначити, що Наказом № I-40 від 25 лютого 2004 року Генеральний прокурор Литви затвердив Рекомендації щодо діяльності прокурора під час здійснення організації та керівництва процесом досудового слідства²⁹³. Цей документ більш детально роз'яснює всі повноваження прокурора на початковому етапі досудового розслідування, здійснення слідчих (розшукових) дій, застосування запобіжних заходів тощо.

Після отримання скарги, заяви чи повідомлення про вчинення злочину прокурор не має права передоручати прийняття рішення про початок досудового слідства органу досудового слідства. Прокурор зобов'язаний прийняти рішення про порушення досудового слідства, а потім, у відповідності до частини 2 статті 164 і частини 2 статті 169 КПК, вирішити, хто – повністю або частково – проводитиме відповідне досудове слідство.

Практика здійснення кримінального провадження у Литві свідчить про те, що розслідування у справах особливого суспільного значення проводять безпосередньо прокурори. Хоча норми КПК передбачають, що досудове слідство проводять офіцери досудового слідства, а організацію та управління цим процесом здійснюють прокурори, органам прокуратури рекомендується самим проводити досудове слідство тільки у виняткових випадках²⁹⁴.

У правовій літературі прокурора називають «керівником досудового слідства», який несе безпосередню відповідальність за успішне проведення досудового слідства і який приймає найважливіші рішення на стадії досудового слідства, які здійснюють значний вплив на подальший хід кримінального провадження. Офіцери досудового слідства зобов'язані дотримуватися і виконувати всі законні накази прокурора. Закон не передбачає права офіцерів досудового слідства не

²⁹² Кримінально-процесуальний кодекс Литовської Республіки : Закон від 14.03.2002 р. № IX-785. URL : [http://pravo.org.ua/files/_\(2\).pdf](http://pravo.org.ua/files/_(2).pdf).

²⁹³ Наказ Генерального прокурора Литви від 18.04.2003 р. № I-58. *Офіційний бюлетень «Valstybės žinios»*. 2003. № 39-1807.

²⁹⁴ Кримінально-процесуальний кодекс Литовської Республіки. Там само.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

підкорятися наказам прокурора чи оскаржувати їх шляхом звернення до прокурора вищого рівня, суду тощо. Пункт 2 статті 172 КПК безпосередньо говорить про те, що офіцер досудового слідства зобов'язаний виконувати всі рішення прокурора²⁹⁵.

Згідно з чинним законодавством, прокурор приймає свої процесуальні рішення самостійно та незалежно. Прокурори вищого рівня не можуть вказувати прокурору, яке саме процесуальне рішення той повинен прийняти. Однак вони можуть надавати вказівки щодо процесуальних рішень, які не оформлюються як рішення. При визначенні у законодавстві понять прокурора вищого рівня і прокурора, який керує слідчим процесом, багато прокурорів різних рівнів втратили можливість здійснювати контроль за ходом проведення конкретного досудового слідства. Це також означає, що при розслідуванні конкретної справи контроль над діями офіцерів досудового слідства здійснює тільки один прокурор. Офіцери досудового слідства не можуть приймати найбільш важливих рішень у кримінальних справах, внаслідок чого на них важко здійснювати адміністративний вплив, що ґрунтується на можливостях підпорядкування²⁹⁶.

В Ізраїлі антикорупційна атмосфера забезпечується системою «певного дублювання моніторингу» за можливими корупційними діями²⁹⁷. Він здійснюється урядовими організаціями і спеціальними підрозділами поліції, відомством Державного контролера, що володіє незалежністю від міністерств і державних відомств, і громадськими організаціями типу «Відомства за чистоту уряду»²⁹⁸. Ці організації досліджують можливі корупційні точки, а у разі їх виявлення інформують органи розслідування. В Ізраїлі, через значні соціальні пільги для урядовців і безжальне їх покарання у разі виявлення корупції, низова корупція практично відсутня.

²⁹⁵ Запровадження антикорупційної спеціалізації прокурорів: європейський досвід і перспективи в Україні : матер. міжнар. наук.-практ. семінару, (8 жовтня 2008 р.). Київ : 2008. URL : <https://www.oecd.org/corruption/acn/lawenforcement/41651559.pdf>.

²⁹⁶ Кримінально-процесуальний кодекс Литовської Республіки : Закон від 14.03.2002 р. № IX-785. URL : [http://pravo.org.ua/files/_\(2\).pdf](http://pravo.org.ua/files/_(2).pdf).

²⁹⁷ Стефанишин С. С. Предупреждение коррупционных преступлений в зарубежных странах : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2005. С. 61.

²⁹⁸ Кузнецова О. А. Коррупционная деятельность : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Тамбов, 2007. С. 49.

Доведених до суду корупційних злочинів в Ізраїлі не більше 5 %, проте репутація людини, замішаної в корупційному скандалі, є вкрай небажаною²⁹⁹.

Вражаючий успіх Гонконгу сприяв тому, що цю модель стали запроваджувати в багатьох країнах світу, але у переважній більшості її успішність виявилася у кращому випадку середньою. Причини того, що копії гонконгської моделі не дали бажаних результатів, були проаналізовані у низці досліджень. Найважливішими причинами було названо: недостатній аналіз національного контексту (в тому числі конституційної та законодавчої бази та політичного середовища) щодо застосовності гонконгської моделі в інших країнах; надто широке коло повноважень цього нового органу, які не підтримуються відповідними людськими та фінансовими ресурсами для виконання усіх визначених завдань; нереалістичні очікування, спричинені хибною ідеєю, що одне-єдине агентство – навіть з надзвичайними повноваженнями – може «вилікувати» корупцію без більш широкої системи ефективних запобіжних та репресивних елементів, що результативно виконують свої завдання³⁰⁰.

Прокуратура Іспанії вважається органом судової влади відповідно до статті 2 Органічного закону про прокуратуру 1981 року. Відповідно до цієї статті, «прокуратура є складовою судової влади, але користується функціональною автономією...»³⁰¹.

Отже, іспанська прокуратура є державним органом, який передбачений на конституційному рівні та має особливий юридично-політичний статус. З одного боку, стаття 2 Органічного закону чітко визначила, що прокуратура інтегрована до судової влади з функціональною автономією. Але, з іншого боку, у прокурорів немає повної незалежності, як у суддів³⁰².

²⁹⁹ Стефанишин С. С. Там само. С. 62.

³⁰⁰ Курко Н. М. Адміністративно-правове регулювання антикорупційної діяльності прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 191 с. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/7/2.pdf>.

³⁰¹ Estatuto del Ministerio Fiscal de 31 de diciembre de 1981.

³⁰² Матеріали Проекту «Розвиток спеціалізованих служб з боротьби проти корупції в Україні» на підставі публікації ОЕСР «Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції». 2008 р. С. 69–76. URL : <http://www.oecd.org/dataoecd/7/51/39972270.pdf>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Варто зазначити, що корупція в Іспанії займає провідне місце у системі злочинних діянь. В більший мірі вона носить політичний характер, хоча присутні її прояви у всіх сферах суспільства.

До компетенції прокуратури належать справи, які можна розділити на дві великі групи: економічні злочини та злочини, вчинені публічними службовцями під час виконання ними своїх обов'язків³⁰³.

Прокуратура уповноважена проводити розслідування ведення бізнесу, проведення ділових операцій, руху цінних паперів, цінностей та капіталу, до яких має відношення організована злочинність. До компетенції органу належать також інші пов'язані злочини, крім тих, що стосуються торгівлі наркотиками та тероризму.

В основу боротьби з корупцією в Німеччині покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової, бази злочинних угруповань. Це досягається двома шляхами: конфіскаційним (конфіскація майна) і створенням належної правової бази для унеможливлення «відмивання» «брудних» грошей³⁰⁴. Особливо слід виділити обов'язок банківських установ надавати правоохоронним органам інформацію про операції з грошима у розмірі понад 20 тис. євро за умов, що ця інформація буде використана виключно для розслідування. Законом закріплено правило: якщо громадянин робить внесок в банк у розмірі понад 50 тис. євро, він зобов'язаний пред'явити посвідчення особи³⁰⁵.

Генеральна лінія німецького уряду у сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб в результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити

³⁰³ Інструкція № 4/2006 від 12 липня 2006 р. про функції та організацію спеціалізованої прокуратури по боротьбі з економічними злочинами, пов'язаними з корупцією, та про діяльність спеціалізованих прокурорів по боротьбі з організованою злочинністю.

³⁰⁴ Михайленко О. Р. Прокуратура Федеративної Республіки Німеччини: становлення та повноваження. *Право України*. 2000. № 5. С. 105.

³⁰⁵ Юрчишин Ю. В. Досвід деяких країн СНД щодо участі прокурора у кримінальному провадженні про корупційні злочини. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини* : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., (м. Запоріжжя, 27-28 грудня 2019 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2019. Ч. 2. С. 134-136.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

зловживання державним службовцем своїм посадовим становищем³⁰⁶.

Цікавим є досвід держави щодо створення реєстру корумпованих фірм. Запозичуючи ізраїльський досвід, Німеччина таким чином намагається знизити рівень корупції у державі. У разі виявлення таких фірм, їм забороняється виконувати будь які державні замовлення.

Антикорупційна політика Сінгапура вражає своїми успіхами. У момент отримання незалежності в 1965 р. Сінгапур був країною з високою корупцією. Сьогодні її центральною ланкою є постійно діючий спеціалізований орган з боротьби з корупцією – Бюро з розслідування випадків корупції, яке має політичну і функціональну самостійність. Цей незалежний орган розслідує і прагне запобігати випадкам корупції в державному і приватному секторі економіки Сінгапура. Бюро перевіряє випадки зловживань серед державних чиновників і повідомляє про них відповідні органи для вживання необхідних заходів³⁰⁷. Бюро вивчає методи роботи потенційно схильних до корупції державних органів з метою виявлення можливих слабостей в системі управління та у випадку необхідності рекомендує вжити відповідних заходів главам цих відділів. Головна ідея антикорупційної політики Сінгапура полягає в «прагненні мінімізувати або виключити умови, що створюють як стимул, так і можливість особи здійснення корумпованих дій». Це досягається за рахунок цілого ряду антикорупційних принципів, зокрема: 1) оплата праці державних службовців згідно з формулою, прив'язаною до середньої заробітної платні успішно працюючих в приватному секторі осіб; 2) контрольована щорічна звітність державних посадовців про їх майно, активи і борги; прокурор має право перевіряти будь-які банківські, акціонерні і розрахункові рахунки осіб, підозрюваних в порушенні Акта про запобігання корупції;

³⁰⁶ Ахетова А. С. Организация и деятельность прокуратуры на примере зарубежных стран (Дании, Германии, Франции, США). URL : <http://be5.biz/pravo/paos/55.htm>; Гайдук А. В. Заходи адміністративного примусу у боротьбі з корупцією в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. С. 137.

³⁰⁷ Грицаєнко Л. Р. Прокуратура в країнах Європи : навч. посіб. Київ : Біноватор, 2006. С. 116; Стефанишин С. С. Предупреждение коррупционных преступлений в зарубежных странах : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2005. С. 186.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

3) велика суворість у справах про корупцію саме щодо високопоставлених урядовців для підтримки морального авторитету непідкупних політичних лідерів; 4) ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки.

На сьогоднішній день Сінгапур є прикладом для усіх країн світу щодо успішної боротьби з корупцією.

Японський досвід боротьби з корупцією доводить, що відсутність єдиного кодифікованого акта, направлено на боротьбу з корупцією, не перешкоджає ефективному вирішенню проблеми. Норми антикорупційного характеру містяться в багатьох національних законах³⁰⁸.

Особливе значення японський законодавець додає заборонам щодо політиків, державних і муніципальних службовців. Вони, зокрема, стосуються численних заходів, які політично нейтралізують японського чиновника щодо приватного бізнесу як під час служби, так і після звільнення³⁰⁹.

Як і в Сінгапурі, японський законодавець встановлює суворі обмеження фінансування виборчих кампаній, партій й інших політичних організацій, вводить жорстко регламентований порядок здійснення пожертвувань на користь кандидатів на виборах, політичних фондів, встановлює суворий порядок фінансової звітності. Порухення положень закону тягне за собою застосування санкцій.

Японський законодавець кваліфікує як кримінальний злочин дії політиків, що «пробивають» за винагороду від зацікавленої особи вигідне для неї рішення шляхом впливу на державних, муніципальних службовців, а також юридичних осіб з 50% капіталу держави або місцевого самоврядування.

Таким чином, в Японії пріоритетними у сфері боротьби з корупцією стали: 1) заходи політичної економії (підзвітність політичного керівництва, реформа фінансування політичних партій і кампаній); 2) реформа державної служби (гідна оплата праці, система стимулів); 3) забезпечення громадських свобод

³⁰⁸ Кузнецова О. А. Коррупционная деятельность : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Тамбов, 2007. С. 96.

³⁰⁹ ³⁰⁹ Грицаєнко Л. Р. Прокуратура в країнах Європи : навч. посіб. Київ : Біноватор, 2006. С. 116; Стефанишин С. С. Предупреждение коррупционных преступлений в зарубежных странах : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2005. С. 72.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

(система соціально-правового контролю і моральної дії на політиків з боку громадянського суспільства)³¹⁰.

У свою чергу, в США накопичено практично найбільший досвід боротьби з корупцією. Організована злочинність тут вперше стала предметом обговорення на «високому рівні» ще у 1929 році, коли її вивченням займалась так звана Комісія Цікершема³¹¹. З того часу ця проблема перебуває в центрі уваги комісій, комітетів та підкомітетів, що створювались згідно з рішенням конгресу чи президента, які в результаті довгого та ретельного вивчення різних аспектів боротьби з організованою злочинністю та корупцією розробляли рекомендації, які були покладені в основу федеральних законів³¹².

Важливим організаційним заходом, здійсненим урядом США, було створення в червні 1970 р. Національної ради по боротьбі з організованою злочинністю, головним завданням якої стала розробка загальнонаціональної програми дій. Керівну роль в діяльності по боротьбі з організованою злочинністю відіграє Міністерство юстиції США, яке розробляє національну стратегію боротьби зі злочинністю в країні та здійснює методичне керівництво цією роботою. Головним підрозділом Міністерства юстиції, на яке безпосередньо покладено боротьбу з організованою злочинністю, є Федеральне бюро розслідувань (ФБР)³¹³.

У законодавстві США поняття корупції посадовців визначено достатньо широко. Воно включає ряд протиправних діянь, передбачених в основному в чотирьох главах розділу 18 Зводу Законів: «Хабарництво, нечесні доходи і зловживання своїм положенням публічними посадовцями», «Посадовці і службовці по найму», «Здирство і погрози», «Вибори і політична діяльність»³¹⁴.

³¹⁰ Стефанишин С. С. Предупреждение коррупционных преступлений в зарубежных странах : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2005. С. 7–80.

³¹¹ Бабкова В. С. Проблеми визначення статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. *Проблеми реформування прокуратури* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2016 р.). Харків : Право, 2016. С. 18–20.

³¹² Яфокін А. О. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією серед державних службовців в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2013. С. 48.

³¹³ Князев В. В. Правовые и организационные проблемы борьбы с незаконным оборотом наркотиков за рубежом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1998. С. 30.

³¹⁴ Ахетова А. С. Организация и деятельность прокуратуры на примере зарубежных стран (Дании, Германии, Франции, США). URL : <http://be5.biz/pravo/paos/55.htm>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Досвід Латвійської Республіки у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики, створення ефективного Бюро із запобігання та протидії корупції (KNAB), забезпечення прозорості доходів у державному секторі, зокрема шляхом вільного доступу через глобальну мережу Інтернет до інформації щодо окладів державних службовців та службовців, які займаються питаннями державних закупівель, декларування доходів і податкові компроміси та проведення інших заходів у сфері запобігання і протидії корупції заслуговують на увагу українських органів державної влади, інститутів громадянського суспільства та науково-експертної спільноти, чия діяльність має антикорупційний характер. Зазначений досвід становить інтерес і для вітчизняного бізнес-середовища, для якого корупція нині становить значну небезпеку.

Існує досить поширена думка, що корупцію можна перемогти за допомогою сильної держави, диктатури, репресій. Проте досвід Китаю, де показові розстріли урядовців-казнокрадів давно стали звичайною практикою, підтверджує зворотне. Репресивні заходи за уявної ефективності навряд чи дадуть бажаний результат – кількість хабарників, якщо і зменшиться, то ненабагато, водночас суми хабарів автоматично злетять до небес як платня за підвищений ризик. Крім того, репресивні заходи можуть призвести до різкого посилення однієї з «корпорацій» посадовців – правоохоронних органів, які отримують монопольне право вирішувати, кого страчувати, а кого милувати, зі всіма відповідними наслідками.

Демократичний режим хоча і не гарантує свободу від корупції взагалі та хабарництва зокрема, але принаймні забезпечує більше можливостей для боротьби з нею. По-перше, конкуренція партій викриває корупцію правлячої верхівки. По-друге, свобода слова дозволяє пресі контролювати державних службовців. Громадянське суспільство, як інститут, властивий демократичному режиму, здатний підвищити ефективність діяльності незалежних комісій по боротьбі з корупцією. Подібні органи успішно функціонують у Гонконгу, Сінгапурі, Малайзії, Тайвані³¹⁵.

³¹⁵ Кузнецова О. А. Коррупционная деятельность : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Тамбов, 2007. С. 26–27.

Яскравим прикладом «культури прозорості» є Південна Корея. Так, з 1999 р. в Сеулі діє програма «OPEN» – система контролю за розглядом заяв громадян чиновниками міської адміністрації, яка свого часу спричинила справжню сенсацію серед національних антикорупційних програм. Програма є показником реалізованої політичної волі на боротьбу з корупцією. Вільний доступ до інформації про стан речей виключає необхідність особистих контактів з урядовцями або пропозиції їм хабарів з метою прискорити завершення процесу ухвалення рішення. Таким чином, «OPEN» шляхом виключення особистого спілкування урядовців і громадян як необхідної умови існування корупції виконує основну свою задачу – попередження корупційних діянь і відновлення довіри громадян до міської адміністрації³¹⁶.

Отже, особливостями участі прокурора у провадженнях про корупційні злочини в зарубіжних країнах є: 1) створення та діяльність спеціалізованих самостійних органів, які здійснюють нагляд за досудовим розслідуванням корупційних злочинів; 2) тісна взаємодія прокурора з громадськістю під час розслідування корупційних злочинів; 3) реалізація так званої «культури прозорості» всіх сфер суспільства; 4) незалежність прокурорів від інших правоохоронних органів; 5) широке коло повноважень прокурора у справах про корупційні злочини (від безпосереднього процесуального керівництва до надання вказівок спеціалісту чи експерту щодо з'ясування тих чи інших обставин справи); 6) поширеною є практика формування слідчо-оперативних груп, які включають представників різних правоохоронних структур.

³¹⁶ Стефанишин С. С. Предупреждение коррупционных преступлений в зарубежных странах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2005. 186 с.

§ 3.3 Перспективи удосконалення кримінального процесуального законодавства щодо участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини

Для забезпечення ефективної боротьби з корупцією необхідно, в першу чергу, чітко розподілити обов'язки між конкретними інституціями, забезпечити наявність спеціалізованих органів, що відповідали б за протидію корупції, або ж спеціалізованих осіб, на яких покладаються обов'язки з боротьби з корупцією за допомогою правоохоронних органів. У міжнародній спільноті склалося загальне розуміння того, що за виконання та проведення моніторингу антикорупційних законів і заходів мають відповідати зазначені органи чи особи, які мають відповідні повноваження, ресурси і кваліфікацію, а також повинні бути захищені від неправомірного політичного тиску, для чого необхідні механізми забезпечення високого рівня їхньої структурної, операційної та фінансової автономії³¹⁷.

Одним зі шляхів викорінення корупції законодавець вважає реформу наявних і створення нових органів, які здійснюють протидію корупційним виявам. Зокрема, 14 жовтня 2014 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про запобігання корупції», яким визначено систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. У вказаному законі визначено роль і місце органів прокуратури щодо здійснення антикорупційної діяльності³¹⁸.

Відповідно до ст. 7 Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про прокуратуру» однією зі складових системи прокуратури України є Спеціалізована антикорупційна прокуратура, яка утворюється на правах самостійного структурного підрозділу в Генеральній прокуратурі України. Законом закріплено вичерпний перелік функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а саме: здійснення нагляду за додержанням

³¹⁷ Зарубіжний досвід створення та діяльності спеціальних антикорупційних органів : науково-практичний посібник. URL : http://pidruchniki.com/84695/pravo/spetsializovana_antikoruptionsiyana_prokuratura.

³¹⁸ Про запобігання корупції : Закон України : від 14.10.2014 р. № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями³¹⁹.

Процесуальна компетенція Спеціалізованої антикорупційної прокуратури стосується розгляду і вирішення звернень громадян, запитів і звернень народних депутатів України, представників державних, громадських організацій, інших осіб, а також скарг учасників кримінального провадження на дії та рішення детективів і прокурорів³²⁰.

Крім того, слід, на нашу думку, погодитися з твердженням, що основним завданням нагляду в діяльності антикорупційної прокуратури є забезпечення належної, ефективної організації нагляду за дотриманням режиму законності під час здійснення оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності підрозділами Національного антикорупційного бюро України³²¹.

Отже, спеціальний антикорупційний орган – це незалежний, структурно автономний і самостійний та підзвітний державний орган, наділений в установленому порядку відповідними державно-владними повноваженнями з метою здійснення завдань і функцій у сфері запобігання корупції, що спирається у процесі реалізації своїх повноважень на високий рівень професійної підготовки працівників, а також на достатні фінансові та матеріально-технічні ресурси. Основними його ознаками є: незалежність і самостійність, структурна та операційна автономія, підзвітність, доступність, прозорість, відкритість, високий рівень спеціалізації працівників, фінансування за рахунок коштів державного бюджету тощо.

³¹⁹ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.

³²⁰ Карпунцов В. В. Проблемні питання реалізації функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та шляхи їх вирішення. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія Право*. 2017. Вип. 44. Том 2. С. 33.

³²¹ Вандін Є. В. Діяльність антикорупційної прокуратури: теоретико-правовий аспект. *Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту Серія Юридичні науки*. 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 124.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Іншими ж ознаками спеціального антикорупційного органу будуть: порядок його створення та діяльності, компетенція, передбачені законодавством спеціальні функції і державно-владні повноваження, функціональна взаємодія з іншими органами в процесі реалізації своїх повноважень тощо³²².

Аналізуючи норми законодавства варто зазначити деяку неузгодженість у правових нормах щодо організації діяльності САП та її взаємодії з іншими правоохоронними органами у розслідуванні корупційних злочинів.

Досудове розслідування кримінальних корупційних правопорушень (злочинів) чинним законодавством України покладено на детективів НАБУ. Прокурорський нагляд за діяльністю детективів НАБУ у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням – на Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, яка у свою чергу є структурним підрозділом Генеральної прокуратури України.

Аналіз законодавства України дозволив зробити висновок про те, що у державі наявні суттєві суперечності щодо функцій і повноважень органів прокуратури,

Зокрема, присутня законодавча неузгодженість функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (як і функцій прокуратури України загалом, закріплених у ст. 2 Закону України «Про прокуратуру») зі ст. 131-1 Конституції України, яка після внесення змін відрізняються.

Так, у положенні Конституції (ст. 131-1 у Розділі «Правосуддя») однією з конституційних функцій прокуратури визначено «організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку»³²³. Проте в Основному законі держави відсутня така функція як прокурорський нагляд за діяльністю органів досудового розслідування.

³²² Зарубіжний досвід створення та діяльності спеціальних антикорупційних органів : науково-практичний посібник. URL : http://pidruchniki.com/84695/pravo/spetsializovana_antikoruptsiyna_prokuratura.

³²³ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254/96-в>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

Водночас у Законі України «Про прокуратуру» (ст. 2) однією з функцій прокуратури визначено *«нагляд за дотриманням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство»*. Натомість згадка про *процесуальне керівництво* досудовим розслідуванням міститься лише в частині 3 ст. 43 цього Закону, що присвячена *«підставам для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності»*³²⁴.

Крім цього, у Законі України «Про прокуратуру» система функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури не передбачає здійснення нею прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності, яка проводиться Національним антикорупційним бюро України, у зв'язку з цим, необхідно внести зміни до законодавства.

А згідно з КПК України (ч. 2 ст. 36) прокурор *«...здійснює нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням...»*³²⁵.

Отже, можна зробити висновок, що різні нормативно-правові акти, які регламентують організацію діяльності прокуратури в Україні, по-різному визначають її функції та повноваження. У зв'язку з цим, доцільним видається оптимізація функцій прокуратури у всіх вищезгаданих актах з метою однакового розуміння і тлумачення закону у такій редакції:

«На прокуратуру покладаються такі функції:

- 1) організацію та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими (розшуковими) діями органів правопорядку;
- 2) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом;

³²⁴ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.

³²⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальному провадженні, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян».

У зв'язку з цим, через призму функцій прокуратури необхідно проаналізувати функції САП, оскільки як структурний підрозділ Генеральної прокуратури України вона не може здійснювати інші функції, ніж ті, які покладені на прокуратуру Конституцією України та Законом України «Про прокуратуру». Тому, повністю погоджуючись з А. В. Лапкіним, відмітимо, що назріла необхідність конкретизувати компетенцію САП, особливо предметну сферу її діяльності як спеціалізованої прокуратури.

Таким чином, особливості предметної компетенції САП, на відміну від інших органів прокуратури, зумовлені тим, що вона здійснює:

1) організацію та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними й іншими слідчими та розшуковими діями НАБУ відповідно до підслідності останнього. Це злочини, передбачені статтями 191, 206-2, 209–211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 Кримінального кодексу України, за наявності однієї з визначених ч. 5 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України умов. Крім того, прокурорів САП, який здійснює процесуальне керівництво досудовими розслідуваннями, що проводять детективи НАБУ, надано повноваження своєю постановою віднести кримінальне провадження у відповідних злочинах до підслідності детективів НАБУ, якщо відповідним злочином було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам. Таким чином, прокурори САП можуть у встановлених законом межах визначати сферу підслідності НАБУ, а отже, і власної діяльності щодо процесуального керівництва нею;

2) підтримання публічного обвинувачення у відповідних провадженнях. Цю функцію САП здійснюють у межах реалізації конституційної функції прокуратури з підтримання публічного обвинувачення в суді. Вона є логічним продовженням здійснення прокурорами САП процесуального керівництва досудовим розслідуванням, яке проводять детективи НАБУ. Отже, лише прокурори цієї прокуратури можуть підтримувати публічне обвинувачення у кримінальних провадженнях, розслідуваних НАБУ³²⁶;

3) представництво інтересів держави в суді у випадках, передбачених законом і пов'язаних із корупційними або з корупцією правопорушеннями. Цю функцію САП реалізують у межах конституційної функції прокуратури України щодо представництва інтересів держави в суді у виключних випадках, визначених законом. Порівняно із загальними підставами представництва, визначеними в ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», межі цієї функції САП визначає зв'язок підстав представництва з корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями. Визначення зазначених правопорушень містить Закон України «Про запобігання корупції». Перелік таких правопорушень, за які передбачено кримінальну відповідальність, подано в примітці до ст. 45 Кримінального кодексу України (корупційними злочинами вважають злочини, передбачені ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ч. 1 ст. 357, ч. 2 ст. 410, у разі їх учинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст. 354, 364, 364-1, 365-2, 368–370 Кримінального кодексу України). Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, визначає глава 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення³²⁷.

Варто зазначити, що недостатньо аргументованим у науці кримінального процесуального права є питання підслідності кримінальних проваджень про корупційні злочини.

³²⁶ Лапкін А. В. Спеціалізована антикорупційна прокуратура в механізмі реалізації державної антикорупційної політики : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ, 2016. С. 259–262.

³²⁷ Там само.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Відповідному прокурору (в тому числі, Генеральному прокурору України) законом надано лише право на визначення територіальної (район, місто, область) підслідності. У прокурора відповідного рівня є також право передавати матеріали кримінального провадження від одного слідчого іншому в межах одного слідчого органу за умови, якщо прокурор встановить неспроможність одного з них здійснювати ефективне розслідування злочину або ж його особисту зацікавленість в результатах такого розслідування³²⁸.

Натомість НАБУ має лише предметну підслідність, тобто детективи розслідують певні види злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України, незалежно від території, на якій вони були вчинені. Право будь-якого прокурора або слідчого, якому надійшла заява або повідомлення щодо внесення належної інформації до ЄРДР, та проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження (огляд місця події, затримання відразу після вчинення злочину підозрюваного, обшук) не повинні порушувати правила підслідності, а лише сприяти швидкому та ефективному реагуванню на саму подію злочину з метою його припинення і викриття підозрюваної особи. Негайно після проведення таких першочергових дій зібрані матеріали повинні бути передані слідчому і прокурору за належною підслідністю³²⁹.

Також слід розглянути проблеми здійснення міжнародного співробітництва прокурорами САП. Як ми уже зазначали, поряд з реалізацією зазначених функцій, САП здійснює міжнародне співробітництво, яке не є її самостійною функцією, а лише спрямоване на забезпечення реалізації інших функцій і реалізується щодо питань проведення процесуальних дій під час розслідування кримінальних правопорушень, видачі осіб, які їх

³²⁸ Досудове розслідування корупційних злочинів: прокуратура і НАБУ – протистояння чи співробітництво? : офіційний сайт видання ZN.ua. Випуск № 45, 26 листопада-2 грудня 2016р. URL : <https://zn.ua/gazeta/issue/1084>.

³²⁹ Кримінально-процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. Київ, 2008. 896 с.

учинили, перейнятті кримінального провадження та з інших питань, передбачених міжнародними договорами³³⁰.

Передбачаючи, що в межах реалізації своїх функцій САП здійснює міжнародне співробітництво, законодавець фактично визначає її як самостійний суб'єкт міжнародного співробітництва, поряд з Генеральною прокуратурою України, що суперечить положенням розділу XI «Міжнародне співробітництво» Закону України «Про прокуратуру». Відповідно до цього Закону, суб'єктом зазначеного співробітництва від імені органів прокуратури є Генеральна прокуратура України, а інші органи прокуратури (регіональні прокуратури) – лише в разі якщо міжнародним договором України передбачено безпосередній порядок співробітництва під час кримінального провадження. З іншого боку, оскільки САП є структурним підрозділом Генеральної прокуратури України, здійснення нею міжнародного співробітництва формально не порушує монопольного права останньої на таку діяльність, проте фактично може призвести до конкуренції між САП та спеціально вповноваженим підрозділом Генеральної прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва, що потребує врегулювання на відомчому рівні.

Цю проблему запропонували вирішити представники громадськості, які запропонували реорганізувати САП в окрему юридичну особу, яка відразу набуде суб'єктності у питаннях міжнародного правового співробітництва. Іншими словами, САП зможе вести співпрацю з іноземними органами обвинувачення безпосередньо.

Так, представники громадськості у свій час розробили проєкт закону, яким, на їх думку, правильно врегульовано повноваження та правовий статус Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, відповідно до якого САП є самостійним незалежним органом, який виконує перераховані в Положенні функції в межах повноважень, наданих законом.

Особливу увагу було приділено тому, щоб діяльність САП, як і органів прокуратури загалом, має перебувати поза політичним впливом. Тобто будь-які політичні особи

³³⁰ Юрчишин Ю. В. Представництво прокурором інтересів держави у справах про корупційні злочини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 1(16). Том 3. С. 315–318.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

усуваються від участі у конкурсних комісіях САП. Також, зважаючи на потребу в більшій автономії, у таких комісіях усувається делегування чи представництво й інших прокурорів, у тому числі генерального прокурора³³¹.

Загалом погоджуючись з такою пропозицією, зазначимо, що статус окремої юридичної особи також посилить позицію заступника керівника САП. Відповідно до чинного законодавства, станом на сьогодні двоє заступників не мають повноважень керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. А, отже, вони не можуть призначати прокурорів у кримінальних провадженнях та приймати процесуальні рішення, які стосуються спеціальних суб'єктів: адвокатів, суддів, депутатів місцевих рад, міських голів тощо.

У статусі заступника керівника прокуратури (на правах обласної) заступник керівника САП набуде таких повноважень. Крім того, уточнені положення КПК уповноважують заступника керівника САП приймати процесуальні рішення не лише щодо згаданих спеціальних суб'єктів, але й щодо присяжних, суддів та членів органів суддівського самоврядування (ВРП, ВККС). Крім цього, у доборі прокурорів САП запроваджується механізм участі громадськості, де вони будуть брати участь в такій комісії на рівні з іншими. Проте під час добору керівництва Спеціалізованої антикорупційної прокуратури винятковою буде роль представників міжнародних організацій³³².

Специфічний складний, криміногенно-резонансний, загальнодержавний характер кримінальних проваджень, нагляд за розслідуванням яких здійснюють антикорупційні прокурори, потребує, на думку Є. В. Вандіна, розробки особливої кадрової стратегії в діяльності спеціалізованого антикорупційного інституту. Станом на сьогодні законодавча розробка та доопрацювання необхідна: штатному розпису і структурі Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, стратегії експертно-галузевого (фахового) забезпечення кадровими ресурсами, спеціальним правилам етичного кодексу поведінки

³³¹ Громадськість розробила законопроект для ефективного та незалежного функціонування САП.
URL : <https://statewatch.org.ua/publications/hromads-kist-rozrobila-zakonoproekt-dlia-efektyvnoho-ta-nezalezhnogo-funktsionuvannia-sap>.

³³² Там само.

антикорупційних прокурорів, ризикоорієнтовній системі оцінки схильності до корупційних проявів у професійній діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури³³³.

Цілком зрозумілим є те, що в умовах проведення реформи системи органів прокуратури України особливу увагу вітчизняних науковців і практиків, а також міжнародної спільноти привертає створення принципово нового для вітчизняної моделі прокуратури органу – Спеціалізованої антикорупційної прокуратури³³⁴. Проте її запровадження пов'язане, на думку В.М. Руденка, в першу чергу, із необхідністю забезпечення функціонування Національного антикорупційного бюро України та розглядається в контексті посилення зусиль держави у напрямі протидії корупції³³⁵. Цієї ж позиції дотримується й Є.В. Вандін, який зазначає, що функціонування Спеціалізованої антикорупційної прокуратури в Україні на сучасному етапі є елементом реалізації механізму національної антикорупційної стратегії. А її діяльність є особливим видом правоохоронної діяльності (антикорупційний нагляд), завданнями якого є забезпечення належної, ефективної організації нагляду за дотриманням режиму законності під час здійснення оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності підрозділами Національного антикорупційного бюро України³³⁶.

Слід також зазначити, що діяльність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури має відповідати міжнародним стандартам та передовій світовій практиці, а також враховувати особливості національної правової системи. Саме тому, на нашу думку, важливою гарантією є імплементація міжнародно-правових норм протидії корупції у вітчизняне законодавство та

³³³ Вандін Є. В. Організаційно-правові засади діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. С. 169.

³³⁴ Бабкова В. С. Проблеми визначення статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. *Проблеми реформування прокуратури* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2016 р.). Харків : Право, 2016. С. 18.

³³⁵ Руденко М. В. Органи прокуратури України як спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції: теорія, новації, шляхи оптимізації. *Право України*. 2015. № 6. С. 71.

³³⁶ Вандін Є. В. Організаційно-правові засади діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. С. 125.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

удосконалення кримінально-правового, процесуального, адміністративного, фінансового та іншого законодавства³³⁷.

Іванцова А. В. зазначає, що аналіз зарубіжної теорії та практики прокурорської діяльності надає підстави стверджувати, що легітимізація спеціалізованої антикорупційної прокуратури в окремих європейських країнах ґрунтується на правовому постулаті ліберальної конституційно-правової доктрини щодо невизнання абсолютного характеру засад єдності й ієрархічної залежності органів прокуратури та їхнього похідного характеру від конституційних принципів верховенства права, законності і незалежності³³⁸.

Вандін Є. В. звертає увагу на те, що нині питання меж реагування прокурора на виявлене корупційне правопорушення є надзвичайно важливим. При цьому необхідно оцінювати три фактори, за якими слід визначати дотримання антикорупційним прокурором вказаних стандартів ООН: 1) можливість притягнення до відповідальності у межах іншої юрисдикції, крім кримінальної (тобто неприпустимості односторонньої відмови від реагування); 2) підтвердження користі від взаємодії обвинуваченої особи з органами розслідування (надана інформація має бути дійсно цінною у сенсі кримінального переслідування злочинних груп та високопосадовців); 3) достатнє документування у випадках, коли здійснюється відмова від кримінального переслідування³³⁹.

Крім того, вчений наполягає, що аналіз досягнень і прорахунків Бразилії щодо діяльності антикорупційної прокуратури зумовлює потребу при розбудові Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України враховувати такі критерії ефективності діяльності, як вихідна організаційна та процесуальна незалежність, гарантії непідкупності та ефективності їхньої діяльності. Ними, як вбачається, можуть

³³⁷ Яцик Т. П., Сніцар О. Ю. Основні проблеми діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури та шляхи їхнього подолання. *Міжнар. юрид. вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4-5 (8-9). С. 289–294.

³³⁸ Іванцова А. В. Міжнародний досвід та проблеми розвитку Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України. *Проблеми реформування прокуратури* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2016 р.). Харків : Право, 2016. С. 63.

³³⁹ Вандін Є. В. Там само. С. 172.

бути залучення незалежних експертів із провідних країн Європи та світу, неприпустимість ознак прихильних відносин між главами антикорупційних відомств і вищими державними посадовцями, можливість автономізації розслідувань від корумпованої правоохоронної та судової системи³⁴⁰.

Вказуючи на особливості функціонування спеціалізованих антикорупційних державних органів, доцільність їхнього функціонування, не можна оминати увагою напрацювання О.С. Проневича, який провів порівняльно-правовий аналіз правового регулювання статусу відповідних органів у державах Європи (Іспанія, Румунія, Хорватія, Швеція, Австрія) та деяких державах ближнього зарубіжжя (Литва, Молдова, Азербайджан). Результатом цього аналізу став висновок про те, що в окремих європейських країнах було запроваджено значною мірою уніфіковану інституційно-функціональну модель спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Для неї характерними є високий рівень автономності служби, загальнонаціональна юрисдикція, децентралізований порядок призначення керівника та його високий внутрішньовідомчий статус, прозорість процедур відбору персоналу, закріплення предметною юрисдикції служби, професійна підготовка тощо³⁴¹.

Проте, як уже нами зазначалося раніше, на сьогодні залишається ряд недоліків у нормативно-правових актах, які регулюють діяльність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Так, наприклад, центральний апарат і територіальні філії, які утворюють систему Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, являють собою підсистему органів прокуратури України з визначенням відповідних функцій, яку очолює керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, який безпосередньо підпорядковується Генеральному прокуророві України³⁴².

³⁴⁰ Вандін Є. В. Організаційно-правові засади діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. С. 125.

³⁴¹ Проневич О. С. Інститут спеціалізованої антикорупційної прокуратури в європейській державно-правовій традиції. *Форум права*. 2015. № 1. С. 266.

³⁴² Яцик Т. П., Сніцар О. Ю. Основні проблеми діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури та шляхи їхнього подолання. *Міжнар. юрид. вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4-5 (8-9). С. 289–294.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Отже, з огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що створення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури є історично зумовленим і практично необхідним кроком на шляху реформування правової системи України та наближення її до європейського співтовариства. Крім цього, метою створення такого органу є удосконалення механізму боротьби з корупцією у нашій державі.

Виходячи з положень міжнародно-правових актів та досліджень вчених можна виокремити пріоритетні напрями вдосконалення діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, реалізація яких має бути забезпечена державою: гарантування відсутності впливу на професійну діяльність; оптимальна інституціоналізація; належна фахова підготовка персоналу; адекватне технічне та матеріальне забезпечення; ефективний інформаційний обмін, який гарантує належну професійну діяльність із виконання функцій, встановлених чинним законодавством³⁴³.

На основі аналізу наукових джерел, законодавчих актів та існуючої слідчої і судової практики виокремлено такі напрями вдосконалення діяльності прокурора у провадженнях про корупційні злочини: 1) надання більшої незалежності прокурорам Спеціалізованої антикорупційної прокуратури у прийнятті процесуальних рішень; 2) забезпечення здійснення оптимальної інституціоналізації та достатньої професійної підготовки прокурорів; 3) технічне та матеріальне забезпечення; 4) обмін інформацією та взаємодія з іншими правоохоронними органами, яка гарантує належне виконання функцій, встановлених чинним законодавством³⁴⁴.

Таким чином, однією з головних складових формування і реалізації ефективної антикорупційної діяльності є чітка взаємодія держави, антикорупційних органів, громадськості, взаємодія із цих питань з міжнародними організаціями,

³⁴³ Карпунцов В. В. Проблемні питання реалізації функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та шляхи їх вирішення. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія Право*. 2017. Вип. 44. Том 2. С. 35.

³⁴⁴ Горбачевський В. Я. Запобіжні заходи у сучасному правосудді. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ*. 2013. № 1. С. 215–219; Сергеева Д. Б., Старенький О. С. Теоретико-прикладне дослідження вчення про речові докази у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 212–215. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2018_1_28.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

уповноваженими здійснювати заходи щодо протидії корупції на міжнародному рівні.

Досить суттєвим і важливим положенням законодавства України є можливість повернення коштів та іншого майна, які були одержані внаслідок вчинення корупційних правопорушень.

Боротьба з корупцією в Україні зумовлює необхідність впровадження нових принципів та інструментів протидії цьому негативному явищу, вимагає підвищення результативності функціонування спеціалізованих антикорупційних органів та якості їх діяльності. Вирішення цих завдань потребує значного поліпшення організації вищезгаданих органів. Обґрунтуванню цих заходів мають передувати наукові дослідження понятійного апарату, існуючих моделей запобігання корупції у розвинених країнах світу, практики реалізації повноважень прокурора під час цієї діяльності у зарубіжних країнах.

Зокрема, зарубіжна практика щодо створення незалежних антикорупційних органів заслуговує на увагу українського законодавця та науковців, адже надання більшої самостійності та незалежності у прийнятті процесуальних рішень САП є запорукою покращення її діяльності.

ВИСНОВКИ

Генезу участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні умовно можна поділити на шість періодів залежно від законодавчого закріплення цієї діяльності:

1) XIV – перша пол. XVIII ст. – перше законодавче закріплення повноважень прокурора, а саме: представлення справи в суді, наполягання на призначенні обвинуваченому відповідного виду та розміру покарання, контроль своєчасності виконання вироків суду;

2) початок XVIII ст. – кінець XVIII ст. – поява прокурора як окремого інституту державного управління, до повноважень якого віднесено контрольню-наглядові функції загальнодержавного значення. Надання прокурору повноважень щодо здійснення окремих слідчих (розшукових) дій у корупційних справах;

3) кінець XVIII ст. – середина XIX ст. – вперше у законодавстві передбачено функцію процесуального керівництва, в тому числі, у повноваженнях про корупційні злочини; закріплення за прокурором більшості функцій сторони обвинувачення;

4) середина XIX ст. – 1960 р. – надання прокурору широких повноважень у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів: від початку кримінального провадження, загального контролю над розслідуванням, затвердження обвинувальних висновків до участі в розпорядчих засіданнях суду, підтримання обвинувачення в суді, опротестування вироків і ухвал, що виносяться судом;

5) 1958 р. – 2014 р. – закріплення у законодавстві наглядових повноважень прокурорів та функції державного обвинувача;

6) 2014 р. – теперішній час – розроблення антикорупційних нормативно-правових актів, у яких передбачено створення спеціалізованих антикорупційних органів, які здійснюють

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

досудове розслідування корупційних злочинів, та процесуальне керівництво такими кримінальними провадженнями.

Напрями наукових досліджень участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини виділено наступні: 1) історико-правові аспекти становлення законодавства щодо участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини (О. Ільченко, А. Вольвач, І. Рогатюк); 2) вивчення феномену спеціалізованого процесуального керівництва (М. Чорноусько); 3) процесуальні аспекти участі прокурора на досудовій та судовій стадіях розгляду справ про корупційні злочини (А. Палюх, І. Шульган, Г. Ніколайчук, В. Бабкова, О. Толочко, В. Юрчишин, П. Каркач, М. Руденко); 4) процесуальні засади діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та основні положення щодо її взаємодії з іншими антикорупційними органами (А. Лапкін, А. Галай, С. Деркач, О. Льозний); 3) особливості оскарження рішень прокурором у кримінальних провадженнях про корупційні злочини (І. Гловюк, І. Курбатова, В. Маринів) 4) зарубіжний досвід участі прокурора у справах про корупційні злочини (Н. Курко, О. Хорчуненко).

На сьогодні дискусійними у науці кримінального процесуального права залишаються питання щодо: 1) правової природи Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; 2) переліку корупційних кримінальних правопорушень; 3) визначення чіткого переліку повноважень прокурорів у кримінальних провадженнях про корупційні злочини; 4) імплементації деяких положень міжнародних договорів щодо оптимізації діяльності прокурорів у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів тощо.

Чинним кримінальним процесуальним законодавством встановлено, що уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, зокрема у випадку наявності обґрунтованих підстав вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного

ВИСНОВКИ

антикорупційного бюро України. На основі даних, отриманих під час проведеного опитування практичних працівників встановлено, що застосування п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України не є ефективним механізмом при розслідуванні корупційних злочинів з огляду на непоодинокі випадки відсутності обґрунтованих підстав затримання осіб. У зв'язку з цим, ця кримінальна процесуальна норма містить декларативний характер.

Особливістю участі прокурора на стадії апеляційного оскарження є те, що розгляд справ у апеляційній інстанції може виникнути тільки за наявності апеляційної скарги, а оскарження в касаційному порядку можливе лише тільки після апеляційного перегляду. У зв'язку з цим, подання прокурором апеляційної скарги має важливе значення з огляду на те, що засуджений чи його захисник або інший учасник кримінального провадження не завжди зацікавлені в оскарженні рішення суду.

Відкликання апеляційної скарги можливе прокурором, який подав таку скаргу, або вищестоящим прокурором. На основі аналізу доктринальних джерел зроблено висновок, що відкликання апеляції вищестоящим прокурором порушує засаду рівності, адже в неоднакове становище з іншими учасниками кримінального провадження. Що стосується право на внесення змін і доповнень до апеляції прокурора, доведено, що таким правом може бути наділений вищестоящий прокурор, але в межах викладеної в апеляційній скарзі позиції.

Україна бере активну участь у міжнародно-правові взаємодії під час кримінальних проваджень про корупційні злочини. Така позиція держави зумовлена двома факторами – покращення становища України на міжнародній арені; підняття іміджу серед держав та розвиток економічних, соціальних відносин, підвищення рівня інвестиційної діяльності.

Основними напрямками взаємодії Спеціалізованої антикорупційної прокуратури з органами державної влади, недержавними інституціями різних країн та міжнародних організацій щодо розслідування антикорупційних злочинів на міжнародному рівні є: 1) здійснення заходів, спрямованих на посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини; 2) здійснення заходів, спрямованих на посилення

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

взаємної допомоги правоохоронним органам різних держав у протидії корупційним злочинам; 3) здійснення заходів щодо видачі відповідно до будь-якого договору про екстрадицію; 4) здійснення заходів, спрямованих на налагодження взаємовідносин між державами (проведення спільних зустрічей, конференцій, нарад тощо); 5) залучення громадськості до протидії корупційним злочинам.

Діяльність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури в Україні має відповідати основним вимогам міжнародно-правових стандартів та позитивному зарубіжному досвіду. Це можна зробити шляхом впровадження міжнародно-правових норм протидії корупції у національне законодавство та внести відповідні зміни до кримінального процесуального законодавства.

Особливостями участі прокурора у провадженнях про корупційні злочини в зарубіжних країнах є: 1) створення та діяльність спеціалізованих самостійних органів, які здійснюють нагляд за досудовим розслідуванням корупційних злочинів; 2) тісна взаємодія прокурора з громадськістю під час розслідування корупційних злочинів; 3) реалізація так званої «культури прозорості» всіх сфер суспільства; 4) незалежність прокурорів від інших правоохоронних органів; 5) широке коло повноважень прокурора у справах про корупційні злочини (від безпосереднього процесуального керівництва до надання вказівок спеціалісту чи експерту щодо з'ясування тих чи інших обставин справи); 6) поширеною є практика формування слідчо-оперативних груп, які включають представників різних правоохоронних структур.

Слід виокремити такі напрями вдосконалення діяльності прокурора у провадженнях про корупційні злочини: 1) надання більшої незалежності прокурорам Спеціалізованої антикорупційної прокуратури у прийнятті процесуальних рішень; 2) забезпечення здійснення оптимальної інституціоналізації та достатньої професійної підготовки прокурорів; 3) технічне та матеріальне забезпечення; 4) обмін інформацією та взаємодія з іншими правоохоронними органами, яка гарантує належне виконання функцій, встановлених чинним законодавством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України. Київ : Атіка. 2012. 332 с.
2. Ахетова А. С. Организация и деятельность прокуратуры на примере зарубежных стран (Дании, Германии, Франции, США). URL : <http://be5.biz/pravo/paos/55.htm>.
3. Ахтирська Н. М. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження щодо корупційних правопорушень: суб'єкти та повноваження. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія ПРАВО*. Випуск 34. Том 3. С. 67–70. URL : <http://www.nsj.gov.ua/files/1455629927№%207%20Ахтирська%20Н.%20М.%20Міжнародне%20співробітництво%20під%20час%20.pdf>.
4. Бабкова В. С. Проблеми визначення статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. *Проблеми реформування прокуратури* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2016 р.). Харків : Право, 2016. С. 18–20.
5. Баришніков В. М. Запобігання та протидія проявам корупції на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування : навч.-метод. розробка. Київ : ПІК ДСЗУ, 2011. 100 с.
6. Басараб Р. І. Організаційно-правові засади діяльності Генерального прокурора України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2015. С. 27.
7. Басков В. И. История прокуратуры Российской империи. *Вестник Московского гос. ун-та. Серия 11*. 1997. № 2. С. 3.
8. Белікова С. Прокуратура: історія і сучасність. *Вісник прокуратури*. 2013. № 11 (149). С. 166–170.
9. Бессарабов В. Г. Дореформенная (петровская) прокуратура (1722–1864). *Журнал российского права*. 2002. № 8. С. 153.
10. Белоусов Ю. Роль процесуального керівника – прокурора спеціалізованої антикорупційної прокуратури на досудовій стадії процесу. Звіт за результатами дослідження / [Ю. Белоусов, В. Венгер, В. Мітько, А. Орлеан, В. Сущенко, В. Яворська] ; за заг. ред. Белоусова Ю. К. : СТ-Друк, 2017. 268 с. URL : http://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2018/12/prokur_orsapukr.pdf.
11. Белоусов Ю., Венгер В.; Орлеан А.; Яворська В. Прокурор: керує? контролює? наглядає? розслідує? Роль процесуального керівника – прокурора спеціалізованої антикорупційної прокуратури на досудовій стадії процесу : звіт за результатами дослідження. URL : <http://ekmair>.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15464/Prokuror_keruie_kontroliuie_nahliadaie_rozsliduie.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

12. Бігун В. С. Філософія права в Україні (1990–2005). *Проблеми філософії права*. 2007. Т. IV–V. С. 200–206.

13. Богуш Г. И. Коррупция и международное сотрудничество в борьбе с ней : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва : РГБ, 2004. 202 с.

14. Боровик А. Корупційні практики та методи їх подолання у державах Європи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 229–236.

15. Бортун М. Взаємодія прокурора зі слідчим, слідчим суддею на стадії досудового розслідування. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2013. № 4. С. 95–99.

16. Бортун М. І. Правове положення органів прокуратури України у другій половині ХІХ століття. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2012. Вип. 29. С. 15–25.

17. Бортун М. І. Становлення правового регулювання органів прокуратури України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2015. 20 с.

18. Бочаров А. В. Основные методы исторического исследования : учеб. пособие. Томск : Томский гос. ун-т, 2006. 190 с.

19. Бриль Г. Г., Корняков А. А. Правовое регулирование прокурорского надзора в пореформенной России (вторая половина ХІХ века). *История государства и права*. 2008. № 2. С. 28.

20. Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : навч. посіб. Київ : Центр учбової літ., 2015. 184 с.

21. Валько В. Проміжні результати роботи Антикорупційного суду: рейтинг суддів і темпи розгляду справ. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/12/27/7235988>.

22. Вандін Є. В. Діяльність антикорупційної прокуратури: теоретико-правовий аспект. *Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту Серія Юридичні науки*. 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 122–125.

23. Вандін Є. В. Організаційно-правові засади діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. 207 с.

24. Васильев А. Н. Вопросы прокурорского надзора за предварительным следствием и дознанием. *Социалистическая законность*. 1953. № 9. С. 24–27.

25. Венгеров А. Б. Синергетика, юридическая наука, право. *Советское государство и право*. Москва : Наука, 1986. № 10. С. 39–45.

26. Визнання окремих положень Закону «Про прокуратуру» такими, що не відповідають Конституції України, обумовило додаткове

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

їх тлумачення : рішення Конституційного Суду України від 30.10.1997 р. № 5-зп, від 9 лип. 2007 р. № 6-рп/2007, від 25 жовт. 2007 р. № 10-рп/2007.

27. Гайдук А. В. Заходи адміністративного примусу у боротьбі з корупцією в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 203 с.

28. Галай А., Деркач С. Потреби професійної підготовки Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Київ : Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу в Україні, 2017. 64 с.

29. Галкін Д. В. Організаційно-правові засади боротьби з корупційними проявами у російській імперії у кінці XVIII – першій половині XIX ст. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : збірник тез доп. V Міжнар. наук. практ. конф., (31 берез. 2017 р., м. Харків). Харків : ХНУВС, 2017. С. 54–55.

30. Геселев О. Процесуальний статус та повноваження прокурора за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Слово Національної школи суддів України*. 2012. № 1. С. 78–92.

31. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. : моногр. Одеса : Юридична література, 2015. 712 с.

32. Гловюк І. Повноваження прокурорів на оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/157300-povnovazhennya-prokuroriv-na-oskarzhennya-sudovikh-rishen-u-kriminalnomu-provazhenni>.

33. Глух Ф. К. Из истории прокуратуры Украины. *Право України*. 1999. № 6. С. 7.

34. Гмирко В. П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація : моногр. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2010. 314 с.

35. Гнатюк А. Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні : моногр. Харків : Право, 2019. 152 с.

36. Головки Л. В., Гуценко К. Ф., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств ; под ред. К.Ф. Гуценко. Москва : Зерцало-М, 2001. 480 с.

37. Головки Л. О. Розвиток інституту права власності в Україні, Словаччині та Чехії (історико-правовий аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова ; Київ, 2010. 20 с.

38. Горбачевський В. Я. Запобіжні заходи у сучасному правосудді. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ*. 2013. № 1. С. 215–219.

39. Горский Г. Ф. Научные основы организации и деятельности следственного аппарата в СССР. Воронеж : Воронеж. ун-т, 1970. С. 11–115.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

40. Гошовський М. Роль прокурора на стадії досудового розслідування. Забезпечення процесуального керівництва розслідуванням. *Слово національної школи суддів України*. № 4 (5). 2013. С. 71–74.

41. Грицаєнко Л. Р. Прокуратура в країнах Європи : навч. посіб. Київ : Біноватор, 2006. 400 с.

42. Гришин С. П. Судебное следствие в смешанном уголовном процессе (гносеологический, процессуальный и тактико-криминалистический аспекты) : учеб. пособие. Москва : Юрлитинформ, 2008. С. 159.

43. Гришин Ю. А. О статусе прокурора на стадии досудебного расследования в реформируемом уголовном процессе. *Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства й удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2012. С. 98–107.

44. Громадськість розробила законопроект для ефективного та незалежного функціонування САП. URL : <https://statewatch.org.ua/publications/hromads-kist-rozrobyla-zakonoproekt-dlia-efektyvnoho-ta-nezaleznoho-funktsionuvannia-sap>.

45. Дем'янчук Ю. В. Актуальні проблеми герменевтики в умовах інформаційного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 210–212.

46. Джуська А. Конституційне право особи на правову допомогу: методологія дослідження. *Наукові записки Ін-ту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 3. С. 38–43.

47. Доброчинська А. Досудове розслідування корупційних і пов'язаних із корупцією злочинів: як це працює? : офіційний сайт Юридичної газети. URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/dosudove-rozsliduvannya-korupciynih-i-povyazanih-iz-korupcieyu-zlochiv-yak-ce-pracyue.html>.

48. Довженко Я. М. Особливості становлення кримінально-правової системи протидії корупції в Україні. *Юрид. наук. електрон. журнал*. № 4/2019. С. 193–197. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2019/55.pdf.

49. Досудове розслідування корупційних злочинів: прокуратура і НАБУ – протистояння чи співробітництво? : офіційний сайт видання ZN.ua. Випуск № 45, 26 листопада-2 грудня 2016р. URL : <https://zn.ua/gazeta/issue/1084>.

50. Дубов Г. О. Плюралізм правової методології: зміст, особливості інтерпретацій та умов формування юридичної науки на сучасному етапі розвитку. *Часопис Київського ун-ту права*. 2011. № 1. С. 48–51.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

51. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень–березень 2015 року. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&_c=fo.
52. Заболотна Т. Життя та побут міського населення напередодні та в роки окупації (1941–1944 рр.). *Україна в Другій світовій війні* : погляд з XXI ст. : у 2 кн. Київ, 2011. Кн. 1. С. 15–65.
53. Запровадження антикорупційної спеціалізації прокурорів: європейський досвід і перспективи в Україні : матер. міжнар. наук.-практ. семінару, (8 жовтня 2008 р.). Київ : 2008. URL : <https://www.oecd.org/corruption/acn/lawenforcement/41651559.pdf>.
54. Зарубіжний досвід створення та діяльності спеціальних антикорупційних органів : науково-практичний посібник. URL : http://pidruchniki.com/84695/pravo/spetsializovana_antikoruptsiyna_prokuratuga.
55. Звід законів російської імперії. Енциклопедія історії України : Т. 3 : Е-Й / редкол.: В. А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2005. 672 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Zvid_zakoniv_Ros_imp.
56. Іванцова А. В. Міжнародний досвід та проблеми розвитку Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України. *Проблеми реформування прокуратури* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2016 р.). Харків : Право, 2016. С. 60–64.
57. Ільченко О. В., Вольвач А. А. «Участь прокурора у кримінальному провадженні історичні аспекти». *Юрид. наук. електрон. журнал*. 2018. № 6. С. 354-357. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2018/100.pdf.
58. Інструкція № 4/2006 від 12 липня 2006 р. про функції та організацію спеціалізованої прокуратури по боротьбі з економічними злочинами, пов'язаними з корупцією, та про діяльність спеціалізованих прокурорів по боротьбі з організованою злочинністю.
59. Казанцев С. М. История царской прокуратуры. Санкт-Петербург : Санкт-Петербург. гос. ун-т, 1993. С. 44.
60. Каркач П. М. Державне обвинувачення в суді за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч. посіб. Харків : Право, 2013. 184 с.
61. Карпунцов В. В. Проблемні питання реалізації функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та шляхи їх вирішення. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія Право*. 2017. Вип. 44. Том 2. С. 32–35.
62. Карпунцов В. В. Процесуальна компетенція органів прокуратури України: адміністративно-правовий аспект : моногр. Київ: Логос, 2018. 376 с.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

63. Кельман М. С. Методологія як форма мислення і складова культури дослідника : навч. посіб. для асп. та магістр. ; за заг. ред. М. С. Кельмана. Львів : Растр-7, 2017. 220 с.

64. Керимов Д. А. Методология права : моногр. Москва : Аванта Плюс, 2001. 560 с.

65. Кистяковский А. Ф. Общая часть уголовного судопроизводства : лекции ; науч. ред. Баулин О. В. и др. Киев : Семенко, 2005. С. 62.

66. Кісіль Р. В. В. Філософсько-правова інтерпретація корупції як форма девіантної поведінки людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Львів, 2014. 212 с.

67. Клочков В. Г. Історія прокуратури України : моногр. Київ : Правник, 2004. С. 13.

68. Князев В. В. Правовые и организационные проблемы борьбы с незаконным оборотом наркотиков за рубежом : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1998. 178 с.

69. Колодчин В. В., Туманянц А. Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції : моногр. Харків : ТОВ «Оберіг», 2016. 228 с. URL : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11981/1/Tumanians_Kolodchin_mon_2016.pdf.

70. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : підписана 31.10.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49.

71. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : ратифікована Україною від 18.10.2006 р. № 995_c16 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

72. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод : ратифікована Україною від 17.07.1997 р. № 995_004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

73. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254/96-в>.

74. Корж В. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: проблеми впровадження в практичну діяльність. *Вісник прокуратури*. 2012. № 10. С. 79–89.

75. Королев Г. Н. Прокурорское уголовное преследование в российском уголовном процессе : моногр. Москва : Юрлитинформ, 2006. 360 с.

76. Корольова Т. Організація наукових досліджень в університетах: стан і розвиток. *Вісник Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. 2019. № 2(203). С. 46–53. URL : <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/09/203-46-53.pdf>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

77. Коротких М. Г. Сорокина Ю. В. Реформа следственного аппарата в России 1860–1864 гг. *Советское государство и право*. 1991. № 10. С. 122–129.
78. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження ; керівник авт. кол. І.О. Ревак. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 220 с.
79. Костицький М. В. Деякі питання методології юридичної науки. *Вісник Нац. акад. внутр. справ*. 2013. № 1. С. 3–11.
80. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Харків : ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.
81. Криміальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text#>.
82. Кримінальний кодекс УРСР : Закон УРСР від 28.12.1960 р. № 2002-05 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05>.
83. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією : ратифікована Україною від 18.10.2006 р. № 994_101 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
84. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 № ETS173. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 47.
85. Кримінальне право України: Загальна частина : підручн. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с.
86. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.
87. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI із змінами та доповненнями // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
88. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред.: В. Г. Гончаренко, В. Т. Нор, М. Є. Шумило. Київ : Юстиніан, 2012. 753 с.
89. Кримінально-процесуальний кодекс Литовської Республіки : Закон від 14.03.2002 р. № IX-785. URL : [http://pravo.org.ua/files/_\(2\).pdf](http://pravo.org.ua/files/_(2).pdf).
90. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Казахстан. Офіційний сайт Законодательство стран СНГ. URL : http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?Regnom=1272.
91. Кримінально-процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. Київ, 2008. 896 с.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

92. Кримінально-процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / [В. І. Бояров, Т. В. Варфоломеева, В. І. Вернидубов та ін.] ; за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. К. : Форум, 2003. 938 с.

93. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 р. № 1000-05 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>.

94. Крючко Ю. І. Проблеми підтримання державного обвинувачення у справах про навмисні вбивства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. Харків, 1999. 19 с.

95. Кузнецова О. А. Коррупционная деятельность : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Тамбов, 2007. 208 с.

96. Курбатова І. Участь прокурора у перегляді судових рішень судом апеляційної інстанції. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 322–326. URL : <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/2/55.pdf>.

97. Курко Н. М. Адміністративно-правове регулювання антикорупційної діяльності прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 191 с. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/7/2.pdf>.

98. Курочка М. Й. Каркач П. М. Прокурорський нагляд в Україні : підручн. ; за ред. Е. О. Дідоренка. Київ : Центр навч. літ., 2005. 424 с.

99. Кучер О. Г. Еволюція представництва прокуратурою інтересів держави в бюджетній сфері. *Конституційні засади правового життя: світові традиції та національні реалії* : матер. наук. конф. URL : <http://www.legalactivity.com.ua>.

100. Лапкин А. В. Правовая природа обвинительной речи прокурора и требования к ней. *Проблемы законности* : сб. науч. тр. Харьков, 2013. № 122. С. 232.

101. Лапкін А. В. Прокурор як менеджер досудового розслідування. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1 (62). С. 197–202.

102. Лапкін А. В. Спеціалізована антикорупційна прокуратура в механізмі реалізації державної антикорупційної політики : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ, 2016. С. 259–262.

103. Лапкін А. В. Щодо наслідків неявки прокурора у судові засідання. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 7. С. 18.

104. Лемак В. В. Правова реформа в Чехії і Словаччині в умовах постсоціалістичної модернізації: теоретичні і практичні проблеми : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2003. 40 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

105. Лисюткин А. Б. Методология исследования государственно–правовых явлений. *Правоведение*. 1997. № 4. С. 163–164.
106. Луцик В. В. Повернення кримінальної справи прокурору зі стадії попереднього судового розгляду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2009. 224 с.
107. Лъозний О. А. Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 22 с.
108. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : моногр. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 512 с.
109. Маляренко В. Т., Вернидубов І. В. Прокурор у кримінальному судочинстві: деякі проблеми та шляхи їх вирішення. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 240 с.
110. Маринів В. І. Недопустимість повороту до гіршого як гарантія свободи апеляційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ*. 2013. № 2. С. 114–119.
111. Матеріали Проекту «Розвиток спеціалізованих служб з боротьби проти корупції в Україні» на підставі публікації ОЕСР «Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції». 2008 р. С. 69–76. URL : <http://www.oecd.org/dataoecd/7/51/39972270.pdf>.
112. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун-тет «Одеська юридична академія» ; Одеса. 2018. 505 с.
113. Михайленко О. Р. Прокуратура Федеративної Республіки Німеччини: становлення та повноваження. *Право України*. 2000. № 5. С. 104–106.
114. Михайлова Ю. О., Федосова О. В. Щодо проблеми корупційних ризиків у кримінальному провадженні в Україні. URL : http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2755/schodo_problemi_korupsiynih_rizikiv_u_kr.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
115. Мичко М. І. Функції та організаційний устрій прокуратури : моногр. Донецьк : Донеччина, 2001. 272 с.
116. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : ратифікований Україною від 19.10.1973 р. № 995_043 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
117. Мірковець Д. М. Інститут керівництва досудовим слідством за проектом КПК України. *Проблеми реформування кримінально-процесуального та кримінального законодавства України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : ХНУВС, 2011. С. 152–156.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

118. Мовчан Г. В. Процесуальні повноваження прокурора у досудовому провадженні та в суді першої інстанції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого ; Харків, 2010. 219 с.

119. Мухін В. В. Професійна правосвідомість: поняття, особливості, функції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого ; Харків, 2007. 20 с.

120. Наказ Генерального прокурора Литви від 18.04.2003 р. № I-58. *Офіційний бюлетень «Valstybės žinios»*. 2003. № 39-1807.

121. Ніколайчук Г. А. Повноваження прокурора та їх реалізація у судовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2019. 262 с. URL : <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/Dysertatsiia-1.pdf>.

122. Общая теория государства и права : акад. курс ; отв. ред. проф. М. Н. Марченко. Москва : ИДК «Зерцало-М», 2001. Т. 1. 2001. 656 с.

123. Орлик Д. П. Діяльність прокурора щодо забезпечення його участі в судовому засіданні у першій інстанції. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту*. Випуск 38. Том 2. С. 125–128. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12325/1/ДІЯЛЬНІСТЬ%20ПРОКУРОРА%20ЩОДО%20ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ%20ЙОГО%20УЧАСТІ.pdf>.

124. Орлик Д. П. Прокурор як суб'єкт доказування у кримінальному провадженні з перегляду судових рішень за законодавством України та деяких зарубіжних країн. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту*. Серія Право. 2015. Випуск 34. Том 3. С. 83–86. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/15054/1/ПРОКУРОР%20ЯК%20СУБ'ЄКТ%20ДОКАЗУВАННЯ%20У%20КРИМІНАЛЬНОМУ%20ПРОВАДЖЕННІ.pdf>.

125. Палюх А. І., Гузела М. В., Римарчук Г. С., Циліорик І. І. Роль прокурора в доказуванні : моногр. Львів: Укр. акад. друкарства. 2017. 184 с.

126. Палюх А., Гузела М. Сутність кримінального переслідування та проблема його законодавчого закріплення. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. 2018. № 902 (24). С. 141-145. URL : http://ena.lp.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/ntb/47162/2018n902__19__Paliukh_A-Satisfaction_of_criminal_141-145.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

127. Пан Г. М. Коррупция является «порождением жадности недемократического меньшинства». URL : unic.ru/bulletin/2012-12-10/pan-gi-mun-korruptsiya-yavlyaetsya-porozhdeniem-zhadnost-nedemokraticeskogo.

128. Пархоменко Н. М. Джерела права : теоретико-методологічні засади : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 442 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

129. Персань В. В., Болокан І. В. Адаптація діяльності органів прокуратури України до міжнародних та європейських стандартів. *«Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети»* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 08-09 грудня 2017 р.). С. 88–91. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/27dec2017/32.pdf>.
130. Петришин О. В. Правовий режим державної служби: питання загальної теорії : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого ; Харків, 1999. 36 с
131. Пиголкін А. С., Головистикова А. Н., Дмитриєв Ю. А. Теорія держави та права: учеб. ; под ред. А. С. Пиголкіна, Ю. А. Дмитриєва. 2-е изд., перераб. и доп.. Москва : Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2010. 744 с.
132. Полешко А. Методології правової науки і правозастосовної практики. *Право України*. 1996. № 12. С. 25–27.
133. Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 26.11.2010 р. № 30. Офіц. сайт Судової влади України. URL : <https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniarasds>.
134. Попович О. Становлення інституту процесуального керівництва прокурора у кримінальному провадженні в ХІХ столітті. *Вісник прокуратури*. 2012. № 6. С. 119–125.
135. Постанова Велика Палата Верховного Суду у постанові від 27.11.2019 р. (справа № 629/847/15-к). Офіц. сайт ZakonOnline. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87640679>.
136. Право на відмову від апеляційної скарги має лише прокурор, яким було подано апеляційну скаргу, а також прокурор вищого рівня. Офіційний сайт LexInform – Юридичні новини України. URL : <https://lexinform.com.ua/sudova-praktyka/pravo-na-vidmovu-vid-apelyatsijnoyi-skargy-maye-lyshe-prokuror-yakym-bulo-podano-apelyatsijnu-skargu-a-takozh-prokuror-vyshhogo-rivnya>.
137. Про вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>.
138. Про запобігання корупції : Закон України : від 14.10.2014 р. № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
139. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Голос України*. 2014. № 206.
140. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. *Голос України*. 2014. № 216.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

141. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ Генерального прокурора України від 30.06.2020 р. № 298 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.

142. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора : наказ Генерального прокурора України від 05.03.2020 р. № 125. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text>.

143. Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні : наказ Генерального прокурора України від 28.03.2019 р. № 51. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33334.html.

144. Про концепцію судово-правової реформи : Постанова Верховної Ради України від 28.04.1992 р. № 2296-XII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2296-12>.

145. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Голос України*. 2014. № 206.

146. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 16.09.2020 р. № 1698-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

147. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва : наказ Генеральної прокуратури України від 18.09.2015 р. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP15013.

148. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : лист Вищ. спеціаліз. суду України з розгляду цивіл. і кримінал. справ від 3 жовт. 2012 р. № 223-1430/0/4-12. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2013. № 5. С. 85–94.

149. Про прокуратуру : Закон Литовської Республіки. *Офіційний бюлетень «Valstybės žinios»*. 2003. № 42-1919.

150. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.

151. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3.

152. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/ed20160602#Text>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

153. Проблеми методології сучасного правознавства. *Вісник Акад. правових наук України*. 1997. № 1. С.143–150.

154. Прокопів Б. Специфіка функціонування вищого антикорупційного суду в Україні: міжнародний досвід та українські реалії. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 3 (15). 2018 р. С. 103-107. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31287/1/Прокопів.pdf>.

155. Проневич О. С. Інститут спеціалізованої антикорупційної прокуратури в європейській державно-правовій традиції. *Форум права*. 2015. № 1. С. 261–268.

156. Протасова В. Є. Парламентсько-президентська республіка: сутність, особливості, різновиди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрог ; Харків , 2008. 20 с.

157. Прохоров А. М. Большой Энциклопедический словарь в 2 томах. Москва : Советская энциклопедия, 1991. 1631 с.

158. Рабінович П. М. Проблеми трансформації методології вітчизняного правознавства: досягнення, втрати, перспективи. *Методологічні проблеми правової науки* : матер. Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 13–14 грудня 2002 р.). Харків : Право, 2003, С. 75–78.

159. Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» : принята від 06.11.1997 р. № 994_845 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_845#Text.

160. Рекомендація Rec (2000)19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя : прийнята від 06.10.2000 р. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf.

161. Решетило В. П., Наумов М. С., Федотова Ю. В. Трансформаційні процеси в суспільстві в умовах інформаційної економіки : моногр. Харків : ХНУМГ, 2014. 275 с.

162. Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України : моногр. Київ : Атіка, 2007. 160 с.

163. Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 604 с.

164. Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ ; Київ, 2018. 40 с.

165. Руденко М. В. Органи прокуратури України як спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції: теорія, новації, шляхи оптимізації. *Право України*. 2015. № 6. С. 70–76.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

166. Руденко М. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова функція прокуратури України: поняття, зміст і структура. *Науковий часопис Нац. акад. прокуратури України*. 2014. № 1. С. 160–168.

167. Саблук С. А. Кримінально-правовий контроль злочинності в Україні у 1922–1960 рр. : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Хмельн. ун-т управл. та права ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. 476 с.

168. Савуляк Р. В. Виникнення та розвиток посади інстигатора (прокурора) на території правобережної України за часів Речі Посполитої. *Вісник Львівського ун-ту*. 2008. Вип. 46. С. 52–58.

169. Савуляк Р. В. Реорганізація органів прокуратури за судовою реформою 1864 року в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2011. 20 с.

170. Садловська Я. І. Шляхи удосконалення організації підтримання державного обвинувачення у провадженнях щодо торгівлі людьми. *Юридична осінь 2013 року* : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасників всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (Харків, 14 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 394–395.

171. Сакал В. М. «Місце та роль прокурора – процесуального керівника в організації досудового розслідування». *Наук. вісник нац. акад. внутр. справ*. № 2. 2015. С. 41–51.

172. Самодін А. В. Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини. 2016. С. 356–359. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5127/1/РЕАЛІЗАЦІЯ%20ДЕРЖАВНОЇ%20АНТИКОРУПЦІЙНОЇ%20ПОЛІТИКИ%20В%20МІЖНАР ОДНОМУ%20ВИМІРІ_p438-441.pdf.

173. Селіванов В. М. До проблеми методологічного забезпечення теоретичного аналізу державотворення і правотворення в Україні. *Право України*. 2006. № 4. С. 21–28.

174. Сергеева Д. Б., Старенький О. С. Теоретико-прикладне дослідження вчення про речові докази у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 212–215. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2018_1_28.

175. Сибірцева Є. Ю. Історичні передумови розвитку та становлення представницької функції прокуратури. *Соціум. Наука. Культура*: міжнар. наук. Інтернет-конф. URL : <http://intkonf.org/sibirtseva-e-yu-istorichni-pередumovi-rozvitku-ta-stanovlennya-predstavnitskoyi-funktsiyi-prokuraturi>.

176. Сірий М. Тенденції розвитку кримінального процесу України. *Адвокатура*. 2004. № 1 (9). С. 1–6.

177. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. 2-ге вид. Харків : Консум, 2005. 556 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

178. Смирнов М. Правова природа та особливості нагляду прокурора у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 4. С. 108–112. URL : <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2016/04/21.pdf>.
179. Совещание по проблеме живого вещества и развития клеток. 22-24 мая 1950 г. : Стеногр. отчет. Москва, 1951, с. 146.
180. Спасибо-Фатеєва І. В. Бачення дій української влади крізь призму публічних і приватних інтересів. *Юридична газета*. 8 листопада 2005 р. № 22 (58). С. 5–7.
181. Статистична звітність Генеральної прокуратури України. Офіційний сайт ГПУ. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.
182. Створення та діяльність антикорупційних судів у Болгарії, Словаччині та Хорватії Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. URL : <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29287.pdf>.
183. Степин В. С. Теоретическое знание. Москва : Прогресс-Традиция, 2000. 744 с.
184. Стефанишин С. С. Предупреждение коррупционных преступлений в зарубежных странах : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2005. 186 с.
185. Стефанчук М. Історичні та правові передумови становлення функції прокуратури України з представництва інтересів громадянина або держави в суді. *Наук. часопис Нац. акад. прокуратури України*. 2014. № 4. С. 165–177.
186. Строгович М. С. Уголовный процесс. Москва : Сов. законодательство, 1946. С. 314.
187. Сухонос В. В. Історично-правові аспекти становлення в українських губерніях Російської імперії в ХІХ столітті судової влади та місце прокуратури в ній. *Вісник прокуратури*. 2011. № 6. С. 119–125.
188. Сухонос В. В. Організація і діяльність прокуратури в Україні: історія і сучасність : моногр. ; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Суми : Університет. кн., 2004. С. 10.
189. Сухонос В. В. Особливості формування інституту прокуратури у країнах континентальної Європи. *Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти* : зб. тез доп. за матеріалами ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21–22 груд. 2007р.). Суми, 2007. С. 197.
190. Сырых В. М. Метод правовой науки: (основные элементы, структура) : моногр. Москва : Юрид. лиг., 1980. 322 с.
191. Тацій В. Я. Актуальні питання конституційної реформи та державного розвитку на сучасному етапі. *Право України*. 2014. № 7. С. 10–17.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

192. Тацій В. Я. Методологічні проблеми правової науки на етапі формування правової, демократичної, соціальної держави. *Методологічні проблеми правової науки* : матер. Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 13-14 грудня 2002 р.). Харків : Право, 2003. С. 3–12.

193. Теория государства и права : учеб. для юридических вузов и факультетов ; под ред. проф. С. С. Алексеева. Москва : Норма, 2004. 457 с.

194. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / [О. В. Зайчук та ін. ; ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

195. Тихомиров О. Д., Лисенков С. Л., Колодій А. М., Ковальський В. С. Теорія держави і права : підруч. ; за ред. С.Л. Лисенкова. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 448 с.

196. Теорія і практика забезпечення конституційних прав та свобод громадян при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : моногр. / [Н. О. Гольдберг, С. М. Бортник, М. В. Стащак, С. Р. Тагієв, В. В. Шендрик] ; за заг. наук. ред. С. Р. Тагієва та В. В. Шендрика. Чернігів : Вид-во «Десна Поліграф», 2017. 336 с.

197. Ткаченко О. В. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 211 с.

198. Тлумачний словник української мови : близько 10 000 слів ; уклад. Л. О. Ващенко та ін. Київ : Довіра, 2012. 485 с.

199. Толочко О. Гуманізація процесуального статусу прокурора в кримінальному провадженні. *Юридичний вісник*. № 5. 2014. С. 140–145.

200. Тополь Ю. Деякі проблеми методології сучасної юридичної науки. *Вісник Хмельницького ін-ту регіонального управління і права*. 2002. № 1. С. 8–12.

201. Топчій В. В., Татарв О. Ю. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. № 2. С. 169–176.

202. Тугутов Б. Поддержание государственного обвинения по уголовным делам о лесных пожарах. *Законность*. 2012. № 6. С. 35–38.

203. Тупельняк І. І. Повноваження прокурора за новим кримінальним процесуальним законодавством України. *Європейські перспективи* 2014. № 5. С. 59–63.

204. Туркот М. Особливості підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про військові службові злочини. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2013. № 2. С. 64–69.

205. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана від 27.06.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 83.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

206. Уголовно-исполнительный кодекс Кыргызской республики. Офіційний сайт LEGISLATIONLINE. URL : https://www.legislationline.org/download/id/8265/file/Kyrgyzstan_CPC_2017_am2019_ru.pdf.
207. Уголовный кодекс республики Узбекистан. Офіційний сайт LEGISLATIONLINE. URL : [_https://www.legislationline.org/download/id/8968/file/Uzbekistan_Criminal%20Code_as%20of%20Dec%202020_ru.pdf](https://www.legislationline.org/download/id/8968/file/Uzbekistan_Criminal%20Code_as%20of%20Dec%202020_ru.pdf).
208. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных: изд. 1845. Санкт-Петербург, 1845. 920 с.
209. Ухвала від 02.03.2020 р. у справі № 991/149/20. Офіційний сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88016231>.
210. Ухвала від 15.07.2019 р. у справі № 11-сс/824/3125/2019. URL : <https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds>.
211. Ухвала від 18.03.2020 р. у справі № 757/59360/19-к. Офіційний сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88319946>.
212. Ухвала від 31.01.2020 р. у справі № 991/150/20. Офіційний сайт Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87392461>.
213. Феоктістова О. М. Розвиток і створення органів прокуратури на українських землях у складі Російської імперії XIX ст. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 456–461.
214. Философия права : учеб. / [Данильян О. Г., Байрачная Л. Д., Максимов С. И. и др.] ; под ред. О. Г. Данильяна. Москва : Изд-во Зксмо, 2005. 416 с.
215. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; ред. кол. : В. І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
216. Французские эксперты помогут в борьбе с коррупцией в Украине. URL : <http://www.rbc.ua/rus/news/frantsuzskie-eksperty-pomogut-borbe-korrupsiyey-1431520422.html>.
217. Хоменко О. В. Виконавча влада: соціально-правова природа, особливості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого ; Харків, 2005. 20 с.
218. Хорсуненко О. В. Прокуратура України та країн-членів Європейського союзу: порівняльне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2018. 224 с. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11976/Diss.pdf?sequence=4&isAllowed=y>.
219. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. 240 с.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

220. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією : ратифікована Україною від 16.03.2005 р. № 994_102. *Офіційний вісник України*. 2006. № 9.

221. Цитряк В. Я. Хабарництво: історико-правові аспекти соціального явища та протидії йому в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 48. С. 241–245.

222. Чепелюк В. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. URL : <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>.

223. Черкас М. Є. Функції правосвідомості в механізмі правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого ; Харків, 2010. 18 с.

224. Чорноусько М. «Феномен спеціалізованого процесуального керівництва у кримінальному процесі України». *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 90–95.

225. Швачка Г. О. Правова природа нормативних актів Автономної Республіки Крим : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2004. 20 с.

226. Шептулин А. П. Диалектический метод познания. Москва: Политиздат, 1983. 320 с.

227. Шило А. І. Криміналістичне розуміння корупції та її співвідношення з хабарництвом з точки зору їх історичних витоків та нового антикорупційного законодавства. *Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2011. Том 24 (63). № 1. С. 358–366.

228. Шобухин В. Ю. Тенденции развития прокуратуры России в период 1722–1864 гг. *История государства и права*. 2007. № 14. С. 15–17.

229. Шорін М. Сучасні проблеми діяльності прокурорів у кримінальному судочинстві. *Вісник прокуратури*. 2008. № 12. С. 16.

230. Шульган І. І. Прокурор в кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Міністерство освіти і науки України ; Нац. ун-тет «Львівська політехніка». Львів, 2020. 238 с.

231. Щедровицкий Г. П. Перспективы и программы развития СМД-методологи. *Философия. Наука. Методология*. Москва : Шк. культ. полит., 1997. С. 547–594.

232. Юрчишин В. М. Прокурор як керівник досудового розслідування. *Адвокат*. 2012. № 7 (142). С. 26–30.

233. Юрчишин В. М. Фактори, що обумовлюють необхідність участі прокурора в кримінальному процесі. *Вісник Академії адвокатури України : тези Міжнар. наук. конф. «Проблеми реформування судочинства в Україні»*. 2010. Число 2. С. 146–148.

234. Юрчишин Ю. В. Взаємодія антикорупційних органів під час розслідування злочинів. *Становлення громадянського суспільства в*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Україні: нормативно-правове підґрунтя : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Дніпро, 4-5 травня 2018 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2018. С. 75–76.

235. Юрчишин Ю. В. Досвід деяких країн СНД щодо участі прокурора у кримінальному провадженні про корупційні злочини. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Запоріжжя, 27-28 грудня 2019 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2019. Ч. 2. С. 134-136.

236. Юрчишин Ю. В. Координаційна діяльність прокуратури у кримінальних провадженнях про корупційні злочини. *Наук. вісник Міжнар. гуманіт. ун-ту. Сер.: Юриспруденція*. 2019 № 41, Том 2. С. 128–131.

237. Юрчишин Ю. В. Міжнародний досвід участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Запоріжжя, 27-28 січня 2017 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 178–180.

238. Юрчишин Ю. В. Органи прокуратури як суб'єкт протидії корупції. *Роль права та закону у громадянському суспільстві* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 9-10 лютого 2018 р.). Київ : Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 59–61.

239. Юрчишин Ю. В. Організаційні засади діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури в системі антикорупційних органів України. *Вісник Чернівецького фак-ту Нац. ун-ту «Одеська юридична академія»*. 2019. Випуск № 3. С. 167–177.

240. Юрчишин Ю. В. Особливості діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія «Право»*. 2016. Випуск 40. Т. 3. С. 122.

241. Юрчишин Ю. В. Повноваження прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення. *Вісник Чернівецького фак-ту Нац. ун-ту «Одеська юридична академія»*. 2019. № 2. С. 187–195.

242. Юрчишин Ю. В. Представництво прокурором інтересів держави у справах про корупційні злочини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 1(16). Том 3. С. 315–318.

243. Юрчишин Ю. В. Спеціалізована антикорупційна прокуратура як учасник кримінального провадження щодо корупційних злочинів. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія «Право»*. 2018. Випуск 50. Т. 4. С. 71-72.

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

244. Яфокін А. О. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією серед державних службовців в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2013. 203 с.

245. Яцик Т. П., Сніцар О. Ю. Основні проблеми діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури та шляхи їхнього подолання. *Міжнар. юрид. вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4-5 (8-9). С. 289–294.

246. Estatuto del Ministerio Fiscal de 31 de diciembre de 1981.

247. Yurchyshyn Yu. Problems with the participation of the prosecutor in criminal proceedings concerning corruption offences. *The scientific heritage*. 2019. № 42. P. 44–46. (Budapest, Hungary).

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ	5
§ 1.1. Генеза участі прокурора у провадженнях про корупційні злочини	5
§ 1.2. Стан дослідження проблеми участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини	29
§ 1.3. Методологічні підходи дослідження проблеми участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини	42
РОЗДІЛ 2. ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ	59
§ 2.1. Процесуальні основи участі прокурора на досудовому розслідуванні справ про корупційні злочини	59
§ 2.2. Повноваження прокурора під час судового розгляду справ про корупційні злочини	82
§ 2.3. Участь прокурора на стадіях оскарження судових рішень у справах про корупційні злочини	94
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСАД УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ	115
§ 3.1. Міжнародне співробітництво прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини	115
§ 3.2. Зарубіжний досвід участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини	133
§ 3.3. Перспективи удосконалення кримінального процесуального законодавства щодо участі прокурора у кримінальних провадженнях про корупційні злочини	149
ВИСНОВКИ	163
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	167

Наукове видання

Юрчишин Василь Миколайович

Юрчишин Юрій Васильович

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО
КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ**

МОНОГРАФІЯ

Підписано до друку 07.07.2021. Папір офсетний. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 10,92. Вид. № 21-22. Зам. № 20. Тираж 100 прим.
Видавець та виготівник: ПВКФ «Технодрук»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1841 від 10.06.2004 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. (0372) 55-05-85